

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΜΣ: ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Πρακτικές και απόψεις νηπιαγωγών
για την καλλιέργεια της
φωνολογικής επίγνωσης παιδιών
ηλικίας 4-6 ετών μέσα στην
προσχολική τάξη.

ΚΑΡΟΥΖΑΚΗ ΖΑΦΕΙΡΕΝΙΑ

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Μανωλίτσας

A.M. 769
ptrep769@edc.uoc.gr

Ρέθυμνο, 2023-24

3/2/2024

Μεταπτυχιακή-Διπλωματική εργασία
Υποβλήθηκε στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Πανεπιστημίου Κρήτης

από την
Καρουζάκη Ζαφειρένια

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Μανωλίτσης

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους συνέβαλαν στην υλοποίηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, που ήταν μέρος της ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης «Επιστήμες Αγωγής-Γλώσσα και Γραμματισμός στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία».

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου Γεώργιο Μανωλίτση, ο οποίος έχει τον τίτλο του καθηγητή Παιδαγωγικής Ψυχολογίας & Προσχολικής Ηλικίας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Η καθοδήγηση και η υποστήριξη που μου προσέφερε καθ' όλη την διάρκεια της υλοποίησης της διπλωματικής μου εργασίας ήταν πολύτιμη. Η προθυμία του για βοήθεια και επίλυση τυχόν προβλημάτων και αποριών, καθώς και η εμπιστοσύνη που έδειξε στην προσπάθειά μου ήταν βασικά συστατικά για την δημιουργία μιας καλής συνεργασίας. Οι εμπειρίες και οι γνώσεις του με βοήθησαν να ολοκληρώσω με επιτυχία την παρούσα διπλωματική εργασία.

Ακόμη, θέλω να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλους τους νηπιαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Με τον χρόνο που αφιέρωσαν προσέφεραν πολύτιμες πληροφορίες για τις πρακτικές που χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους στο πλαίσιο του νηπιαγωγείου και τις απόψεις που έχουν σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης, καθώς έτσι βοήθησαν στην διεξαγωγή της έρευνας που πραγματοποιήθηκε με αφορμή την διπλωματική μου εργασία.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους φίλους μου για την στήριξη και την πίστη που είχαν σε εμένα καθ' όλη την διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και ιδιαίτερα τον πατέρα μου για το κουράγιο και την δύναμη που μου έδινε για να συνεχίσω να προσπαθώ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα εκπονήθηκε με σκοπό να μελετηθούν οι πρακτικές και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για διδάξουν την φωνολογική επίγνωση στα παιδιά προσχολικής ηλικίας που βρίσκονται στο φετινό τμήμα που έχουν αναλάβει, αλλά και τις τεχνικές τους γενικότερα. Σύμφωνα με τα δεδομένα που θα συλλεχθούν, θα αναλύσουμε τα αποτελέσματα που θα βρεθούν και θα τα συγκρίνουμε με παλαιότερες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί. Ακόμη, σκοπός αυτής της μελέτης είναι οι νηπιαγωγοί του δείγματος που συλλέξαμε να εκφράσουν τις απόψεις τους, μέσω των απαντήσεών τους στο ερωτηματολόγιο που δημιουργήσαμε, σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο και την σπουδαιότητα της ενδυνάμωσης αυτής της δεξιότητας στα παιδιά.

Για την επίτευξη του σκοπού της παρούσας έρευνας που αναφέραμε παραπάνω συλλέχθηκε ένα δείγμα 101 νηπιαγωγών από όλη την Ελλάδα, οι οποίοι κλήθηκαν να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο που δημιουργήσαμε αποκλειστικά για τον συγκεκριμένο σκοπό. Σε ένα διάστημα 16 εβδομάδων συλλέχθηκε το δείγμα, αλλά και διανεμήθηκε το ερωτηματολόγιο σε πολλούς νηπιαγωγούς της χώρας ώστε να πάρουμε όσες απαντήσεις χρειαζόμασταν για την ολοκλήρωση της συλλογής των δεδομένων της παρούσας μελέτης.

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας έδειξαν ότι οι νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι η φωνολογική επίγνωση είναι μια δεξιότητα πολύ σημαντική που πρέπει να διδάσκεται όσο πιο νωρίς γίνεται ώστε να προετοιμαστεί το παιδί για την ανάπτυξη της γραφής και της ανάγνωσης, καθώς και να ενταχθεί ομαλά στο δημοτικό. Η διδασκαλία πρέπει να τηρεί ένα δομημένο πρόγραμμα και συγκεκριμένες πρακτικές που βοηθούν τα παιδιά. Έτσι, οι νηπιαγωγοί επιλέγουν σωστές μεθόδους και αποτελεσματικά μέσα για να διδάξουν την φωνολογική επίγνωση και την γραφοφωνημική αντιστοιχία με βάση τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι οι νηπιαγωγοί δρουν αυθόρμητα στην διδασκαλία τους και εντάσσουν την φωνολογική επίγνωση με αφορμή άλλες δραστηριότητες. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να προσαρμόζεται το μαθησιακό περιβάλλον έτσι ώστε να παρέχεται πληθώρα ερεθισμάτων γραπτού και προφορικού λόγου στα παιδιά, καθώς αυτό θα τους βοηθήσει να αναπτύξουν δεξιότητες γραμματισμού. Οι απόψεις των νηπιαγωγών είναι πολύ θετικές ως προς την ενίσχυση των δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης διότι θεωρούν ότι είναι μια από τις πιο βασικές δεξιότητες που πρέπει να διδαχθεί στο νηπιαγωγείο.

Λέξεις κλειδιά: Φωνολογική επίγνωση, Προσχολική Ηλικία, Πρακτικές και Απόψεις

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	10
2.1 Η έννοια και η δομή της φωνολογικής επίγνωσης.....	10
2.1.1 Η φωνολογική επίγνωση ως δεξιότητα του αναδυόμενου γραμματισμού	10
2.1.2 Η καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης και οι μορφές της	12
2.1.3 Ο ρόλος της φωνολογικής επίγνωσης της μάθησης με την ανάγνωση και την γραφή	14
2.2 Διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας	18
2.2.1 Τρόποι διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο (Μέθοδοι και δραστηριότητες για την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο) ..	18
2.2.2 Η σπουδαιότητα της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο.....	22
2.2.3 Διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά με δυσκολίες μάθησης στο νηπιαγωγείο.....	23
2.2.4 Πρακτικές και αντιλήψεις νηπιαγωγών σχετικά με την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης	25
2.3 Διδασκαλία γραφοφωνημικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	36
4.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	36
4.2 Ερευνητική μέθοδος	37
4.3 Δειγματοληψία έρευνας	38
4.4 Μέσα συλλογής δεδομένων	38
4.5 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου	39
4.6 Διαδικασία έρευνας	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	41
5.1 Ανάλυση δημογραφικών στοιχείων	42
5.2 Στατιστική ανάλυση των Δεδομένων και Συσχετίσεις.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	76

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	78
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	84
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	84
ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ.....	100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από πολύ μικρή ηλικία τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τον προφορικό και τον γραπτό λόγο, καθώς και με τους κανόνες και τις συμβάσεις αυτών. Στην προσχολική ηλικία τα παιδιά ξεκινούν την διαδικασία μάθησης στον χώρο του σχολείου και εντάσσονται σε δραστηριότητες γραμματισμού. Πριν διδαχθούν όλες οι απαραίτητες δεξιότητες γραμματισμού, όπως η γραφή κι η ανάγνωση, πρώτα πρέπει το παιδί στο νηπιαγωγείο να κατακτήσει τις μεταγλωσσικές δεξιότητες (Κρέζα & Χλαπάνα, 2022). Μία από αυτές είναι και η φωνολογική επίγνωση, η οποία ως βασικό κομμάτι του γραμματισμού είναι πολύ σημαντικός παράγοντας πρόγνωσης των αναγνωστικών δεξιοτήτων και γραπτού λόγου (Τάφα, 2001). Η φωνολογική επίγνωση σε συνδυασμό με την γραφοφωνημική αντιστοιχία είναι δεξιότητες που συνεχίζουν να αναπτύσσονται μέχρι και την εισαγωγή του παιδιού στο δημοτικό. Όταν ο μαθητής κατακτήσει και τις δύο αυτές δεξιότητες, τότε προβλέπεται ότι είναι έτοιμος να ξεκινήσει την ανάγνωση μικρών λέξεων και στην συνέχεια προτάσεων, καθώς αργότερα μπορεί να αναπτύξει την αναγνωστική κατανόηση (Sermier, 2015).

Όσον αφορά την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν την ανάπτυξή της ως έναν από τους βασικότερους στόχους που θέτουν. Οι ίδιοι διαμορφώνουν τις πρακτικές και τις μεθόδους τους ώστε να ενισχύουν όσο πιο αποτελεσματικά γίνεται τις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης, κυρίως την φωνημική και την συλλαβική (Tafa et al., 2013). Βέβαια στην διδασκαλία μιας δεξιότητας γραμματισμού που είναι τόσο σημαντική, είναι απαραίτητο οι νηπιαγωγοί να χρησιμοποιούν σύγχρονα μέσα, καθώς και διάφορους τρόπους ώστε να καλύπτουν τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών (Fern, 2014). Ένας εκπαιδευτικός πρέπει να προσαρμόζει το μαθησιακό περιβάλλον των παιδιών ώστε να τους παρέχει ποικίλα γλωσσικά ερεθίσματα προφορικού και έντυπου λόγου (Byington & Kim, 2017).

Στην έρευνα που υλοποιήθηκε για τις ανάγκες της εξαγωγής συμπερασμάτων γίνεται προσπάθεια κατανόησης των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για να διδάξουν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας την φωνολογική επίγνωση και τις επιμέρους δεξιότητες που αυτή περιλαμβάνει, καθώς και των απόψεων που αυτοί έχουν σχετικά με την συγκεκριμένη δεξιότητα και τους τρόπους διδασκαλίας της.

Υπάρχει ενδιαφέρον για διερεύνηση και ανάλυση των πρακτικών φωνολογικής επίγνωσης ως προς το θεωρητικό κομμάτι αλλά και ως προς το πρακτικό. Ειδικότερα, ως προς το θεωρητικό είναι ενδιαφέρον να μελετήσουμε την βιβλιογραφία που υπάρχει από παλαιότερα

ως και σήμερα σχετικά με την φωνολογική επίγνωση γενικότερα, αλλά και πιο συγκεκριμένα τους τρόπους διδασκαλίας που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί ή που θα ήταν αποτελεσματικό να χρησιμοποιήσουν ώστε να αναπτυχθεί η φωνολογική επίγνωση στα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Ως προς το πρακτικό κομμάτι είναι ενδιαφέρον να ερευνήσουμε μεθόδους, στρατηγικές, πρακτικές και απόψεις των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης με γνώμονα τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί έως τώρα, αλλά και μέσω των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας.

Η παρούσα διπλωματική εργασία παρακάτω περιλαμβάνει το θεωρητικό υπόβαθρο, το οποίο χωρίζεται σε 4 ενότητες. Στην πρώτη ενότητα, γίνεται μια συζήτηση σχετικά τον Αναδύομενο Γραμματισμό και την Φωνολογική Επίγνωση ως επιμέρους μεταγνωστική δεξιότητα αυτού. Παρουσιάζονται μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί με το πέρασμα των χρόνων και τα αποτελέσματα αυτών, καθώς και άρθρα σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα που εξετάζεται. Στην δεύτερη ενότητα, αναφέρονται η δομή και οι μορφές της φωνολογικής επίγνωσης, καθώς και το πώς αυτή σχετίζεται ως δεξιότητα με την ανάπτυξη της γραφής και της ανάγνωσης. Στην τρίτη ενότητα, εξετάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο σχετικά με την διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και ειδικότερα σχετικά με τους τρόπους και τις πρακτικές που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί, καθώς και τις απόψεις που έχουν όσον αφορά την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο. Ακόμα, σε αυτήν την ενότητα αναφέρονται και πρακτικές διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά που έχουν δυσκολίες μάθησης. Στην τέταρτη και τελευταία ενότητα της ανάλυσης του θεωρητικού υπόβαθρου αναλύονται έρευνες και άρθρα σχετικά με την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο και πώς αυτή συνδέεται με την φωνολογική επίγνωση.

Στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, αναφέρεται η αναγκαιότητα της έρευνας, δηλαδή οι λόγοι για τους οποίους ήταν αναγκαίο να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη έρευνα, καθώς και μια κριτική παρουσίαση της βιβλιογραφίας της έρευνας. Τα κεφάλαια που ακολουθούν αφορούν το ερευνητικό κομμάτι. Πιο συγκεκριμένα, στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται η μεθοδολογία της έρευνας και ειδικότερα ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, καθώς αναλύονται η δειγματοληψία, τα μέσα συλλογής των δεδομένων, καθώς και η διαδικασία υλοποίησης της έρευνας. Στο πέμπτο κεφάλαιο, αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας μέσα από στατιστικές αναλύσεις και στο έκτο κεφάλαιο υπάρχει ερμηνεία και συζήτηση αυτών, καθώς και σύνδεση των ευρημάτων μας με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών που έχουν υλοποιηθεί τα τελευταία χρόνια αλλά και παλαιότερα. Στα τελευταία κεφάλαια

παρουσιάζονται τα τελικά συμπεράσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε, καθώς και οι περιορισμοί και οι προτάσεις για μελλοντική έρευνα. Στο τέλος αναφέρεται η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της εργασίας και τα παραρτήματα που περιλαμβάνουν επιπλέον στατιστικές αναλύσεις μέσω πινάκων και το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε ως μέσο συλλογής των δεδομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Στο κεφάλαιο αυτό αναφέρεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση, η αποσαφήνιση των ορισμών και το θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας που είναι αναγκαίο να αναλυθεί για καλύτερη κατανόηση του θέματος και πιο αποτελεσματική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας που διεξάγεται.

2.1 Η έννοια και η δομή της φωνολογικής επίγνωσης

2.1.1 Η φωνολογική επίγνωση ως δεξιότητα του αναδυόμενου γραμματισμού

Τα παιδιά από την βρεφική ηλικία ξεκινούν να αντιλαμβάνονται την γλώσσα και τα συστατικά της, καθώς παράγουν ήχους που μπορεί να μην έχουν νόημα, αλλά με την κατάλληλη καθοδήγηση και παρότρυνση (συνήθως από τους γονείς) μπορούν να δημιουργήσουν συλλαβές, λέξεις και αργότερα φράσεις και προτάσεις (Νικολαΐδου, 2016). Μέσω αυτής της αυτόματης διαδικασίας ενισχύεται η εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής. Ειδικότερα, ένα παιδί για να αναπτύξει δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής πρέπει να υπάρχει ένα υποστηρικτικό περιβάλλον που θα το ωθήσει και θα του δώσει ερεθίσματα για να συνεχίσει την προσπάθειά του στην διαδικασία της μάθησης (Τάφα, 2001). Συνεπώς, η οικογένεια μαζί με το κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού είναι η βασική πηγή ερεθισμάτων για την ανάπτυξη του αναδυόμενου γραμματισμού (Αϊδίνη, 2012· Κουτσοβάνου, 2000· Τσιόπελα, Τζακώστα, Σπαντιδάκης, 2023). Είναι πολύ σημαντικό, από το νηπιαγωγείο, τα παιδιά να πειραματίζονται, να διαχειρίζονται προβλήματα, να αλληλεπιδρούν με το κοινωνικό περιβάλλον τους σχετικά με θέματα που έχουν να κάνουν με την ανάγνωση και την γραφή (Κουτσοβάνου, 2000). Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά, από πολύ μικρή ηλικία, εμπλέκονται ενεργά στην διαδικασία της μάθησης με τέτοιο τρόπο ώστε να αναπτύσσεται ο αναδυόμενος γραμματισμός.

Με την εισαγωγή του παιδιού στο νηπιαγωγείο παρατηρείται ότι υπάρχουν πολλοί προβλεπτικοί παράγοντες για την ανάπτυξη της ανάγνωσης και της γραφής που τις καθορίζουν (όπως η οπτική-ορθογραφική αναγνώριση λέξεων (Πέτρου, Σπαντιδάκης & Τζακώστα, 2022), μορφολογική (Γρηγοράκης & Μανωλίτσης, 2016) και φωνολογική επίγνωση κ.α.). Για να αναπτύξει, λοιπόν, το παιδί από μικρή ηλικία δεξιότητες γραμματισμού παίζουν βασικό ρόλο οι μεταγλωσσικές δεξιότητες που θα κατακτήσει το παιδί πριν λάβει την απαραίτητη διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής (Κρέζα & Χλαπάνα, 2022). Ένα αναπόσπαστο

κομμάτι του γραμματισμού είναι η φωνολογική επίγνωση, η οποία μπορεί να μην αρκεί για να κατανοήσουμε πλήρως την ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού αλλά είναι πολύ σημαντική για την πρόγνωση των δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής (Τάφα, 2001).

Σύμφωνα με τους Καρατζά και Βάμβουκα (2022), η φωνολογική επίγνωση αφορά την ικανότητα που έχει το παιδί να εκτελεί εντολές με συνείδηση και να μπορεί να επεξεργαστεί τα φωνολογικά συστατικά μιας λέξης. Πιο συγκεκριμένα το παιδί, μπορεί να αναγνωρίσει και να ταιριάζει ήχους, καθώς και να μετρήσει ή να επεξεργαστεί τις συλλαβές και τα φωνήματα μιας λέξης. Σύμφωνα με την Τάφα (2011), η φωνολογική επίγνωση είναι μια σύνθετη μεταγλωσσική δεξιότητα που δίνει την δυνατότητα στο παιδί να αντιλαμβάνεται ότι ο προφορικός λόγος χωρίζεται σε φωνολογικές μονάδες και ότι τα φωνήματα είναι σημαντικά στοιχεία για τον σχηματισμό των λέξεων, και αναπτύσσεται κατά κύριο λόγο στην προσχολική ηλικία (Phillips et al., 2008). Λαμβάνοντας υπόψιν όλα τα δομικά στοιχεία της γλώσσας (φωνολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό, πραγματολογικό), η κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης και ενημερότητας προηγείται κατά χρονική σειρά από τα υπόλοιπα (Κακαρικός & Κοντοκώστα, 2015: 52). Συνεπώς, από μικρή ηλικία πρέπει να εντάξουν οι εκπαιδευτικοί την φωνολογική επίγνωση στους στόχους της διδασκαλίας τους, διότι αποτελεί σημαντικό μέσο ώστε να διδαχθεί σωστά η ανάγνωση και η γραφή.

Η φωνολογική επίγνωση δεν καλλιεργείται από το παιδί από την μια στιγμή στην άλλη, αφού θέλει χρόνο και προσπάθεια για να κατακτηθεί επαρκώς ακολουθώντας μια ανοδική πορεία ανάπτυξης (Anthony & Francis, 2005). Πιο συγκεκριμένα, δεν είναι μια απλή διαδικασία, καθώς για να την κατακτήσει το παιδί πρέπει να μάθει την δομή της γλώσσας η οποία εμπεριέχει πολλούς γλωσσικούς μηχανισμούς που κάποια παιδιά έχουν την ικανότητα να τους κατακτήσουν αυτόματα και με ευκολία, ενώ για άλλα χρειάζεται πολύ κόπος και χρόνος (Ζαχάκου, 2016).

Οι δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης που εμφανίζουν τα παιδιά στο νηπιαγωγείο έχουν θετική επιρροή στην ενδυνάμωση άλλων δεξιοτήτων του αναδυόμενου γραμματισμού (Manolitsis & Tafa, 2011). Για παράδειγμα, εξαιτίας της καλλιέργειας αυτών των δεξιοτήτων το παιδί μπορεί πιο εύκολα να μάθει τα γράμματα, να τα ταυτίσει με τα φωνήματα και γενικότερα να εξελίξει τα δεδομένα και τις συμβάσεις του γραπτού λόγου που κατέχει. Όσο περισσότερο εξασκείται ένα παιδί στην φωνολογική επίγνωση, τόσο αναπτύσσονται παράλληλα με αυτήν οι υπόλοιπες δεξιότητες που περιλαμβάνει ο αναδυόμενος γραμματισμός. Συνεπώς, όπως και ο αναδυόμενος γραμματισμός, έτσι και η φωνολογική επίγνωση έχει μια

συνέχεια στον χρόνο, καθώς οι φωνολογικές γνώσεις του παιδιού αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς όσο βρίσκεται στο νηπιαγωγείο (Manolitsis & Tafa, 2011).

2.1.2 Η καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης και οι μορφές της

Τον όρο «φωνολογική επίγνωση» μπορεί να τον συναντήσουμε συχνά στην βιβλιογραφία ως «φωνολογική ενημερότητα» και στα αγγλικά «phonological awareness» (Παντελιάδου όπ. αναφέρεται στο Παπούλια-Τζελέπη, 2001). Η φωνολογική επίγνωση ορίζεται ως «η ικανότητα του παιδιού να κατανοεί ότι ο προφορικός λόγος αποτελείται από φωνολογικές μονάδες και την ικανότητα του να τις διακρίνει μέσα στις λέξεις» (Τάφα, 2011, σελ.35). Άλλος ορισμός αναφέρει ότι η φωνολογική επίγνωση είναι η σωστή αντίληψη που έχει το παιδί ώστε να μπορεί να ξεχωρίζει και να επεξεργάζεται τους ήχους και τις φωνολογικές μονάδες αυτών (Συνώδη & Αμπαρτζάκη, 2011). Όποιο ορισμό και να δώσουμε στην φωνολογική επίγνωση, αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι τα παιδιά πριν ξεκινήσουν να διαβάζουν και να γράφουν έχουν κατακτήσει την δεξιότητα της φωνολογικής επίγνωσης, δηλαδή έχουν ξεκινήσει να αντιλαμβάνονται την φωνολογική δομή των λέξεων και σταδιακά μαθαίνουν να τις αναλύουν και να τις επεξεργάζονται (Παντελιάδου, 2011). Το βασικό, λοιπόν, είναι ότι τα παιδιά που έχουν κατακτήσει την φωνολογική επίγνωση να μπορούν να αναγνωρίσουν πλέον όλα τα μέρη μιας λέξης, δηλαδή τις συλλαβές και τα φωνήματα που περιέχει, και να μπορούν να εμπλακούν σε δραστηριότητες που αφορούν αυτά (Νικολαΐδου, 2016).

Η κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης δεν είναι μια απλή διαδικασία. Για πολλά παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι αρκετά δύσκολο να συνειδητοποιήσουν ότι οι ήχοι που ακούμε ταυτίζονται στο χαρτί και χωρίζονται σε συλλαβές και φωνήματα (Τάφα, 2011). Συνήθως τα παιδιά εστιάζουν την προσοχή τους στο σύνολο της λέξης και στην σημασία αυτής, αφού δεν έχει νόημα για αυτά να αναλύσουν τα στοιχεία της (Τάφα, 2011). Κάποια παιδιά, λοιπόν, μπορεί να παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα φωνολογικής καλλιέργειας στην προσχολική τους ηλικία. Σύμφωνα με την Ζαχάκου (2016), αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε όταν το παιδί αργεί να αναπτύξει πλήρως τον λόγο του, δυσκολεύεται να χωρίσει σε συλλαβές μια απλή λέξη και στην συνέχεια δεν μπορεί ή καθυστερεί να διαβάσει μια λέξη. Συνεπώς, όταν η φωνολογική επίγνωση βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο, παρατηρούμε ότι το παιδί δεν αρθρώνει σωστά όλες τις λέξεις, δεν μπορεί να γενικεύσει τους κανόνες των φωνημάτων σε λέξεις που δεν έχει διδαχθεί, αλλά και δυσκολεύεται να αναπτύξει την γραφοφωνημική αντιστοιχία (ταύτιση φωνήματος-γραφήματος) (Ζαχάκου, 2016). Συμπερασματικά, τα παιδιά που δεν

έχουν κατακτήσει την φωνολογική επίγνωση κατά την άφιξή τους στο δημοτικό πιθανόν να εμφανίσουν δυσκολίες στην ανάγνωση και μετέπειτα στον γραπτό λόγο (Παντελιάδου, 2011).

Η φωνολογική επίγνωση έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά: 1) ότι το παιδί έχει κατακτήσει την ικανότητα να διαχωρίζει τα φωνήματα μιας λέξης, δηλαδή τους ήχους της και 2) να μπορεί το παιδί να επεξεργάζεται κι να συνθέτει αυτούς τους ήχους ώστε να δημιουργεί δικές του λέξεις και προτάσεις (Ζαχάκου, 2016). Η φωνολογική επίγνωση διακρίνεται σε τρία βασικά επίπεδα, διαφορετικά μεταξύ τους, που αν τα έχει κατακτήσει αυτά ο μαθητής τότε μπορεί να ξεκινήσει με μεγαλύτερη ευκολία την εκμάθηση της ανάγνωσης. Αυτά τα επίπεδα σύμφωνα με τον Πόρποδα (2002), είναι η φωνημική επίγνωση, η συλλαβική επίγνωση και η επίγνωση γλωσσικών τμημάτων μεταξύ φωνημικής και συλλαβικής. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι η φωνημική επίγνωση είναι η ικανότητα που έχει το παιδί να κατανοεί ότι οι λέξεις που χρησιμοποιούμε στον προφορικό λόγο αποτελούνται από φωνήματα και να μάθει να τα χειρίζεται, δηλαδή να μπορεί να τα αναγνωρίσει, να τα αναλύσει, να τα χωρίζει, να τα ενώνει, να τα αντιστρέψει, να τα αφαιρεί και άλλες διαδικασίες(π.χ. από την λέξη ‘γάλα’ να μπορεί να πει την λέξη αν αφαιρέσουμε το ‘γ’). Πιο συγκεκριμένα, οι δεξιότητες της φωνημικής επίγνωσης είναι οι εξής: α) αναγνώριση φωνημάτων β) διάκριση και χωρισμός αυτών γ) αφαίρεση φωνήματος δ) φωνημική κατάτμηση ε) φωνημική σύνθεση (Μανωλίτσης, 2003). Οι τρεις πρώτες δεξιότητες για να κατακτηθούν είναι απαραίτητο το παιδί να έχει εξασκήσει την βραχύχρονη μνήμη του και κυρίως την οπτική (Μανωλίτσης, 2003), ώστε κάθε φορά που του ζητείται κάτι σχετικό σε μια δραστηριότητα να μπορεί να ανακαλέσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις του. Η φωνημική επίγνωση είναι μια αρκετά δύσκολη διαδικασία για τα παιδιά στο νηπιαγωγείο και θέλει χρόνο, προσπάθεια και εξάσκηση για να την κατακτήσουν (Ματσόπουλος, 2005·Πόρποδας, 2002).

Η συλλαβική επίγνωση είναι η ικανότητα του παιδιού να κατανοεί ότι οι λέξεις που χρησιμοποιούμε στον προφορικό λόγο αποτελούνται από συλλαβές και να μάθει να τις χειρίζεται, δηλαδή να μπορεί να τις κατηγοριοποιήσει (με βάση την συλλαβή), να τις μετρήσει, να τις αναλύει, να τις συνθέτει, να τις χωρίζει, να τις αφαιρεί και άλλες διαδικασίες (π.χ. να μπορεί να χτυπάει παλαμάκια για κάθε συλλαβή, να πει ότι η λέξη ‘γάλα’ έχει μέσα της δύο συλλαβές γα-λα, αλλά και να βρίσκει λέξεις με ομοιοκαταληξία όπως ‘σούπα’ ‘κούπα’). Σύμφωνα με τους Aidinis και Nunes (2001), έχει αποδειχθεί ότι η συλλαβική επίγνωση κατακτιέται πρώτη από τα παιδιά διότι είναι πιο εύκολη διαδικασία από την φωνημική και συνήθως η διδασκαλία ξεκινάει με την εκμάθηση της συλλαβικής και μετά της φωνημικής επίγνωσης. Τέλος, η επίγνωση των γλωσσικών τμημάτων της συλλαβής είναι η ικανότητα του

παιδιού να αντιληφθεί ότι η συλλαβή εμπεριέχει δύο δομικά τμήματα, το αρχικό τμήμα(συνήθως ένα ή περισσότερα σύμφωνα) και το τελικό(συνήθως φωνήεν ή φωνήεν μαζί με ένα ή περισσότερα σύμφωνα), τα οποία τμήματα είναι πιο μεγάλα από τα φωνήματα και μέσα σε κάθε τμήμα της συλλαβής υπάρχουν ένα ή περισσότερα φωνήματα (Ματσόπουλος, 2005·Πόρποδας, 2002). Για παράδειγμα να μπορεί να αντιληφθεί ότι από την λέξη ‘νερό’ η πρώτη συλλαβή είναι το ‘νε’ και το πρώτο δομικό της τμήμα είναι το σύμφωνο ‘ν’, ενώ το τελικό τμήμα το φωνήεν ‘ε’. Σύμφωνα με την Παντελιάδου στο Παπούλια-Τζελέπη (2001), η φωνολογική επίγνωση χωρίζεται μόνο στα δύο πρώτα επίπεδα, δηλαδή στην φωνημική και στην συλλαβική επίγνωση.

Σύμφωνα με την Ζαχάκου (2016), οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν σε αυτά τα τρία στάδια που προαναφέραμε, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι ο μαθητής περνάει από πολλά περισσότερα για να κατακτήσει την φωνολογική επίγνωση. Αυτή η διαδικασία είναι πολύπλευρη και επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, γενετικούς και περιβαλλοντικούς, γι’ αυτό το κάθε παιδί αναπτύσσει την φωνολογική επίγνωση με διαφορετικό ρυθμό, τρόπο και μέθοδο. Ακόμα, αναφέρει ότι ένας από αυτούς τους παράγοντες που παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην εκμάθηση της φωνολογικής επίγνωσης είναι η ηλικία του παιδιού και το γλωσσικό επίπεδο στο οποίο βρίσκεται. Βέβαια, αυτοί οι παράγοντες μπορούν να επηρεαστούν και από τα ερεθίσματα που του προσφέρει το οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον που βρίσκεται.

2.1.3 Ο ρόλος της φωνολογικής επίγνωσης της μάθησης με την ανάγνωση και την γραφή

Στην σημερινή εποχή, γίνεται όλο και περισσότερο αναγκαία η σωστή χρήση και επεξεργασία του γραπτού λόγου. Για να αντλήσει κανείς πληροφορίες για πολιτικά, οικονομικά και ότι άλλο θέμα απασχολεί την κοινωνία μας, καθώς και να μπορεί να συμμετέχει σε αντίστοιχες δραστηριότητες, έρχεται σε επαφή με τον γραπτό λόγο και μπαίνει στην διαδικασία ανάγνωσης και παραγωγής αυτού (Ζαχάκου, 2016).

Για την σωστή διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής πρέπει ο εκπαιδευτικός να υλοποιήσει τις κατάλληλες δραστηριότητες ώστε το παιδί να διδαχθεί με διαδοχική και λογική σειρά τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την εκμάθηση αυτών (Παπούλια-Τζελέπη, 2001). Η διδασκαλία της ανάγνωσης συνήθως προηγείται από την διδασκαλία της γραφής, διότι, δεδομένου ότι έχουν κατακτηθεί η φωνολογική και γραφοφωνημική επίγνωση, είναι πιο εύκολο να διαβάσει κανείς κάνοντας ταύτιση φωνήματος-γραφήματος (Παπούλια-Τζελέπη,

2001). Για αρχίζει το παιδί να κωδικοποιεί και να κατακτήσει τον γραπτό λόγο, πρέπει να αρχίζει να αντιλαμβάνεται ότι τα φωνήματα που παράγει με τον προφορικό λόγο σχηματίζονται στο χαρτί και παίρνουν μορφή εικόνας (γραφήματος). Σύμφωνα με τους Gerde, Bingham και Wasik (2012), όταν το παιδί αρχίζει και αντιλαμβάνεται αυτήν την σχέση μεταξύ φωνήματος και γραφήματος, τότε προσπαθεί να γράψει μια λέξη δημιουργώντας δικά του γράμματα και σύμβολα. Ακόμα, αναφέρουν ότι μπορεί να προσπαθήσουν να διαβάσουν κάτι που έχουν γράψει, γεγονός που τα βοηθάει ακόμα περισσότερο να αντιληφθούν την σχέση που αναφέρθηκε παραπάνω.

Η αναγνωστική ικανότητα που αναπτύσσει ο μαθητής έχει στενή σχέση με την φωνολογική επίγνωση και τα επίπεδα αυτής. Η σχέση μεταξύ φωνολογικής επίγνωσης και αναγνωστικής ικανότητας παραμένει σημαντική καθ' όλη την διάρκεια της φοίτησης του παιδιού στο δημοτικό (Παντελιάδου, 2011). Άλλωστε, όπως προαναφέραμε σε άλλη ενότητα, η φωνολογική επίγνωση, σαν μεταγλωσσική δεξιότητα, είναι ένας σημαντικός προγνωστικός παράγοντας για την ανάπτυξη της ανάγνωσης και της γραφής του παιδιού (Τάφα, 2001). Εφόσον η φωνολογική επίγνωση προηγείται από την κατάκτηση της αναγνωστικής δεξιότητας, η τελευταία εξαρτάται από το επίπεδο που βρίσκεται το παιδί στην φωνολογική επίγνωση (Παπούλια-Τζελέπη, 2001). Τα παιδιά που θα εμφανίσουν σοβαρά ελλείμματα στις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης, πολύ πιθανόν να παρουσιάσουν σημαντικές αναγνωστικές δυσκολίες (Manolitsis & Georgiou, 2015). Άλλωστε έχει αποδειχθεί ότι τα παιδιά που έχουν χαμηλά επίπεδα φωνολογικής επίγνωσης είναι φτωχοί αναγνώστες, σε αντίθεση με αυτούς που έχουν αναπτύξει σε ικανοποιητικό βαθμό δεξιότητες χειρισμού των φωνολογικών μονάδων και γενικότερα του λόγου (Ortiz et al., 2012 · Παντελιάδου, 2000).

Όπως αναφέρει ο Πόρποδας (2002), οι απόψεις των ερευνητών δίστανται σχετικά με το είδος και την ερμηνεία που πρέπει να δώσουμε στην σχέση της φωνολογικής επίγνωσης με την ανάπτυξη της ανάγνωσης και την εκμάθηση του γραπτού λόγου. Σχετικά με την πρώτη άποψη που εμφανίζεται στον ερευνητικό τομέα, η φωνολογική επίγνωση έχει μια σχέση αιτίου-αποτελέσματος με την κατάκτηση της ανάγνωσης και της γραφής. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ότι οι ερευνητές υποστηρίζουν πως η φωνολογική επίγνωση είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να ξεκινήσει το παιδί να μαθαίνει ανάγνωση και γραφή. Όσο πιο υψηλά είναι τα επίπεδα της φωνολογικής επίγνωσης που έχει κατακτήσει το παιδί, τόσο πιο εύκολα, πιο γρήγορα και με μεγάλη επιτυχία θα κατακτήσει την δεξιότητα της ανάγνωσης και του γραπτού λόγου. Σύμφωνα με τον Grigorakis et al. (2022), η γνώση ότι το παιδί έχει κατακτήσει ή και όχι κάποιες γλωσσικές δεξιότητες από μικρή ηλικία μπορεί να βοηθήσει στην εύρεση δυσκολιών στην

αναγνωστική δεξιότητα. Ειδικότερα, η έρευνα αναφέρει ότι το επίπεδο που βρίσκεται ένα παιδί στο λεξιλόγιο και στην φωνολογική επίγνωση μπορεί να προβλέψει πόσο εύκολα θα κατακτήσει την ανάγνωση και αργότερα την γραφή. Φυσικά, όποια στιγμή και να εμφανιστούν αυτές οι δυσκολίες ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να εστιάσει την διδασκαλία του στις γλωσσικές δεξιότητες που τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει ακόμα (Grigorakis et al., 2022) και να δημιουργήσει ένα μαθησιακό περιβάλλον που θα ενθαρρύνει την χρήση των συγκεκριμένων δεξιοτήτων από τα αυτά. Σύμφωνα με την έρευνα της Carson (2012), τα παιδιά που παρακολουθούν επιπλέον διδασκαλία για την καλλιέργεια δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης και καθοδηγούνται από τον δάσκαλο μπορούν πιο εύκολα να μάθουν ανάγνωση και ορθογραφία και να εμφανίσουν υψηλότερα επίπεδα αυτών των δεξιοτήτων σε σχέση με τα παιδιά που δεν διδάσκονται. Συνεπώς, αποδεικνύεται ότι ακόμα και μια σύντομη αλλά συχνή διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης μπορεί να βοηθήσει στην αύξηση του αριθμού των παιδιών που παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα γραμματισμού στην τάξη του νηπιαγωγείου από τον πρώτο κιόλας καιρό της εισαγωγής τους.

Εν αντιθέσει, όπως αναφέρει ο Πόρποδας (2002), άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η φωνολογική επίγνωση είναι αποτέλεσμα της κατάκτησης της ανάγνωσης και της γραφής, δηλαδή επηρεάζεται άμεσα και η ανάπτυξή της εξαρτάται από αυτές. Η τελευταία άποψη των ερευνητών είναι ότι η σχέση ανάμεσα στην φωνολογική επίγνωση με την κατάκτηση της ανάγνωσης και της γραφής είναι αμοιβαία και αλληλοεξαρτώμενη. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι υποστηρίζουν πως η φωνολογική επίγνωση μπορεί να είναι προγνωστικός παράγοντας και να επηρεάζει άμεσα την εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής, αλλά ταυτόχρονα η επιτυχής και πλήρης κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης είναι αποτέλεσμα της εκμάθησης αυτών των δεξιοτήτων (Πόρποδας, 2002). Άλλωστε αν το παιδί δεν έχει αναπτύξει επαρκώς την φωνολογική επίγνωση πολύ πιθανόν να δυσκολευτεί να αντιληφθεί και να κατακτήσει τους κανόνες της αλφαβήτου, να μην αναγνωρίζει γνώριμες για αυτόν λέξεις και κατά συνέπεια να μην μπορεί να κατακτήσει σωστά την ανάγνωση και μετέπειτα την γραφή (Ζαχάκου, 2016). Άλλες έρευνες συμπεραίνουν ότι η πλειοψηφία των παιδιών κατακτούν πλήρως την φωνολογική επίγνωση μόνο κατά την διάρκεια της εκμάθησης της ανάγνωσης, παρόλο που πολύ πιθανόν έχουν ξεκινήσει την διαδικασία εκμάθησης αυτής της γλωσσικής δεξιότητας (Wimmer et al., 1991 όπ. αναφέρεται στο Landerl et al., 2019). Η σχέση που δημιουργείται, λοιπόν, στην ελληνική γλώσσα μεταξύ της ανάγνωσης με την φωνολογική επίγνωση είναι πιο πολύ αλληλεπιδραστική, παρά αιτιακή. Αναλυτικότερα, μπορεί οι δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης που κατέχει το παιδί να συμβάλλουν ώστε ο εκπαιδευτικός να εντοπίσει τυχόν

μελλοντικές δυσκολίες στην εκμάθηση της ανάγνωσης, όμως η πρώτη δεν αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση της ανάγνωσης (Landerl et al. , 2019).

Η φωνολογική επίγνωση συμβάλλει στο να αναπτύξει το παιδί τις απαραίτητες διεργασίες που απαιτούνται για την απόκτηση της έντυπης λέξης με την κωδικοποίηση των ηχητικών ιδιοτήτων της λέξης που ακούει. Είναι πολύ σημαντικό το παιδί να κατακτήσει την αλφαβητική αρχή, να αντιληφθεί, δηλαδή, ότι οι ήχοι που ακούει ταιριάζουν ακριβώς ένα προς ένα με τα γράμματα του αλφάβητου (Phillips et al., 2008; Pavelko, 2011, οπ. αναφ. στο Buldur & Gokkus, 2021). Το παιδί πρέπει να εξοικειωθεί με τους ήχους των λέξεων για να φτάσει στην κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης και μετέπειτα της γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να μάθει να διακρίνει τα φωνολογικά συστατικά της κάθε λέξης, δηλαδή να παρατηρεί την ηχητική δομή των λέξεων, να προσθέτει, να αφαιρεί ή να διαιρεί ήχους από τις λέξεις και να τους χειρίζεται ώστε οι προτάσεις να αποκτήσουν νόημα για αυτό (Grofćiková and Máčajoná, 2021; Phillips et al., 2008; Yopp & Yopp, 2009). Όταν το παιδί κατακτήσει αυτήν την δεξιότητα τότε θα μπορεί να διαχειριστεί σύνθετες έννοιες, αλλά και να επικοινωνήσει με ποικίλους τρόπους.

Μια παρόμοια οπτική είναι των Anthony & Francis (2005), που ορίζουν την φωνολογική επίγνωση ως η ευαισθησία στις ηχητικές δομές της προφορικής γλώσσας και η ικανότητα χρήσης των ανεξάρτητων φωνημάτων στη λέξη. Το παιδί μαθαίνει ότι η γλώσσα μπορεί να χωριστεί σε μικρότερες μονάδες (όπως η λήψη ήχων από τις λέξεις, η διαίρεση του αρχικού και του τελικού ήχου, η δημιουργία νέων λέξεων κλπ) χρησιμοποιώντας διάφορες μεθόδους (Chard & Dickson, 1999, οπ. αναφ. στο Buldur & Gokkus, 2021). Για την κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης το παιδί επηρεάζεται και από το περιβάλλον και την γλώσσα που μιλάει. Υπάρχουν χαρακτηριστικά προφορικού λόγου που βοηθούν στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης. Για παράδειγμα, πολλά παιδιά που εκτίθενται σε περιβάλλοντα με εμφανείς συλλαβές, μπορούν να τις διακρίνουν και να τις χωρίσουν πιο εύκολα (π.χ. τούρκικα, ελληνικά, ιταλικά) (Anthony and Francis 2005). Ακόμα, για την αποτελεσματική ενίσχυση δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης σίγουρα παίζει ρόλο το πόσο συχνά δραστηριοποιούνται τα παιδιά σε αυτές, αλλά ακόμα πιο σημαντικό ρόλο παίζει η ποιότητα της διδασκαλίας και το ενδιαφέρον που θα δείξουν τα παιδιά σε αυτήν (Yopp & Yopp, 2009). Συμπερασματικά, είναι απαραίτητο το παιδί να έχει κατακτήσει τις βασικές δεξιότητες γραμματισμού, που προβλέπουν την σωστή εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής, για να ξεκινήσει η συστηματική διδασκαλία τους (Παπούλια-Τζελέπη, 2001).

2.2 Διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας

2.2.1 Τρόποι διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο (Μέθοδοι και δραστηριότητες για την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο)

Οι δεξιότητες του αναδυόμενου γραμματισμού μπορούν να διδαχθούν με σύγχρονα μέσα και ποικίλους τρόπους που βασίζονται στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες που έχουν τα παιδιά, καθώς και στον τρόπο που μαθαίνει το καθένα (Fern, 2014). Έτσι οι εκπαιδευτικοί θα βοηθήσουν τα παιδιά να ενταχθούν και να συμμετέχουν ενεργά στην μαθησιακή διαδικασία.

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, η εκμάθηση του παιδιού στο νηπιαγωγείο εξαρτάται άμεσα από τις στρατηγικές και το πρόγραμμα διδασκαλίας που έχει δημιουργήσει ο ίδιος ο νηπιαγωγός σύμφωνα με τις δικές του γνώσεις και εμπειρίες. Σύμφωνα με την Κουτσοβάνου (2000), ο νηπιαγωγός θα ήταν καλό να σέβεται τον τρόπο και τον ρυθμό που αναπτύσσεται το κάθε παιδί που έχει στην τάξη του και να προσπαθήσει να καλύψει τις ανάγκες κι τα ενδιαφέροντα όλων των παιδιών. Ακόμη, αναφέρει ότι είναι πολύ σημαντικό ο εκπαιδευτικός να έχει τις ίδιες προσδοκίες από όλα τα παιδιά της τάξης του ώστε να νιώθουν ότι μπορούν να τα καταφέρουν και να συνεχίζουν να προσπαθούν. Παράλληλα, ένας εκπαιδευτικός παρατηρεί τις ανάγκες και τις δυνατότητες του κάθε μαθητή και επικεντρώνεται σε αυτές, καθώς και στον τρόπο που υλοποιεί μια δραστηριότητα. Επιπλέον, οι νηπιαγωγοί πρέπει να αφήνουν τα παιδιά να δρουν και λίγο ανεξάρτητα και να επιλέγουν μόνα τους δραστηριότητες που θα έχουν ενδιαφέρον για αυτά, αλλά και να τους δίνουν το παράδειγμα ώστε αυτά να τους μιμηθούν.

Ένας από τους βασικότερους στόχους της πλειονότητας των νηπιαγωγών της χώρας μας είναι η καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης των παιδιών, κυρίως της συλλαβικής και της φωνημικής, και διαμορφώνουν τις μεθόδους τους σύμφωνα με αυτήν (Tafa et al., 2013). Όμως, οι εκπαιδευτικοί δεν κατέχουν πάντα τις απαραίτητες γνώσεις ώστε να διδάξουν με αποτελεσματικό τρόπο την φωνολογική επίγνωση, όπως και κάποιες φορές κατέχουν λανθασμένες αντιλήψεις σχετικά με τα φωνήματα, τους ήχους και τις λέξεις (Moats & Foorman, 2003). Επειδή αυτή η έλλειψη γνώσεων των εκπαιδευτικών θα έχει σοβαρές επιπτώσεις στην εκμάθηση της ανάγνωσης και γραφής των μαθητών, οι Kennedy et al. (2013) προτείνουν την παροχή ενός εργαλείου στους εκπαιδευτικούς, το οποίο θα περιέχει πλούσιο περιεχόμενο διδασκαλίας και προτεινόμενες δραστηριότητες, με στόχο την βελτίωση των γνώσεων και των πρακτικών τους και συνεπώς την επιτυχή διδασκαλία γλωσσικών δεξιοτήτων. Επιπρόσθετα, οι Aidinis και Nunes (2001) αναφέρουν ότι ένα πρόγραμμα διδασκαλίας που

αξιοποιεί τις προϋπάρχουσες γνώσεις των παιδιών σχετικά με την φωνολογική επίγνωση και τις συνδέει με την “νέα” γνώση μπορεί να είναι πιο αποτελεσματικό για την ανάπτυξη γλωσσικών δεξιοτήτων των παιδιών.

Στο πλαίσιο μιας συστηματικής διδασκαλίας ο εκπαιδευτικός καλείται να εξηγήσει την δραστηριότητα στα παιδιά, να δώσει ένα μοντέλο υλοποίησής της, καθώς και να τα καθοδηγεί με κατευθυντήριες ερωτήσεις και να παρέχει ανατροφοδότηση σε τυχόν λάθη (Muñoz et al., 2017; Moats & Foorman, 2003). Η νηπιαγωγός πρέπει να αξιοποιεί κάθε στιγμή της διδασκαλίας για να δώσει στα παιδιά ευκαιρίες μάθησης δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης. Πιο συγκεκριμένα, μπορούν να βρεθούν ευκαιρίες μάθησης και υλοποίηση μικρών δραστηριοτήτων με αφορμή ένα παραμύθι ή ένα τραγούδι με ομοιοκαταληξία (Phillips et al., 2008). Παρ’ όλα αυτά προτείνεται να εστιάζει ο εκπαιδευτικός την κάθε διδασκαλία του σε μια δεξιότητα φωνολογικής επίγνωσης, καθώς έχει αποδειχθεί ότι έχει καλύτερα αποτελέσματα για την κατάκτηση της ανάγνωσης (Ehri et al., 2001). Σύμφωνα με τους Byington & Kim (2017), το παιδί πρέπει να εντάσσεται σε ένα σχολικό πλαίσιο που του παρέχει ποικίλα γλωσσικά και γραμματικά ερεθίσματα. Ειδικότερα, αναφέρουν ότι είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να υλοποιούν καθημερινά δραστηριότητες γραμματισμού με παιγνιώδη τρόπο ώστε τα παιδιά να αναπτύσσουν σταδιακά κι ομαλά τις δεξιότητες γραμματισμού που είναι απαραίτητες για την φοίτησή τους στο δημοτικό.

Για μια σωστή και αποτελεσματική εκμάθηση των δεξιοτήτων της φωνολογικής επίγνωσης μπορεί να ενταχθεί στην διδασκαλία αυτής η γνώση των γραμμάτων (Τζιβινίκου, 2015). Σύμφωνα με αυτήν, στόχοι της φωνολογικής επίγνωσης είναι να κατανοήσει το παιδί ότι ο γραπτός λόγος περιλαμβάνει λέξεις, να κατανοήσει ότι αυτές οι λέξεις χωρίζονται σε συλλαβές, να αντιληφθεί την ομοιοκαταληξία, να αναγνωρίζει τις αρχικές και τελικές συλλαβές μιας λέξης και τέλος να αναγνωρίζει τα φωνήματα, καθώς και την γραφοφωνημική αντιστοιχία. Για να έχει το παιδί μια πλήρως ανεπτυγμένη φωνολογική επίγνωση, τότε πρέπει να έχει κατακτήσει την ικανότητα να αναγνωρίζει, να αντιστοιχεί, να αναλύει, να συνθέτει, να διαχωρίζει, να προσθέτει, να αφαιρεί, να αντικαθιστά τα φωνήματα ώστε να μπορέσει να δημιουργήσει καινούργιες λέξεις (Ζαχάκου, 2016).

Για να αναπτυχθεί σωστά η φωνολογική επίγνωση στο νηπιαγωγείο, ο εκπαιδευτικός πρέπει να δημιουργήσει ενδιαφέρουσες δραστηριότητες που αφορούν την φωνημική και την συλλαβική επίγνωση. Όπως αναφέρεται στο Παπούλια-Τζελέπη (2001), σε κάποιες δραστηριότητες τα παιδιά πρέπει να κατηγοριοποιήσουν λέξεις που ταιριάζουν μεταξύ τους

στην αρχική ή στην τελική συλλαβή, να διακρίνουν το πρώτο ή το τελευταίο φώνημα μιας λέξης, να συνθέσουν συλλαβές και φωνήματα ώστε να δημιουργηθούν λέξεις ή φράσεις. Επιπλέον, σε άλλες δραστηριότητες μπορεί να χρειαστεί τα παιδιά να χωρίζουν τις λέξεις σε συλλαβές και φωνήματα, να τα αντιστρέφουν ή να αφαιρούν την αρχική ή την τελική συλλαβή μιας λέξης, καθώς και να την αντικαθιστούν ώστε να δημιουργηθεί μια καινούργια υπαρκτή λέξη. Κατά την αποχώρηση των παιδιών από το νηπιαγωγείο, η πλειονότητα αυτών έχει κατακτήσει την συλλαβική επίγνωση και μπορεί να διαχειριστεί τις συλλαβές μιας λέξης. Εν αντιθέσει, η φωνημική επίγνωση δυσκολεύει τα παιδιά στο νηπιαγωγείο και συνήθως την διδάσκονται στις αρχές του δημοτικού μαζί με την διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής. Άλλωστε, όσον αφορά την ελληνική γλώσσα, τα παιδιά μπορούν πιο εύκολα να αντιληφθούν και να ξεκινήσουν να επεξεργάζονται τις συλλαβές απ' ό,τι τα φωνήματα, καθώς και να διαχειριστούν καλύτερα τις συλλαβές ή τα φωνήματα που βρίσκονται στην αρχή μιας λέξης από αυτά που βρίσκονται στο τέλος (Παπούλια-Τζελέπη, 2001). Συνεπώς, η διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης ξεκινάει από την εκμάθηση της επεξεργασία και αναγνώρισης των συλλαβών μιας λέξης.

Επιπλέον, έχει αποδειχθεί ότι οι ρυθμικές και μουσικές δεξιότητες του παιδιού επηρεάζουν θετικά την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης (Linardakis et al., 2014). Πιο συγκεκριμένα, μέσω της μουσικής το παιδί προσχολικής ηλικίας μπαίνει στην διαδικασία να αντιληφθεί την διάρκεια, την ταχύτητα και την χρονική αλληλουχία. Έτσι μπαίνει στην διαδικασία να θυμάται τον ρυθμό, να αναπαριστά τους ήχους και να διαχωρίζει ό,τι ακούει. Συνεπώς, με αυτόν τον τρόπο η νηπιαγωγός μπορεί να υλοποιήσει διάφορες μουσικές δραστηριότητες με σκοπό την ενδυνάμωση της φωνολογικής επίγνωσης. Ακόμα, οι ρυθμικές και μουσικές δραστηριότητες μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά στην βελτίωση της βραχυπρόθεσμης φωνολογικής μνήμης (Linardakis et al., 2014). Μια άλλη έρευνα των Tsesmeli et al. (2021), αποδεικνύει ότι όταν στα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρέχεται μουσική εκπαίδευση παρουσιάζουν υψηλότερες επιδόσεις σε δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης, όπως διάκριση φωνήματος, αναγνώριση αρχικού φωνήματος, συλλαβική κατάτμηση, ομοιοκαταληξία κι άλλα.

Σύμφωνα με την Τζιβινίκου (2018), υπάρχει μια μέθοδος διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης που βοηθάει τα παιδιά στην καλλιέργεια αυτής. Η μέθοδος «Elkonin» (1973, στο Τζιβινίκου, 2018) που στοχεύει στον σωστό χωρισμό των φωνολογικών μονάδων μιας λέξης έχει συγκεκριμένα βήματα. Αναλυτικότερα, ο εκπαιδευτικός δείχνει στο παιδί μια κάρτα που έχει μια εικόνα ενός αντικειμένου και από κάτω τετραγωνάκια τόσα όσες οι συλλαβές ή τα

φωνήματα της λέξης αυτού του αντικειμένου. Στην συνέχεια, ο εκπαιδευτικός διαβάσει την λέξη και ζητά από τον μαθητή να την διαβάσει και αυτός και να μετρήσει τα φωνήματα ή τις συλλαβές της λέξης. Ο μαθητής καλείται να πει και να γράψει σε κάθε τετράγωνο το κάθε γράμμα της λέξης (π.χ. η λέξη ‘κότα’ έχει 4 φωνήματα κ/ό/τ/α). Έτσι ο μαθητής αντιλαμβάνεται πως πρέπει να επεξεργάζεται μια λέξη και να χειρίζεται τα φωνήματα και τις συλλαβές της.

Σύμφωνα με την Τσιολπίδου (2019), οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί για να ενισχύσουν τις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης του παιδιού μπορούν να χρησιμοποιήσουν με παιχνιδώδη τρόπο τις εξής δραστηριότητες :

- ‘Προετοιμασία’. Πριν ξεκινήσει το παιχνίδι ο γονιός/εκπαιδευτικός πρέπει να δείξει στο παιδί τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αρθρώσει σωστά ένα φώνημα.
- ‘Πες μια λέξη’. Ο γονιός/εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από το παιδί να του πει μια λέξη που ξεκινάει από συγκεκριμένο φώνημα/συλλαβή ή από το ίδιο φώνημα/συλλαβή μιας άλλης λέξης (π.χ. πες μου μια λέξη που ξεκινάει με τον ίδιο ήχο με την λέξη ‘γάλα’ ή μια λέξη που ξεκινάει με την φωνούλα ‘β’).
- ‘Φτιάχγω Ρίμα’. Ο γονιός/εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από το παιδί να βρει μια λέξη που έχει ομοιοκαταληξία με μια συγκεκριμένη που θα του πει (π.χ. βρες μια λέξη που μοιάζει με την λέξη ‘γάλα’ και αυτό να πει ‘μπάλα’).

Αυτή η δεξιότητα αναγνώρισης και δημιουργίας ομοιοκαταληξίας που αναπτύσσει το παιδί στην προσχολική ηλικία είναι πολύ σημαντική για την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης και για την ενίσχυσή της μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακουστικά και οπτικά μέσα (π.χ. τραγούδια, ποιήματα, βιβλία), καθώς και διάφορα παιχνίδια (Τζιβνίκου, 2018).

- ‘Αστεία τραγούδια’. Ο γονιός/εκπαιδευτικός εστιάζοντας σε φωνήματα που δυσκολεύουν το παιδί μπορεί να δημιουργήσει σε συνεργασία με αυτό αστεία τραγούδια με ρίμες.
- ‘Γυμναστική’. Τα παιδιά μπορούν με την απαραίτητη καθοδήγηση να χωρίζουν μια λέξη στα φωνήματά της ενώ ταυτόχρονα ακουμπάνε ένα μέρος του σώματός τους για να δηλώσουν κάθε φώνημα.
- ‘Μετρώ στα δάκτυλα’. Το παιδί καλείται να αναγνωρίσει και να μετρήσει με τα δάκτυλα τα φωνήματα που ακούει σε μια λέξη.

- ‘Μέσα από μια ιστορία’. Ο γονιός/εκπαιδευτικός ενώ διαβάζει μια ιστορία τονίζει το πρώτο φώνημα μιας λέξης και ζητάει από το παιδί να του πει ποια φωνούλα άκουσε.

Όταν ένα παιδί παρουσιάζει δυσκολίες στην εκμάθηση της φωνολογικής επίγνωσης κατά την διάρκεια της φοίτησής του στο νηπιαγωγείο είναι σημαντικό ο εκπαιδευτικός να το εντοπίζει έγκαιρα, να το συζητάει με τους γονείς του παιδιού και να ξεκινήσει ένα πρόγραμμα έγκαιρης παρέμβασης. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, γονείς και εκπαιδευτικοί θα δημιουργήσουν τις κατάλληλες δραστηριότητες εστιάζοντας στις δυνατότητες, στις ανάγκες αλλά και στα ενδιαφέροντα του παιδιού.

2.2.2 Η σπουδαιότητα της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο

Η διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης είναι πολύ σημαντική στο νηπιαγωγείο, καθώς αυτή θα βοηθήσει τα παιδιά να αναπτύξουν με σωστά βήματα την ανάγνωση και την γραφή. Σύμφωνα με τους Amorim et al. (2020), η ανάπτυξη γλωσσικών και αναγνωστικών δεξιοτήτων στο νηπιαγωγείο βοηθάει στην επιτυχία ανάγνωσης στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, αλλά η επιρροή είναι εμφανής και στις τελευταίες. Σύμφωνα με τους Anthony and Francis (2005) και τους Ehri et al. (2001), η συστηματική διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης με σωστή αλληλουχία δραστηριοτήτων, συγκεκριμένες στρατηγικές και παράλληλη διδασκαλία των φωνημάτων και γραμμάτων (Brady et al., 1994) βοηθάει στην επίγνωση των φωνημάτων και στην κατάκτηση της ανάγνωσης και της ορθογραφίας. Σύμφωνα με τον Fern (2014), είναι πολύ σημαντικό για την προοδευτική ανάπτυξη των δεξιοτήτων γραμματισμού των παιδιών να διδάσκονται να ακούν, να διακρίνουν, να χωρίζουν σε τμήματα τους ήχους, καθώς και να αντιλαμβάνονται ότι οι ήχοι είναι φωνήματα που αντιστοιχούν σε σύμβολα του γραπτού λόγου (γράμματα).

Ο βασικός στόχος των νηπιαγωγών καθ' όλη την διάρκεια της φοίτησης των παιδιών στο νηπιαγωγείο είναι η φωνολογική επίγνωση. Σύμφωνα με τις Κρέζα και Χλαπάνα (2022), οι πρακτικές γραμματισμού που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί έχουν ως βασικό στόχο την καλλιέργεια και την ενίσχυση της φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης. Αυτό συμβαίνει διότι η συμβολή της φωνολογικής επίγνωσης στην αρχή της ανάπτυξης του γραμματισμού στα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι πολύ σημαντική και καθοριστική για την μαθησιακή διαδικασία τα επόμενα σχολικά χρόνια (Αϊδίνης, 2012·Aidinis & Nunes, 2001·Μανωλίτσης, 2016). Γι' αυτόν τον λόγο στο νηπιαγωγείο οι δραστηριότητες που

σχετίζονται με την φωνολογική επίγνωση έχουν προτεραιότητα συγκριτικά με αυτές που έχουν σχέση με άλλες μεταγλωσσικές δεξιότητες (Κρέζα και Χλαπάνα, 2022).

2.2.3 Διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά με δυσκολίες μάθησης στο νηπιαγωγείο

Για αποτελεσματική εκμάθηση της ανάγνωσης, του συλλαβισμού, της παραγωγής γραπτού λόγου και της κατανόησης κειμένου είναι η κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης, η οποία είναι βασικό συστατικό ώστε να μάθουν τα παιδιά να αναγνωρίζουν τις λέξεις (Ζαχάκου, 2016). Αυτή η διαδικασία για την πλειονότητα των παιδιών τυπικής εκπαίδευσης εξελίσσεται αυτόματα και άβουλα, αλλά ένα μικρό μέρος μαθητών δεν μπορούν τόσο εύκολα και φυσικά να την κατακτήσουν (Ζαχάκου, 2016). Γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί από νωρίς τι δυσκολίες έχει το παιδί και σε ποιες διαδικασίες ώστε να μπορέσουν να παρέμβουν έγκαιρα και να το βοηθήσουν όσο γίνεται περισσότερο. Μπορεί να υπάρχει ένα μέρος παιδιών με δυσκολίες μάθησης που εμφανίζουν χαμηλά επίπεδα αναγνωστικών δεξιοτήτων αλλά έχουν ανεπτυγμένη την δεξιότητα της ορθογραφίας (Manolitsis & Georgiou, 2015). Άρα, για να μπορούν τα παιδιά να κατακτήσουν την ανάγνωση και έπειτα την γραφή είναι απαραίτητο να αποκτήσουν υψηλότερα επίπεδα και μεγαλύτερη άνεση στις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης, καθώς και αργότερα στην αντιστοίχιση των φωνημάτων με τα γραφήματα (Manolitsis & Georgiou, 2015).

Αν το παιδί παρουσιάζει χαμηλή καλλιέργεια φωνολογικής επίγνωσης τότε θα πρέπει να ξεκινήσει έγκαιρη παρέμβαση με βασικούς στόχους την ανάγνωση, τον συλλαβισμό και την ορθογραφία (Ζαχάκου, 2016). Για να είναι αποτελεσματική η παρέμβαση πάνω στις διεργασίες της φωνολογικής επίγνωσης του παιδιού προσχολικής ηλικίας πρέπει να γνωρίζει η νηπιαγωγός άλλες δυσκολίες μάθησης που τυχαίνει να παρουσιάζει το παιδί. Έτσι, θα διαμορφώσει την διδασκαλία της με τέτοιο τρόπο που να είναι κατάλληλος και προσαρμοσμένος ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του παιδιού με δυσκολίες μάθησης. Ένας παιδαγωγός πρέπει να παρακολουθεί και να παρατηρεί τα παιδιά της τάξης του ώστε αν εντοπίσει τυχόν δυσκολίες σε δεξιότητες γραμματισμού ή οπουδήποτε αλλού να διαμορφώσει την διδασκαλία του με τέτοιο τρόπο ώστε να προσφέρει στο παιδί διαφοροποιημένους τρόπους μάθησης σύμφωνα με τις ανάγκες και τις δυνατότητές του. Παρ' όλα αυτά κάποιοι αρχάριοι ή πρωτοετείς εκπαιδευτικοί δυσκολεύονται να εντοπίσουν τους μαθητές που αποτυγχάνουν σε δεξιότητες ανάγνωσης και βρίσκονται σε κίνδυνο για εμφάνιση δυσκολιών μάθησης. Ακόμα, ίσως τους

είναι δύσκολο να εντάξουν όλους τους μαθητές σε δραστηριότητες που ενισχύουν την εκμάθηση της φωνολογικής επίγνωσης (Cheesman, 2009).

Σύμφωνα με την έρευνα της Carson (2012), παιδιά που έχουν αυξημένες πιθανότητες να εμφανίσουν αναγνωστικές δυσκολίες επωφελούνται εξίσου με τα υπόλοιπα όταν τους παρέχεται στην τάξη του νηπιαγωγείου μια δομημένη και τακτική διδασκαλία των δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης. Συνεπώς, αναφέρει ότι ακόμα και μια παρέμβαση μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα που αφορά την ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης μπορεί να επηρεάζει θετικά όλα τα παιδιά, αλλά και να ελαχιστοποιήσει τις πιθανότητες που έχουν μερικά παιδιά να εμφανίσουν δυσκολίες στην ανάγνωση και στην γραφή. Στο νηπιαγωγείο είναι η καλύτερη περίοδος που μπορεί να ξεκινήσει πρώιμη παρέμβαση αν το επιλέξει ο εκπαιδευτικός και εφόσον παρατηρήσει ότι ένα παιδί έχει χαμηλά επίπεδα γραμματισμού και πιστεύει ότι θα δυσκολευτεί κατά την είσοδό του στο δημοτικό. Αν αδιαφορήσει για το παιδί με δυσκολίες μάθησης ή δεν μπορεί να του προσφέρει διαφοροποιημένη διδασκαλία κατά την φοίτησή του στο νηπιαγωγείο, τότε θα είναι λιγότερες οι πιθανότητες να επιτύχει μια παρέμβαση στο δημοτικό, δηλαδή πολύ αργότερα σε σχέση με το πότε παρατηρήθηκε η δυσκολία (Fern, 2014).

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να χρησιμοποιήσουν διαφοροποιημένες μεθόδους και μέσα ώστε να ενταχθεί το παιδί με δυσκολίες στην διδασκαλία. Για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός μπορεί να προσαρμόσει το επίπεδο δυσκολίας της άσκησης αλλάζοντας τις επιλογές πολλαπλών επιλογών αλλά και την ερώτησή του είτε για να διευκολύνει κάποια παιδιά είτε για να αξιολογήσει το επίπεδο αντίληψης της φωνολογικής επίγνωσης (Phillips et al., 2008). Τις περισσότερες φορές τα παιδιά βρίσκουν ενδιαφέρον το μάθημα όταν ο εκπαιδευτικός τους παρέχει τέτοιους τρόπους μάθησης χρησιμοποιώντας ποικίλα ακουστικά και οπτικά μέσα. Για να μάθει το παιδί να διαχωρίζει τους ήχους, πρέπει πρώτα να μάθει να διακρίνει τα φωνήματα και τις συλλαβές που ακούει. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ενισχύσει την καλλιέργεια αυτής της δεξιότητας στα παιδιά με δυσκολίες μάθησης με το άκουσμα και την επεξεργασία τραγουδιών και ποιημάτων (Ζαχάκου, 2016). Επίσης, πολύ βοηθητικό και ενδιαφέρον για όλα τα παιδιά, αλλά κυρίως για εκείνα με δυσκολίες μάθησης, είναι να έχουν πολλαπλές επιλογές στην απάντηση που πρόκειται να δώσουν κατά την εξάσκησή τους στην φωνολογική επίγνωση (π.χ. να διαλέξει την λέξη που τελειώνει με τον ίδιο ήχο με μια άλλη) (Phillips et al., 2008). Βέβαια, σε τέτοιου είδους δραστηριότητες ο εκπαιδευτικός πρέπει να οργανώσει την διδασκαλία του και να κάνει σωστή επιλογή λέξεων, καθώς και να προσφέρει διαφορετικές ερωτήσεις και λέξεις στα παιδιά με δυσκολίες μάθησης. Επιπρόσθετα, μια μη λεκτική επιτυχώς εφαρμοσμένη στρατηγική για την διδασκαλία φωνημάτων και συλλαβών, είναι η χρήση των χεριών και του

σώματος από τον εκπαιδευτικό, αλλά και ύστερα από τα παιδιά (π.χ. παλαμάκι για τον χωρισμό και το μέτρημα λέξεων, συλλαβών και φωνημάτων) (Phillips et al., 2008). Τα παιδιά με δυσκολίες στην ομιλία τους ή στην κινητικότητά τους μπορούν να υλοποιούν τις δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης δείχνοντας, κουνώντας το κεφάλι ή τα πόδια, αλλά και μέσω εικόνων (ανάλογα τις δυνατότητες του παιδιού) (Phillips et al., 2008).

Οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να υποστηρίξουν χωρίς άγχος και πίεση με κάθε μέσο το παιδί με δυσκολίες μάθησης ώστε να φτάσει να διαβάζει και να γράφει σωστά ακολουθώντας τις συμβάσεις της γλώσσας του. Οι ίδιοι είναι απαραίτητο να κατευθύνουν σωστά το παιδί που έχει δυσκολίες μάθησης, να του δίνουν ευκαιρίες και να το ενθαρρύνουν με κάθε τρόπο. Έτσι, όσο εξασκείται το παιδί στις δραστηριότητες που περιλαμβάνουν δεξιότητες που δυσκολευόταν να αναπτύξει τόσο θα βελτιώνεται σταδιακά με αποτέλεσμα να αποκτήσει αυτοπεποίθηση και να θέλει από μόνος του να εμπλακεί σε αυτές (Ζαχάκου, 2016). Αν οι εκπαιδευτικοί βοηθήσουν με κάθε τρόπο τα παιδιά με δυσκολίες μάθησης μέσω διαφοροποιημένων τεχνικών διδασκαλίας και με βάση τις δικές τους ανάγκες και τα δικά τους ενδιαφέροντα, ίσως μπορούν να κατακτήσουν δεξιότητες γραμματισμού. Το κάθε παιδί φυσικά θα προσπαθήσει μέσω των δραστηριοτήτων να βελτιώσει τις δεξιότητες που δεν έχει κατακτήσει αλλά το καθ' ένα θα φτάσει μέχρι εκεί που μπορεί. Κάποια παιδιά ίσως να μην μπορέσουν ποτέ να κατακτήσουν πλήρως την φωνολογική επίγνωση (Ζαχάκου, 2016) ή και άλλες δεξιότητες του αναδυομένου γραμματισμού, κάτι το οποίο θα δυσκολέψει την ανάπτυξη της ανάγνωσης και της γραφή.

2.2.4 Πρακτικές και αντιλήψεις νηπιαγωγών σχετικά με την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης

Όλα τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην μάθηση, από την προσχολική τους ηλικία, μέσω των καλύτερων και πιο αποτελεσματικών πρακτικών για να αναπτύξουν δεξιότητες γραμματισμού (Fern, 2014). Ο εκπαιδευτικός πρέπει να γνωρίζει και να εφαρμόζει τις πρακτικές γραμματισμού που αποφέρουν θετικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη δεξιοτήτων γραμματισμού των παιδιών, καθώς και να ενημερώνεται για τις σύγχρονες πρακτικές και για τα αποτελεσματικά μέσα διδασκαλίας ώστε να σχεδιάζει και να οργανώνει μια δομημένη διδασκαλία (Fern, 2014· Kennedy et al., 2013). Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά από μικρή ηλικία αποκτούν εμπειρίες γραμματισμού που θα τα βοηθήσουν να ενταχθούν ομαλά στην διαδικασία της μάθησης της ανάγνωσης και του γραπτού λόγου. Σύμφωνα με τον Fern (2014), ένας

εκπαιδευτικός είναι πολύ σημαντικό να έχει αποκτήσει τις δικές τους απόψεις, μέσω της εμπειρίας του ή και από ερευνητικά δεδομένα, σχετικά με τον τρόπο που πρέπει να διδάξει τις δεξιότητες αναδυόμενου γραμματισμού ώστε να είναι αποτελεσματικός, διότι έτσι μπορεί να διαμορφώσει και να ρυθμίσει τις πρακτικές και τις στρατηγικές που θα χρησιμοποιήσει. Ακόμα, αναφέρει ότι ο δάσκαλος πρέπει να διαθέτει μια ομάδα στρατηγικών που θεωρεί αποτελεσματικές για την διδασκαλία του και κάθε φορά να επιλέγει από αυτές συγκεκριμένες μεθόδους με γνώμονα τις ανάγκες των μαθητών του και την δεξιότητα που πρέπει να διδάξει.

Έχει αποδειχθεί ότι οι νηπιαγωγοί στην διδασκαλία τους θέτουν ποικίλους στόχους που αφορούν πολλούς τομείς δεξιοτήτων γραμματισμού (π.χ. γραφοφωνημική αντιστοίχιση, αναγνώριση γραμμάτων κτλ). Η πιο συχνή πρακτική που εμφανίζεται στους στόχους που θέτουν οι νηπιαγωγοί για την ενίσχυση του γραμματισμού είναι να μάθει το παιδί να γράφει και να διαβάζει το όνομά του. Όμως, εξίσου σημαντική πρακτική των νηπιαγωγών φαίνεται να είναι η ενασχόληση των παιδιών με δραστηριότητες που ενισχύουν την φωνολογική επίγνωση, αφού υπάρχει σαν στόχους και στα νεότερα προγράμματα σπουδών του Νηπιαγωγείου (Κρέζα & Χλαπάνα, 2022). Οι νηπιαγωγοί προτιμούν δραστηριότητες που ενισχύουν την φωνολογική επίγνωση διότι τα ερευνητικά δεδομένα έχουν δείξει ότι συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη του γραμματισμού όσο τα παιδιά είναι ακόμα μικρά (Aidinis & Nunes, 2001· Μανωλίτσης, 2016). Γι' αυτόν τον λόγο ένας εκπαιδευτικός στο νηπιαγωγείο πλέον επιλέγει από τις μεταγλωσσικές δεξιότητες να διδάξει πρώτα την φωνολογική επίγνωση. Με αυτόν τον τρόπο το παιδί, και σε συνδυασμό με την γραφοφωνημική αντιστοιχία, θα διδαχθεί την κωδικοποίηση και αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου και θα αναπτύξει δεξιότητες που αφορούν αυτές τις πρακτικές (Κρέζα & Χλαπάνα, 2022).

Σύμφωνα με τον Fern (2014), οι εκπαιδευτικοί μικρών τάξεων παρουσιάζουν μια άλλη πρακτική διδασκαλίας του γραμματισμού. Ειδικότερα, δίνουν έμφαση στην διδασκαλία τους στις αρχές της αλφαβήτου (αναγνώριση ήχων, κατονομασία γραμμάτων, αποκωδικοποίηση και ανάμειξη συλλαβών), καθώς και στην αντιγραφή γραμμάτων, λέξεων ή κειμένων. Με αυτήν την προσέγγιση, τα παιδιά καλούνται να μάθουν την ονομασία όλων των γραμμάτων και το φώνημα του καθενός, καθώς και να μπορούν να χωρίζουν την λέξη σε συλλαβές ή να την συνθέτουν για να δημιουργήσουν μια λέξη. Παρ' όλα αυτά, δεν φαίνεται να έδωσαν την ίδια έμφαση στην ενδυνάμωση της φωνολογικής επίγνωσης ως προς την φωνημική επεξεργασία, κάτι που είναι εξίσου απαραίτητο για την ενίσχυση δεξιοτήτων γραμματισμού στις μικρές ηλικίες. Πιο συγκεκριμένα, στην διδασκαλία τους έθεσαν ως βασική δεξιότητα για την αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου την συλλαβική επίγνωση, παραβλέποντας την

φωνημική. Όπως αναφέρει ο ερευνητής, οι εκπαιδευτικοί του δείγματος της συγκεκριμένης έρευνας πιθανόν να μην κατέχουν την απαραίτητη γνώση σε γλωσσικά θέματα, καθώς απαιτούν από τα παιδιά να μάθουν ονομασίες και νόρμες του γραπτού λόγου χωρίς να εντάσσουν αυτά στην διαδικασία εκμάθησης της ανάγνωσης. Αυτό μπορεί να δημιουργήσει έλλειψη ενδιαφέροντος των παιδιών για την ένταξή τους στην διαδικασία της μάθησης και ειδικότερα στην εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής (Fern, 2014).

Όπως φαίνεται μέσα από την ίδια έρευνα (Fern, 2014), οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν μια μέθοδο που βασίζεται στις συμβάσεις της ορθογραφίας, όπου οι μαθητές διαβάζουν δυνατά το κείμενο μετά από τον δάσκαλο και πρέπει να θυμούνται τους ήχους των συλλαβών από τις λέξεις που διάβασαν. Αυτή είναι μια δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία που αποθαρρύνει παρά βοηθάει τα παιδιά να μάθουν με σωστό τρόπο την ανάγνωση, πόσο μάλλον τα παιδιά με χαμηλά επίπεδα φωνολογικής μνήμης. Τέλος, ο ερευνητής αναφέρει ότι μια διδασκαλία που αφορά δεξιότητες γραμματισμού είναι αποτελεσματική όταν εμπεριέχει οπτικοακουστικά μέσα και υλικά που ενδιαφέρουν άμεσα τα παιδιά και έγκυρο υλικό για την σωστή εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής. Με αυτόν τον τρόπο, οι δραστηριότητες για την εκμάθηση βασικών δεξιοτήτων που πρέπει να διδαχθούν στο νηπιαγωγείο θα υλοποιείται πιο ευχάριστα από τα παιδιά και θα έχει νόημα για αυτά (Fern, 2014).

Σύμφωνα με την έρευνα του Cheesman (2009), εκπαιδευτικοί, που αναφέρονται ως αρχάριοι (πρωτοετείς), θεωρούν ότι οι δραστηριότητες που υλοποιούνται για να ενισχύσουν την φωνολογική επίγνωση των παιδιών πρέπει να έχουν στόχο την σωστή χρήση της σχέσης μεταξύ ήχων και γραμμάτων, παραβλέποντας την εκμάθηση αναγνώρισης και επεξεργασίας των ήχων στον προφορικό λόγο. Συνεπώς, οι περισσότεροι από τους γενικούς και ειδικούς παιδαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα δίνουν περισσότερη έμφαση στα γράμματα από τους ήχους για την κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης. Γενικότερα, η έρευνα που αναλύουμε έδειξε ότι ένα μεγάλο ποσοστό εκπαιδευτικών ειδικής και γενικής αγωγής που διδάσκουν πρώτο χρόνο δεν λαμβάνουν τόσο υπόψιν τους τις διδακτικές προτάσεις και συστάσεις των ερευνητών εμπειρότερων δασκάλων για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης, δεν μπορούν να ξεχωρίσουν τις συγκεκριμένες δεξιότητες που περιλαμβάνει η φωνολογική επίγνωση και τέλος δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν και να επεξεργαστούν φωνήματα που υπάρχουν σε λέξεις με λάθος ή δύσκολη ορθογραφία. Σε πολλούς δασκάλους δίνεται το δικαίωμα να μπουκ στην τάξη και να διδάξουν δεξιότητες γραμματισμού χωρίς να έχουν τις απαραίτητες γνώσεις και την εμπειρία που χρειάζεται για μια αποτελεσματική διδασκαλία. Γι' αυτό, λοιπόν, είναι απαραίτητο να οργανωθούν προγράμματα και σεμινάρια

που θα εκπαιδεύουν και θα προετοιμάζουν τους εκπαιδευτικούς σε θέματα σχετικά με τις αναγνωστικές δεξιότητες, αλλά κυρίως με την φωνολογική επίγνωση που είναι από τις πιο σημαντικές γνώσεις που λαμβάνουν οι μαθητές στο νηπιαγωγείο και που την εξελίσσουν στο δημοτικό (Cheesman, 2009).

Συνήθως οι εμπειρίες που έχουν οι εκπαιδευτικοί και οι γνώσεις μέσω των ερευνητικών δεδομένων δεν είναι αρκετές ώστε να μπορούν να οργανώσουν μια σωστή διδασκαλία που θα επιφέρει ενθαρρυντικά αποτελέσματα στην ανάπτυξη των παιδιών. Συνεπώς, θα ήταν καλό οι εκπαιδευτικοί να παρακολουθούν σεμινάρια, εκπαιδεύσεις και ότι άλλο τους προσφέρει γνώση σχετικά με την οργάνωση της διδασκαλίας και την χρήση των πρακτικών. Σύμφωνα με την έρευνα του Kennedy et al. (2013), μια άλλη πρακτική διδασκαλίας αποτελεσματική για μεγάλο ποσοστό των παιδιών που αφορά την καλλιέργεια δεξιοτήτων και την ενίσχυση γνώσεων φωνολογικής επίγνωσης είναι η διδασκαλία με πολυμέσα (κυρίως ακουστικά μέσα). Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται και για να διδάξει στους εκπαιδευτικούς τις σύγχρονες μεθόδους και να τους προετοιμάσει για την διδασκαλία τους. Οι εκπαιδευτές των εκπαιδευτικών θα πρέπει να οργανώσουν την διδασκαλία τους με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να προσφέρουν σε αυτούς γνώσεις και εμπειρίες μέσω των πολυμέσων.

Πολλοί ερευνητές και νηπιαγωγοί προτείνουν διάφορες πρακτικές για την αποτελεσματικότερη διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στον χώρο του σχολείου. Οι Amorim et al., (2020) προτείνουν νέα εκπαιδευτικά προγράμματα που βασίζονται στην ενδυνάμωση φωνολογικής επίγνωσης μέσω υπολογιστών και κινητών τηλεφώνων, τα οποία παρέχοντάς τους κίνητρα για μάθηση επιδιώκουν να αυξήσουν τη συμμετοχή των μαθητών, και συνεπώς την μάθηση, στο σπίτι και στο σχολείο. Σε μια άλλη έρευνα, διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που υλοποίησαν την δραστηριότητα με εφαρμογές φωνολογικής επίγνωσης μέσω tablets εξασκούσαν περισσότερο ατομικά χωρίς συστηματική κατεύθυνση από τον δάσκαλο, σε σχέση με αυτά που έκαναν την άσκηση με παραδοσιακό τρόπο(με πάζλ, παιχνίδια κ.α.) (Shifflet et al., 2020). Ακόμα, ήταν απαραίτητη η παροχή σωστών προφορικών οδηγιών είτε από τον εκπαιδευτικό είτε από το tablet για την καλύτερη αποτελεσματικότητα της δραστηριότητας. Άλλες πρακτικές παρουσιάζουν οι Buldur και Gokkus (2021), οι οποίοι απέδειξαν ότι τα παιδιά 4^{ων}-6 ετών που εκπαιδεύονται με την μέθοδο Montessori αναπτύσσουν φωνολογική επίγνωση και έχουν βελτίωση στις πρώιμες αναγνωστικές τους δεξιότητες. Ο Norman (2020), επίσης, αναφέρει ότι η άσκηση που βοήθησε περισσότερο στην καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης ήταν αυτή που έγινε με τη χρήση γραμμάτων από γυαλόχαρτο, η

οποία είχε ως στόχο την ενίσχυση της ικανότητας των παιδιών να αναγνωρίζουν τους ήχους των γραμμάτων που εμφανίζονται.

Στην έρευνα που υλοποίησε η Carson (2012), χρησιμοποίησε ως μέθοδο διδασκαλίας και έρευνας ένα πρόγραμμα στον υπολογιστή, κατάλληλο για παιδιά πέντε ετών, που περιλάμβανε μια σειρά δοκιμών για να αξιολογήσει τα επίπεδα δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης των μαθητών της τάξης του δείγματος. Τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι κάθε δεξιότητα ενισχύθηκε πιο αποτελεσματικά διαφορετικές περιόδους μέσα στο σχολικό έτος. Πιο αναλυτικά, η κατάλληλη περίοδος για την ενίσχυση των εξής δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης: α) ομοιοκαταληξία, β) αναγνώριση αρχικών φωνημάτων, γ) εκμάθηση γραμμάτων ήταν η αρχή της σχολικής χρονιάς, δηλαδή μόλις είχαν εισαχθεί τα παιδιά στο νηπιαγωγείο. Ενώ, πιο κατάλληλες δεξιότητες για την διδασκαλία τους στην μέση μέχρι και το τέλος της χρονιάς είναι οι εξής: α) αναγνώριση τελικών φωνημάτων, β) σύνθεση φωνημάτων, γ) αφαίρεση φωνήματος και δ) χωρισμός φωνημάτων σε τμήματα.

Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής προσπαθούν με κάθε τρόπο και χρησιμοποιώντας κάθε μέσο να ωθήσουν τα παιδιά σε δραστηριότητες που ενισχύουν την εκμάθηση της φωνολογικής επίγνωσης. Σύμφωνα με την Νικολαΐδου(2016), κάποιες ενδεικτικές δραστηριότητες που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί στο πλαίσιο της τάξης ή σε ατομικές παρεμβάσεις, καθώς και οι γονείς στο πλαίσιο του σπιτιού είναι οι εξής:

1. Ανάλυση λέξεων με τουβλάκια. Το παιδί καλείται να χωρίσει συγκεκριμένες λέξεις που του δίνονται από την νηπιαγωγό στα συστατικά τους. Κάθε τουβλάκι είναι μια συλλαβή ή ένα φώνημα της λέξης και το παιδί πρέπει να διαχωρίσει τα τουβλάκια αναλόγως.
2. Εύρεση φωνήματος με κυνήγι θησαυρού. Ο ενήλικας σκέφτεσαι ένα αντικείμενο που υπάρχει στον περιβάλλοντα χώρο που βρίσκονται, αναφέρει το αρχικό φώνημα της λέξης που σκέφτηκε και που κοντά βρίσκεται και τα παιδιά προσπαθούν να βρουν την απάντηση, που ίσως να είναι και πάνω από μια. Έτσι τα παιδιά μπαίνουν στην διαδικασία να σκεφτούν με έναν ευχάριστο τρόπο και χωρίς πολλούς περιορισμούς.
3. Εύρεση και απομόνωση φωνημάτων και συλλαβών με αντιστοίχιση. Το παιδί καλείται να αντιστοιχίσει εικόνες που σε μια άσκηση θα ξεκινούν με το ίδιο φώνημα ή με την ίδια συλλαβή και σε άλλη θα πρέπει να ενώσουν τις εικόνες με βάση το τελικό φώνημα ή συλλαβή.

4. Χωρισμός λέξεων σαν ρομπότ. Στην παρούσα δραστηριότητα το παιδί πρέπει να μιλάει σαν ρομπότ όταν χωρίζει μια λέξη σε συλλαβές (Τζιβνίκου, 2018). Μπορεί και ο δάσκαλος να κάνει ερωτήσεις με τον ίδιο τρόπο. Έτσι, τα παιδιά μπαίνουν σε μια ευχάριστη και αστεία διαδικασία εκμάθησης της φωνολογικής επίγνωσης.
5. Πολυαισθητηριακά παιχνίδια. Αρχικά, το παιδί διαλέγει τυχαία μέσα από ένα κουτί ένα αντικείμενο και μετά πρέπει να επιλέξει το αντίστοιχα γλωσσοπίεστρο που αναγράφει πάνω την λέξη. Μετά, ο ενήλικας μπορεί να του δώσει κάρτες γραμμάτων ή μαγνητικά γραμματάκια ώστε να επιλέξει αυτά που χρειάζονται για να φτιάξει την λέξη. Επίσης, το παιδί μπορεί να δημιουργήσει τα γράμματα της λέξης με πλαστελίνη και να τα βάλει στην σωστή σειρά, ώστε στο τέλος να μπορεί να γράψει σε ένα χαρτί ολόκληρη την λέξη. Μέσω αυτής της δραστηριότητας αναπτύσσονται διαφόρων ειδών δεξιότητες που ενισχύουν την εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής.

2.3 Διδασκαλία γραφοφωνημικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο

Είναι απαραίτητο να αναλυθούν οι τρόποι διδασκαλίας της γραφοφωνημικής επίγνωσης στην προσχολική τάξη ώστε στην συνέχεια να μπορέσουμε να την συνδέσουμε με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης. Η γραφοφωνημική επίγνωση είναι εξίσου σημαντική, καθώς αναφέρεται στην συσχέτιση των γραφημάτων με τα αντίστοιχα φωνήματα, και βασίζεται στην κατανόηση του παιδιού ότι ο γραπτός λόγος έχει συμβάσεις και είναι αλληλένδετος με τον προφορικό (Καρατζάς και Βάμβουκα, 2022). Ειδικότερα, τα παιδιά πρέπει να μπορούν να αντιληφθούν την γραφοφωνημική αντιστοιχία, δηλαδή ότι τα γράμματα που βλέπουν έντυπα σε ένα χαρτί εκφράζουν τα φωνήματα που ακούν στον προφορικό λόγο, και να μπορούν να αντιστοιχούν το κάθε γράμμα με τον ήχο του (Manolitsis & Tafa, 2011). Έτσι, λοιπόν, σταδιακά με τον καιρό και μέσα από στοχευμένες δραστηριότητες τα παιδιά θα μάθουν να συλλαβίζουν λέξεις και κείμενα και αργότερα να τα διαβάζουν με φυσική ροή.

Με το πέρασμα των χρόνων, όλο και περισσότεροι νηπιαγωγοί συμβαδίζουν με τα ερευνητικά δεδομένα και αντλούν ανατροφοδότηση και ιδέες από έρευνες που πραγματοποιούνται σχετικά με την ανάπτυξη του γραμματισμού στο νηπιαγωγείο. Ειδικότερα, οι νηπιαγωγοί εντάσσουν στους στόχους διδασκαλίας τους δραστηριότητες σχετικά με την γραφή, όπως η καλλιέργεια της φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης των παιδιών προσχολικής ηλικίας, οι οποίες ωθούν το παιδί στην ανάπτυξη δεξιοτήτων κωδικοποίησης του γραπτού λόγου (Tafa et al., 2013).

Όμως, σύμφωνα με τους Gerde, Bingham, & Pendergast (2015), οι νηπιαγωγοί συχνά δεν δίνουν την απαραίτητη σημασία στην σύνδεση γραφήματος-φωνήματος και στην ένταξη της γραφής στις δραστηριότητες και στο σχολικό περιβάλλον των παιδιών με αποτέλεσμα να αργούν τα παιδιά να αναπτύξουν δεξιότητες του γραπτού λόγου που είναι σημαντικές για την μετέπειτα εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής. Ακόμα, ισχυρίζονται ότι οι νηπιαγωγοί δεν αφιερώνουν αρκετό χρόνο την βδομάδα σε δραστηριότητες και καθημερινές ρουτίνες που ενισχύουν τον γραμματισμό και συγκεκριμένα σε δεξιότητες ανάγνωσης και γραπτού λόγου. Τέλος, αναφέρουν ότι οι νηπιαγωγοί σπάνια παρέχουν ευκαιρίες στα παιδιά για παραγωγή γραπτού λόγου είτε στον ελεύθερο τους χρόνο, είτε σε οργανωμένα παιχνίδια. Παρ' όλα αυτά αποδεικνύεται ότι ένας τρόπος για να προσπαθήσουν τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με τον γραπτό λόγο, να τον συνδέσουν με τα ερεθίσματα που τους προσφέρει ο προφορικός και να ξεκινήσουν σταδιακά να τον κατακτούν είναι ο νηπιαγωγός να εντάξει ποικίλα ερεθίσματα γραφής (π.χ. σημειώματα, πινακίδες, βιβλία) στο ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών, ώστε να χρησιμοποιήσουν τον γραπτό λόγο αυθόρμητα ως μέσο επικοινωνίας με τα υπόλοιπα παιδιά (Gerde, Bingham & Wasik, 2012), καθώς και να τα ενθαρρύνει σε κάθε προσπάθεια που κάνουν για παραγωγή γραφής (Gerde, Bingham, & Pendergast, 2015). Οι ίδιοι ερευνητές αναφέρουν ότι είναι αποτελεσματικό για την ανάπτυξη της γραφής των παιδιών ο ίδιος ο νηπιαγωγός να συμμετέχει ενεργά σε αυτήν και όχι απλά να παρατηρεί και να ενισχύει τις δραστηριότητες γραφοφωνημικής επίγνωσης.

Οι νηπιαγωγοί για να ενισχύσουν τις δεξιότητες γραμματισμού των παιδιών της τάξης τους, εκτός από την εξάσκηση στην φωνολογική επίγνωση και στην αντιστοίχισή της με τον γραπτό λόγο, συνηθίζουν να χρησιμοποιούν ως πρακτική την εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής των ονομάτων των παιδιών (Κρέζα και Χλαπάνα, 2022). Η εκμάθηση της γραφής των ονομάτων των παιδιών είναι εδραιωμένη πλέον στο νηπιαγωγείο ως συχνή και αποτελεσματική μέθοδος για την ενίσχυση δεξιοτήτων γραμματισμού, καθώς είναι από τις πιο παλιές πρακτικές γραμματισμού (Παπαναστασάτου & Πεντέρη, 2018· Tafa et al., 2013). Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά εντάσσονται σταδιακά σε δραστηριότητες που αφορούν τον γραπτό λόγο και έτσι μαθαίνουν να αναγνωρίζουν γράμματα, να τα συνδέουν με τα φωνήματα και στην συνέχεια μέσω της σύνθεσης να γράφουν μικρές λέξεις (Κρέζα και Χλαπάνα, 2022). Ο καλύτερος προγνωστικός παράγοντας της αναγνωστικής δεξιότητας στην αρχή του νηπιαγωγείου είναι η γνώση των ονομάτων των γραμμάτων (Share, Jorm, Maclean & Matthews, 1984 όπ. αναφέρεται στο Manolitsis & Tafa, 2011).

Ένας άλλος στόχος των νηπιαγωγών, ώστε να αναπτύξουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δεξιότητες γραμματισμού και κυρίως γραπτού λόγου, είναι η ενσωμάτωση των βιβλίων, κατά κύριο λόγο αφηγηματικών, στην καθημερινότητά τους, καθώς μέσω αυτών μπορούν να κατανοήσουν δύσκολες έννοιες και συμβάσεις του γραπτού λόγου (Tafa et al., 2013). Ακόμα, μέσα από αναγνωστικές δραστηριότητες τα παιδιά μπορούν να δημιουργήσουν τα δικά τους βιβλία, εφημερίδες, αφίσες και άλλα μέσα που περιλαμβάνουν τον γραπτό λόγο με βάση τα δικά τους ενδιαφέροντα, και καθημερινά να τα διαβάζουν στο πλαίσιο της τάξης (Smith & Burke, 1987, όπ. αναφέρεται στο Κουτσοβάνου, 2000). Στον ελληνικό χώρο, οι περισσότεροι νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι εντάσσουν στην διδασκαλία τους την ανάγνωση βιβλίων, κυρίως παραμυθιών, διότι μέσω αυτών μπορούν τα παιδιά να αναπτύξουν δεξιότητες κατανόησης ενός γραπτού κειμένου και αναδιήγησης αυτού, καθώς και ενίσχυσης του λεξιλογίου (Tafa et al., 2013). Όπως αναφέρεται και στο Κρέζα και Χλαπάνα (2022), πολλές έρευνες δείχνουν ότι τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότεροι νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι πολύ συχνά μέσα στην βδομάδα διαβάζουν παραμύθια και υλοποιούν δραστηριότητες επεξεργασίας και κατανόησης αυτών (Tafa et al., 2013·Tafa & Manolitsis, 2011·Χατζηδήμου, 2011·Ντίνας et al., 2003).

Μέσω της εκπαίδευσης, τα παιδιά διαμορφώνουν την γνώση που τους προσφέρεται σύμφωνα με τα δικά τους κριτήρια (π.χ. τα ενδιαφέροντάς τους) και την εφαρμόζουν με τον δικό τους τρόπο στα διάφορα πλαίσια που εντάσσονται. Στην εκμάθηση της πρώτης ανάγνωσης και γραφής (αναδυόμενο αλφαριθμητισμό) το παιδί ξεκινάει να χτίζει και να συνδέει τις γνώσεις και τις εμπειρίες του για τον γραπτό λόγο και την σημασία αυτού (Κουτσοβάνου, 2000). Ο εκπαιδευτικός πρέπει να εντάξει υλικά και δραστηριότητες στην διδασκαλία ανάγνωσης και γραφής που να έχουν νόημα για τα παιδιά και να ενισχύουν τον αναδυόμενο γραμματισμό (Κουτσοβάνου, 2000). Σύμφωνα με τους Gerde, Bingham και Wasik (2012), υπάρχουν δώδεκα τρόποι που ενισχύουν την ανάπτυξη των δεξιοτήτων γραπτού λόγου στο νηπιαγωγείο. Σύμφωνα με αυτούς οι νηπιαγωγοί πρέπει:

1. Να εντάσσουν την γραφή στις καθημερινές συνήθειες και δραστηριότητες που πραγματοποιούν μέσα στην τάξη.
2. Να δέχονται και να ενισχύουν κάθε προσπάθεια του παιδιού και κάθε είδος ή τρόπο γραφής.
3. Να χρησιμοποιούν την γραφή μπροστά στα παιδιά ώστε να βλέπουν και να αντλούν πληροφορίες σχετικά με τις συμβάσεις της γραφής (π.χ. γράφω από αριστερά προς τα δεξιά)

4. Να ενθαρρύνουν τα παιδιά να χρησιμοποιούν την γραφή σε δομημένες δραστηριότητες, σε ελεύθερο ή οργανωμένο παιχνίδι, αλλά και κατά την επικοινωνία τους με τα άλλα παιδιά. Έτσι θα αναπτύσσουν από μόνα τους τις δεξιότητες γραπτού λόγου.
5. Να παρακινούν τα παιδιά να διαβάζουν οτιδήποτε γράφουν κι ας μην είναι γραμμένο με σωστά γράμματα.
6. Να ενθαρρύνουν τα παιδιά να γράφουν ορθογραφημένα, ακόμα κι αν δεν συμβαδίζει η γραφή τους με τους κανόνες ορθογραφίας.
7. Να δίνουν ευκαιρίες παραγωγής γραπτού λόγου στα παιδιά με τρόπο που έχει νόημα και ενδιαφέρον για αυτά (π.χ. ανάγνωση και γραφή του ονόματός τους)
8. Να έχουν διακοσμήσει κάθε γωνιά της τάξη με τέτοιο τρόπο ώστε τα παιδιά να έρχονται συνεχώς σε επαφή με τον γραπτό λόγο.
9. Ο γραπτός λόγος που θα υπάρχει σε κάθε σημείο της τάξης να σχετίζεται με το θέμα που έχει η κάθε γωνιά (π.χ. στην γωνιά ζωγραφικής να υπάρχει καρτέλα που να το αναφέρει).
10. Να ενισχύει την επικοινωνία μεταξύ των παιδιών μέσω γραφής και να δημιουργεί ομαδικές δραστηριότητες που χρειάζεται να γράψουν κάτι όλα μαζί και με την βοήθεια και καθοδήγηση του νηπιαγωγού.
11. Να συνδέσει την γραφή με ερεθίσματα που παίρνουν τα παιδιά από το οικογενειακό περιβάλλον
12. Να χρησιμοποιεί τεχνολογικά μέσα (οπτικοακουστικά) για να ενισχύσει την προσπάθεια των παιδιών για παραγωγή γραπτού λόγου

Η γραφοφωνημική επίγνωση συνδέεται άμεσα με την φωνολογική, καθώς ένα παιδί για να μάθει να γράφει και να διαβάζει είναι απαραίτητο να γνωρίζει τις φωνολογικές μονάδες του προφορικού λόγου. Έτσι στην συνέχεια θα μπορεί να ταυτίσει τα φωνήματα του προφορικού λόγου με τα γραφήματα του γραπτού (Παντελιάδου, 2000). Δηλαδή, το παιδί πρέπει να έχει αναπτύξει την φωνολογική επίγνωση για να ξεκινήσει να μαθαίνει τα γραφήματα και τις συμβάσεις του γραπτού λόγου. Συνεπώς, σε δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης είναι πολύ σημαντικό να ενταχθεί αρχικά η γνώση των γραμμάτων ώστε να συνδέσουν τα παιδιά τον προφορικό με τον γραπτό λόγο (Τζιβινίκου, 2015). Αυτό θα φέρει καλύτερα αποτελέσματα στην μελλοντική μάθηση της γραφής και της ανάγνωσης. Σύμφωνα με την έρευνα των Manolitsi και Tafa (2011), για τα παιδιά που μιλούν ελληνικά οι ήχοι των γραμμάτων είναι πιο σημαντικοί από την ονομασία τους επειδή οι γονείς τους εστιάζουν εκεί την προσοχή τους

χωρίς να τους ενδιαφέρει να τους μάθουν τα ονόματα. Αυτό ίσως συμβαίνει διότι στα ελληνικά το αρχικό γράμμα της ονομασίας των γραμμάτων είναι ο ήχος που παράγουν και έτσι είναι πιο εύκολο να μάθουν τα παιδιά σταδιακά ανάγνωση και ύστερα γραφή. Άλλωστε, αναφέρουν ότι οι εκπαιδευτικοί στην Ελλάδα δεν διδάσκουν τα γράμματα με οργανωμένο και συστηματικό τρόπο, αλλά τα εντάσσουν σταδιακά σε κάποιες δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στα παραπάνω κεφάλαια μέσω της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας αναλύθηκαν διάφορα ευρήματα παλαιότερων ερευνών σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο, αλλά και αποσαφηνίστηκαν ορισμοί και έννοιες σχετικές με το θέμα που μελετάμε. Πολλές έρευνες έχουν αναφερθεί στην διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης και πως αυτή επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες.

Η φωνολογική επίγνωση ως μεταγλωσσική δεξιότητα έχει αποδειχθεί ότι είναι πολύ σημαντική για την πρόγνωση των δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής (Τάφα, 2001) και ότι η κατάκτησή της προηγείται χρονικά σε σχέση με άλλες δεξιότητες γραμματισμού (Κακαρίκος & Κοντοκώστα, 2015: 52). Τα παιδιά, κατά την άφιξή τους στο δημοτικό σχολείο, είναι πολύ σημαντικό να έχουν κατακτήσει τις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης ώστε να προχωρήσουν στην ανάγνωση και ύστερα στην γραφή. Τα παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες στην φωνολογική επίγνωση από το νηπιαγωγείο, θα καθυστερήσουν να κατακτήσουν βασικές γλωσσικές δεξιότητες, όπως την ανάγνωση (Παντελιάδου, 2011). Όπως αναφέρει η Carson (2012), αρκετές μελέτες αποδεικνύουν ότι τα παιδιά που παρακολουθούν επιπλέον μαθήματα σχετικά με την ενίσχυση των δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης και τους παρέχεται καθοδήγηση από τον δάσκαλο ή τον ερευνητή μπορούν πιο εύκολα να μάθουν ανάγνωση και ορθογραφία.

Οι περισσότερες έρευνες που αφορούν την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης εστιάζουν στις δεξιότητες των παιδιών και πως αυτές μπορούν να ενισχυθούν. Πιο συγκεκριμένα, σε μερικές έρευνες εξετάζονται τα στάδια που περνούν τα παιδιά ώστε να φτάσουν στην κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης και να συνεχίσουν στην εκμάθηση της ανάγνωσης (Aidinis & Nunes, 2001). Σε άλλες μελέτες, οι ερευνητές υλοποιούν προγράμματα φωνολογικής επίγνωσης σε νηπιαγωγεία (συνήθως μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα),

στα οποία παρέχουν επιπλέον εκπαίδευση με συγκεκριμένες και στοχευμένες δραστηριότητες (Brady, et al., 1994; Phillips et al., 2008; Muñoz et al. 2017; Grofcíková & Mácajoná, 2021). Σε τέτοιου είδους μελέτες, αρκετά συχνά οι ερευνητές χρησιμοποιούν μια ομάδα παιδιών για να υλοποιήσουν επιπλέον δραστηριότητες που στοχεύουν σε μια συγκεκριμένη γλωσσική δεξιότητα και στο τέλος αξιολογούν όλα τα παιδιά (και αυτά που δεν έλαβαν την εκπαίδευση) για να συγκρίνουν τα αποτελέσματα μεταξύ των δύο ομάδων και να εξάγουν συμπεράσματα για την σπουδαιότητα της συγκεκριμένης παρέμβασης.

Σε άλλες έρευνες κάνουν μετρήσεις δίνοντας σταθμισμένα τεστ στα παιδιά για να εξετάσουν τα προφίλ τους και τις αποδόσεις τους σε δραστηριότητες που αφορούν την φωνολογική επίγνωση και άλλες δεξιότητες γραμματισμού (Manolitsis & Georgiou, 2015; Sermier Dessefontet, & de Chambrier, 2015; Kargiotidis et al., 2021). Ακόμα, για αυτές τις μετρήσεις μερικοί ερευνητές χωρίζουν τα παιδιά σε ομάδες σύμφωνα με τις δυσκολίες που έχουν στην ανάγνωση ή στην γραφή ώστε να συγκρίνουν τα στάδια και τον ρυθμό που αναπτύσσονται οι δύο ομάδες (Kargiotidis et al., 2021). Μερικοί ερευνητές εξετάζουν και αναλύουν τις πρακτικές και τα μέσα που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για να διδάξουν την φωνολογική επίγνωση, όπως την διδασκαλία μέσω του υπολογιστή και των ηλεκτρονικών μέσων (Amorim et al., 2020) και μέσω της μουσικής (Tsesmeli et al., 2021).

Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό να μελετήσει τις διάφορες πρακτικές που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί στην τάξη τους ώστε να διδάξουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την φωνολογική επίγνωση σε παιδιά 4ων-6 ετών. Ακόμα, ερευνάει τις απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης και τα επιμέρους στάδια που ακολουθούν οι ίδιοι για να την κατακτήσουν τα παιδιά πριν την εισαγωγή τους στο δημοτικό. Σχετικά με τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης και τις απόψεις που έχουν για αυτήν η ελληνική βιβλιογραφία υστερεί. Κάποιες ξενόγλωσσες μελέτες εξετάζουν τις γνώσεις που έχουν οι νηπιαγωγοί σχετικά με τις γλωσσικές δεξιότητες και αν αυτές επαρκούν ώστε να μπορούν να διδάξουν σωστά την φωνολογική επίγνωση στα παιδιά (Moats & Foorman, 2003; Kennedy et al., 2013). Ελάχιστες έρευνες μελετούν τις πρακτικές και τις απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με την διδασκαλία δεξιοτήτων γραμματισμού σε ένα γενικότερο πλαίσιο (όπως του Fern, 2014), αλλά όχι στοχευμένα για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης.

Συνεπώς, είναι αναγκαίο να μελετηθούν οι πρακτικές που χρησιμοποιούν οι ίδιοι οι νηπιαγωγοί μέσα στο τμήμα τους για να διδάξουν τόσο την φωνημική όσο και την συλλαβική

επίγνωση, που συμπεριλαμβάνει η φωνολογική. Με αυτόν τον τρόπο θα εξετάσουμε αν υπάρχει κοινή πορεία μεταξύ σχετικά με τις μεθόδους και τις τεχνικές των νηπιαγωγών, καθώς και αν ποικίλουν οι τρόποι και τα μέσα που χρησιμοποιούν στις δραστηριότητες που υλοποιούν. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να μελετηθούν οι απόψεις που έχουν οι νηπιαγωγοί για τις ίδιες τις πρακτικές και τα μέσα που χρησιμοποιούν, καθώς και για διάφορα θέματα που αφορούν την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης μέσα στην τάξη του νηπιαγωγείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός μελέτης:

Ο σκοπός της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η διερεύνηση πρακτικών και αντιλήψεων των νηπιαγωγών σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στην προσχολική τάξη. Ειδικότερα, μέσα από την παρούσα έρευνα θα μελετηθούν οι μέθοδοι και οι διάφορες πρακτικές που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί στην τάξη τους ώστε να διδάξουν την φωνολογική επίγνωση στα παιδιά προσχολικής ηλικίας, καθώς και πρακτικές που συνδέουν την φωνολογική επίγνωση με τον γραπτό λόγο, που ενισχύουν δηλαδή τις δεξιότητες

γραφοφωνημικής επίγνωσης. Μέσω αυτών θα μελετηθούν οι στρατηγικές και τα μέσα που χρησιμοποιούν, καθώς και το πόσο συχνά υλοποιούν δραστηριότητες για την φωνολογική και γραφοφωνημική επίγνωση. Επιπλέον, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθούν οι αντιλήψεις των νηπιαγωγών σχετικά με την αναγκαιότητα της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης μέσα στην προσχολική τάξη, αλλά και οι απόψεις τους για την αποτελεσματικότητα των μεθόδων που χρησιμοποιούν στην τάξη καθώς και αυτών που προτείνονται.

Επιπρόσθετα, δευτερεύων σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξεταστεί το πώς συνδέεται η φωνολογική επίγνωση με τον γραπτό λόγο μέσα από τις πρακτικές που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί και τι είδους δραστηριότητες γραφοφωνημικής επίγνωσης υλοποιούν στην τάξη τους. Τέλος, είναι σημαντικό να εξετάσουμε τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στην φωνολογική και την γραφοφωνημική επίγνωση όσον αφορά τις πρακτικές των νηπιαγωγών, αλλά και τον χρόνο που αφιερώνουν στην ενδυνάμωση αυτών των δεξιοτήτων.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- 1) Ποιες πρακτικές και μεθόδους χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στην προσχολική τάξη;
- 2) Πως αξιολογούν οι νηπιαγωγοί την αναγκαιότητα της ενίσχυσης της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο;
- 3) Ποιες πρακτικές χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωση στην προσχολική τάξη;
- 4) Πώς συνδέουν οι νηπιαγωγοί την φωνολογική επίγνωση με τον γραπτό λόγο και ποιες διαφορές υπάρχουν ανάμεσα στην διδασκαλία φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης;

4.2 Ερευνητική μέθοδος

Ο ποσοτικός ερευνητικός σχεδιασμός που επιλέχθηκε για την υλοποίηση της παρούσας μελέτης ήταν δημοσκοπικός αντιπροσωπευτικού δείγματος. Πιο συγκεκριμένα, για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε δημοσκοπικός/δειγματοληπτικός σχεδιασμός διότι σχεδιάστηκε

και χορηγήθηκε ένα ερωτηματολόγιο για να μπορούμε να αναλύσουμε τις στάσεις και τις απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα. Ένας δημοσκοπικός σχεδιασμός αντιπροσωπευτικού δείγματος συλλέγει δεδομένα μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή και μπορεί να μελετάει στάσεις, απόψεις, πεποιθήσεις και πρακτικές ενός συγκεκριμένου δείγματος (Creswell, 2015). Για την υλοποίηση αυτής της διαδικασίας συλλέγονται ποσοτικά-αριθμητικά δεδομένα και αναλύονται στατιστικά για να επιβεβαιώσουν/διαψεύσουν τα ερευνητικά ερωτήματα ή τις υποθέσεις που έχουν οριστεί (Creswell, 2015). Στο τέλος, ερμηνεύονται τα αποτελέσματα που βρέθηκαν ώστε να μπορούν να συγκριθούν με αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών που σχετίζονται με το θέμα.

Η ερευνητική διαδικασία και η συλλογή δεδομένων διήρκησε περίπου τρεις μήνες στην αρχή της σχολικής χρονιάς 2023-24. Αρχικά, δόθηκαν τα ερωτηματολόγια σε ένα μεγάλο πληθυσμό που απαρτιζόταν από εν ενεργεία νηπιαγωγούς που προέρχονται από δημόσια ή ιδιωτικά νηπιαγωγεία όλης της Ελλάδας. Με τις απαντήσεις των νηπιαγωγών συλλέχθηκαν τα δεδομένα, τα οποία αναλύσαμε στατιστικά ώστε να βρεθούν τα αποτελέσματα, ύστερα τα ερμηνεύσαμε, τα συσχετίσαμε με άλλες σχετικές με το θέμα έρευνες και καταλήξαμε σε συμπεράσματα.

4.3 Δειγματοληψία έρευνας

Η επιλογή του δείγματος της παρούσας μελέτης πραγματοποιήθηκε με δειγματοληψία ευκολίας όσον αφορά την χορήγηση του ερωτηματολογίου διότι θέλαμε να συλλέξουμε όσο το δυνατότερο μεγαλύτερο δείγμα χωρίς περιορισμούς. Το δείγμα συλλέχθηκε από δημόσια και ιδιωτικά νηπιαγωγεία διαφόρων περιοχών της Ελλάδας μέσω online ομάδων, εφαρμογών, ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και τηλεφωνικής επικοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα μας περιλαμβάνει 101 νηπιαγωγούς ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου και εμπειρίας, οι οποίοι την φετινή χρονιά έχουν αναλάβει τμήμα, πρωινό ή ολοήμερο.

4.4 Μέσα συλλογής δεδομένων

Για την διεξαγωγή της παρούσας έρευνας δημιουργήθηκε ένα δομημένο διαδικτυακό ερωτηματολόγιο που είναι σχεδιασμένο για τη συλλογή πολύ συγκεκριμένων πληροφοριών, καθώς μέσω αυτού συλλέγουμε ποσοτικά δεδομένα. Οι ερωτήσεις είναι συγκεκριμένες και

στοχευμένες ώστε να μπορούν να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα με την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε περιλαμβάνει συγκεκριμένες ερωτήσεις σχετικά με τις πρακτικές και μεθόδους που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης μέσα στην τάξη τους, σχετικά με τις απόψεις που έχουν για αυτήν και τέλος σχετικά με την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης και την σύνδεση αυτής με την φωνολογική.

4.5 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Το παρόν ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτει όλα όσα θέλουμε να ρωτήσουμε τους συμμετέχοντες της έρευνάς μας. Αρχικά, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε κάποια βασικά προσωπικά στοιχεία για τον κάθε συμμετέχοντα διότι κάποιο στοιχείο μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στις απαντήσεις που θα δώσει παρακάτω. Επίσης, είναι αναγκαίο να αντλήσουμε πληροφορίες για το τμήμα που έχει φέτος ο κάθε συμμετέχοντας γιατί και αυτές συνδέονται με τις απαντήσεις που θα δώσει παρακάτω. Στην συνέχεια οι ερωτήσεις αφορούν τον τρόπο που διδάσκει ο κάθε νηπιαγωγός την φωνολογική και γραφοφωνημική επίγνωση, δηλαδή ποιες δραστηριότητες και τι μέσα χρησιμοποιεί, πόσες ώρες αφιερώνει στην κάθε μια, με την κλίμακα να κυμαίνεται σε «Πολύ Συχνά-Ποτέ». Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούν τις απόψεις των νηπιαγωγών για την διδασκαλία της φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης, καθώς και τι είναι σημαντικό να κάνει ένας νηπιαγωγός με την κλίμακα κυμαίνεται σε «Συμφωνώ απόλυτα-Διαφωνώ απόλυτα». Οι τελευταίες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου μπορούν να απαντηθούν προαιρετικά με μια σύντομη απάντηση που θα δηλώνει κάποια πρακτική που υλοποιεί ο νηπιαγωγός στην τάξη του ή την άποψή του για κάτι. Με αυτήν την δομή έχουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για τις απόψεις που έχουν και τις πρακτικές που χρησιμοποιούν οι συμμετέχοντες που περιλάβαμε στο δείγμα μας.

Σχετικά με τον τύπο ερωτήσεων, στην αρχή το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει μια ερώτηση κλειστού τύπου (ναι/όχι) ώστε να μας επικυρώσει ο ερωτώμενος ότι συμφωνεί να συμμετέχει στην έρευνα και άλλη μια για να μας δείξει το φύλο του. Στην συνέχεια, οι περισσότερες ερωτήσεις είναι πολλαπλών επιλογών, δηλαδή ερωτήσεις κλειστού τύπου στις οποίες ο ερωτώμενος πρέπει να επιλέξει μία (ερώτηση πολλαπλών επιλογών μονής επιλογής) ή πολλές (ερώτηση πολλαπλών επιλογών πολλαπλών επιλογών) απαντήσεις από έναν δεδομένο

κατάλογο επιλογών. Στο τέλος του ερωτηματολογίου υπάρχουν τρεις ερωτήσεις ανοικτού τύπου, οι οποίες βοηθούν στη συλλογή ποιοτικών δεδομένων και ο ερωτώμενος μπορεί να απαντήσει σε ελεύθερη μορφή και να πει την δική του εμπειρία και άποψη σχετικά με την ερώτηση. Ειδικότερα, αυτές οι ερωτήσεις αφορούν τις απόψεις των νηπιαγωγών σχετικά με την σπουδαιότητα της ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης και των δραστηριοτήτων που υλοποιούν στο νηπιαγωγείο, καθώς και τις δεξιότητες που εστιάζουν στην διδασκαλία της. Όλες οι ερωτήσεις είναι υποχρεωτικό να απαντηθούν εκτός τις ερωτήσεις ανοικτού τύπου, διότι αυτές είναι επιπρόσθετες στο ερωτηματολόγιο για να μας δώσουν κάποιες παραπάνω πιο εξειδικευμένες πληροφορίες για τις πρακτικές και τις απόψεις των ερωτώμενων.

Τέλος, να τονιστεί ότι στο παρόν ερωτηματολόγιο δεν υπάρχουν σωστές και λανθασμένες απαντήσεις ούτε βαθμολογίες, καθώς θέλουμε να εξετάσουμε τις πρακτικές και τις απόψεις των νηπιαγωγών την παρούσα χρονική στιγμή με αντικειμενικότητα χωρίς να κρίνουμε τις απαντήσεις τους. Συνεπώς, ο κάθε ερωτώμενος απαντάει με διαφορετικό τρόπο σύμφωνα με τα δικά του κριτήρια και τις δικές του εμπειρίες και απόψεις.

4.6 Διαδικασία έρευνας

Η συλλογή των ερευνητικών δεδομένων πραγματοποιήθηκε με την χορήγηση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου σε 101 εν ενεργεία νηπιαγωγούς όλων των ηλικιών. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών με την κλίμακα Likert, αλλά και μερικές ανοικτού τύπου για περαιτέρω επεξήγηση και ανάλυση πρακτικών και απόψεων των νηπιαγωγών.

Το ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας δημιουργήθηκε μέσω Google forms και στάλθηκε στους συμμετέχοντες μέσω διαδικτύου, καθώς περιλάμβανε μια αρχική παράγραφο, όπου ενημέρωνε τους συμμετέχοντες για τον σκοπό διεξαγωγής της έρευνας και ότι τα δεδομένα που θα συλλεχθούν θα είναι ανώνυμα και θα χρησιμοποιηθούν στα πλαίσια διεξαγωγής αποτελεσμάτων. Η ανωνυμία των συμμετεχόντων δίνει περισσότερο θάρρος σε αυτούς να απαντήσουν με ειλικρίνεια και να αναφέρουν τις απόψεις και τις πρακτικές σύμφωνα με τις εμπειρίες τους, καθώς κρατάει απόρρητες σημαντικές πληροφορίες για τους συμμετέχοντες της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ένα από τα αρχικά βήματα στην ανάλυση των δεδομένων, είναι η παρουσίαση και η περιγραφή των πληροφοριών του δείγματος για τις μεταβλητές που περιλαμβάνονται σε αυτό, χρησιμοποιώντας μεθόδους της Περιγραφικής Στατιστικής. Για την κωδικοποίηση και στατιστική ανάλυση των δεδομένων ενός δείγματος μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα προγράμματα στατιστικών αναλύσεων. Ένα από αυτά είναι το IBM SPSS STATISTICS, το οποίο περιέχει ενσωματωμένες διαδικασίες για το σκοπό αυτό τόσο για ποιοτικές όσο και για ποσοτικές μεταβλητές. Η παρουσίαση των δεδομένων επιτυγχάνεται με τον πίνακα συχνοτήτων των δεδομένων και τα μέτρα κεντρικής θέσης (Ζωγράφος, 2003).

Ο πίνακας συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων των ποιοτικών μεταβλητών προκύπτει από την καταγραφή των δειγματικών τιμών στην αντίστοιχη κατηγορία. Στον πίνακα συχνοτήτων μίας ποιοτικής μεταβλητής απεικονίζεται η συχνότητα των απαντήσεων (η συχνότητα παριστάνει τον αριθμό των φορών που μία κατηγορία της ποιοτικής μεταβλητής εμφανίζεται στο δείγμα) και η σχετική συχνότητα (η σχετική συχνότητα παριστάνει το ποσοστό επί τοις εκατό των φορών εμφάνισης μίας τιμής στο δείγμα).

Στην παρούσα έρευνα οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου χαρακτηρίζονται ως ποιοτικές μεταβλητές. Οι απαντήσεις των νηπιαγωγών είναι ποιοτικές και συγκεκριμένα έχουν διάσταση μέτρησης ordinal (διαταξικές ή τακτικές) και nominal (ονομαστικές ή κατηγορικές). Τα δεδομένα της έρευνας καταχωρήθηκαν και αναλύθηκαν με τη βοήθεια του στατιστικού προγράμματος IBM SPSS 26. Κάθε πιθανή απάντηση σε κάθε ερώτηση κωδικοποιήθηκε με ένα ακέραιο αριθμό ανάλογα με τον αριθμό των δυνατών απαντήσεων.

Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας χρειάστηκε να χωριστεί σε περιγραφική στατιστική και επαγωγική στατιστική. Βασικός σκοπός της Περιγραφικής Στατιστικής είναι η συνοπτική παρουσίαση των δεδομένων και αποτελεί ένα στατιστικό εργαλείο με στόχο τη συγκέντρωση, ταξινόμηση και παρουσίαση πρωτογενών δεδομένων σε κατανοητή μορφή (Δαφέρμος, 2011). Γίνεται με τη χρήση πινάκων συχνοτήτων και περιγραφικών μέτρων (μέσο όρο και τυπική απόκλιση). Εξίσου με τη επαγωγική στατιστική στόχος είναι να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για το σκοπό της μελέτης της έρευνας.

Οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου της έρευνας παρουσιάστηκαν σε πίνακες συχνοτήτων και με μέτρα κεντρικής θέσης (μέσο όρο και τυπική απόκλιση) (Δαφέρμος, 2011). Για να ελεγχθεί η ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στην διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης και στις διάφορες μεθόδους που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί του δείγματος της έρευνας στην διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης, χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson Correlation. Ο συντελεστής συσχέτισης μετρά την ύπαρξη ή μη σχέσης δύο μεταβλητών και την ένταση της σχέσης τους.

5.1 Ανάλυση δημογραφικών στοιχείων

Στην παρούσα ενότητα αναλύονται τα δημογραφικά στοιχεία των ανθρώπων που συμμετείχαν στην έρευνα καθώς και διάφορες πληροφορίες σχετικά με το τμήμα που έχουν αναλάβει την φετινή σχολική χρονιά. Από τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 1 παρατηρείται ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα είναι γυναίκες (90.9%) και ελάχιστοι οι άνδρες (9.9%). Επίσης, οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα από 22 έως 30 ετών (52.5%) και εργάζονται ως νηπιαγωγοί από 1 έως 5 έτη (56.4%). Ακόμα, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος έχουν κατακτήσει τίτλο Μεταπτυχιακών σπουδών (69.3%), πιο μικρό ποσοστό έχει δεύτερο πτυχίο (20.8%), ενώ η μειοψηφία έχουν τίτλο Διδακτορικών Σπουδών (5.9%).

Επιπλέον από τον πίνακα 2 φαίνεται ότι οι περισσότεροι που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο δουλεύουν σε πρωινή τάξη (89.1%), η οποία περιλαμβάνει από 11 έως 20 παιδιά (57.4%), από τα οποία τα περισσότερα είναι προνήπια (80.2%). Αρκετοί από τους συμμετέχοντες ανέφεραν ότι έχουν στην τάξη τους από 1 έως 3 παιδιά με ιδιαιτερότητες (73%), καθώς και ότι δεν υπάρχουν δίγλωσσα παιδιά στην τάξη τους (45.5%). Ένα 44.6 % ανέφερε ότι έχει 1-3 δίγλωσσα παιδιά στην τάξη που έχει αναλάβει την φετινή χρονιά. Σύμφωνα με την πλειοψηφία του δείγματος, το μέσο κοινωνικοοικονομικό (73.3%) και γλωσσικό (76.2%) επίπεδο της τάξης είναι μεσαίας κλίμακας. Τέλος ένα μεγάλο ποσοστό των παιδιών της τάξης των συμμετεχόντων του δείγματος γνωρίζει να γράφει και να διαβάζει (73.3%). Πιο συγκεκριμένα, τα δημογραφικά στοιχεία και οι πληροφορίες που μας δίνονται σχετικά με την τάξη που έχουν αναλάβει οι νηπιαγωγοί την φετινή χρονιά (2023-2024) απεικονίζονται στους πίνακες 1 και 2.

Πίνακας 1. Κατανομή συχνότητας δημογραφικών στοιχείων του δείγματος

		Συχνότητα	%
Φύλο	Ανδρας	10	9.9 %
	Γυναίκα	91	90.1 %
Ηλικία	22-30	53	52.5 %
	31-40	25	24.8 %
	41-55	13	12.9 %
	>55	10	9.9 %
Έτη εργασίας ως νηπιαγωγός	1-5	57	56.4 %
	6-10	15	14.9 %
	11-20	19	18.8 %
	21-35	9	8.9 %
	>35	1	1.0 %
Σπουδές	Δεύτερο πτυχίο	21	20.8 %
	Μεταπτυχιακό	70	69.3 %

Διδακτορικό	6	5.9 %
Άλλο	4	4.0 %

Πίνακας 2. Κατανομή συχνότητας Σχετικά με το τμήμα που έχουν αναλάβει

		Συχνότητα	%
Πρόγραμμα	Πρωινό	90	89.1 %
	Ολοήμερο	11	10.9 %
Αριθμός παιδιών	5-10	22	21.8 %
	11-20	58	57.4 %
	>20	21	20.8 %
Ηλικία παιδιών	Νήπια	20	19.8 %
	Προνήπια	81	80.2 %
Παιδιά με ιδιαιτερότητες	1-3	73	73.0 %
	4-6	25	25.0 %
	>7	2	2.0 %
Το μέσο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της τάξης σας	Υψηλό	20	19.8 %
	Μεσαίο	74	73.3 %
	Χαμηλό	7	6.9 %
Το μέσο γλωσσικό επίπεδο της τάξης σας	Υψηλό	12	11.9 %
	Μεσαίο	77	76.2 %
	Χαμηλό	12	11.9 %
Υπάρχουν παιδιά που διαβάζουν και γράφουν;	Ναι	74	73.3 %
	Όχι	27	26.7 %
Δίγλωσσα παιδιά	0	46	45.5 %
	1-3	45	44.6 %
	4-6	8	7.9 %
	>7	2	2.0 %

5.2 Στατιστική ανάλυση των Δεδομένων και Συσχετίσεις

Αρχικά, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα που σχετίζονται με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης που προσφέρουν οι νηπιαγωγοί του δείγματος της παρούσας έρευνας και ειδικότερα με το πόσο συχνά καλούνται τα παιδιά να πραγματοποιούν συγκεκριμένες διεργασίες και να εξασκούνται σε δεξιότητες φωνολογικής επεξεργασίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 3, φαίνεται ότι τα παιδιά των συμμετεχόντων της έρευνας μόνο μερικές φορές καλούνται να δημιουργούν φράσεις με ομοιοκαταληξία (M.O.= 2.98 , T.A.=1.35), να βρίσκουν άλλες λέξεις που κάνουν ρίμα με μια συγκεκριμένη λέξη που τους δίνετε (M.O.= 2.93 , T.A.=1.17), να διαλέγουν τις λέξεις που έχουν ομοιοκαταληξία ανάμεσα σε άλλες (M.O.=2.73 , T.A.=1.19) και να προσθέτουν φωνήματα ή συλλαβές σε μια λέξη και ύστερα να αναγνωρίζουν την καινούργια λέξη που τυχόν προκύψει (M.O.=2.60 , T.A.=1.16).

Ενώ πιο συχνά οι νηπιαγωγοί δήλωσαν ότι τα παιδιά καλούνται μέσω της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης να αφαιρούν φωνήματα ή συλλαβές από μια λέξη (M.O.=2.54, T.A.=1.26), να αναγνωρίζουν συλλαβές μέσα σε λέξεις (M.O.= 2.50, T.A.=1.08), να συνδυάζουν φωνήματα ή συλλαβές για την δημιουργία μιας λέξης (M.O.= 2.45 , T.A.=1.13), να αναγνωρίζουν το αρχικό (M.O.=2.03 , T.A.=0.75) και το τελικό (M.O.=2.25 , T.A.=1.13) φώνημα μιας λέξης, την τελική συλλαβή μιας λέξης (M.O.= 2.43, T.A.=1.09), τα μεμονωμένα φωνήματα μέσα σε λέξεις (M.O.=2.23, T.A.= 1.12), να αναγνωρίζουν ένα κοινό φώνημα μεταξύ διαφορετικών λέξεων (M.O.=2.38, T.A.=1.17), μια κοινή συλλαβή μεταξύ διαφορετικών λέξεων (M.O.=2.20, T.A.=1.03), να μπορούν να μετρούν τις συλλαβές μιας λέξης (M.O.=1.85, T.A.=1.12) και τέλος να χωρίζουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στα φωνήματα (M.O.=1.99 , T.A.=1.04) και στις συλλαβές της (M.O.=1.74 , T.A.=0.90).

Πίνακας 3. Περιγραφικά στατιστικά μέτρα ως προς την συχνότητα δεξιοτήτων διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης

	M.O.	T.A.
να αναγνωρίζουν το αρχικό φώνημα μιας λέξης (π.χ. λέξεις που αρχίζουν από «Α»)	2.03	0.75

να αναγνωρίζουν το τελικό φώνημα μιας λέξης (π.χ. λέξεις που τελειώνουν σε «Α»)	2.25	1.13
να αναγνωρίζουν την τελική συλλαβή μιας λέξης (π.χ. λέξεις που τελειώνουν σε «τα»)	2.43	1.09
να αναγνωρίσουν μεμονωμένα φωνήματα μέσα σε λέξεις	2.23	1.12
να αναγνωρίσουν συλλαβές μέσα σε λέξεις	2.50	1.08
να αναγνωρίσουν ένα κοινό φώνημα μεταξύ διαφορετικών λέξεων (π.χ. το «α» στις λέξεις «άλογο» και «παπί»)	2.38	1.17
να αναγνωρίσουν μια κοινή συλλαβή μεταξύ διαφορετικών λέξεων (π.χ. το «πα» στις λέξεις «πατάτα» και «παπί»)	2.20	1.03
να μετρήσουν τα φωνήματα μιας λέξης (π.χ. «Πόσους ήχους ακούτε στην λέξη πίτα;»)	2.05	1.02
να μετρήσουν τις συλλαβές μιας λέξης (π.χ. «πόσες συλλαβές ακούτε στην λέξη πατάτα;»)	1.85	1.12
να συνδυάσουν φωνήματα ή συλλαβές για την δημιουργία μιας λέξης (π.χ. τους δίνουμε το «πα» και το «πι» και πρέπει να φτιάξουν μια λέξη)	2.45	1.13
να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στα φωνήματά της (π.χ. «Χτυπήστε ένα παλαμάκι για κάθε ήχο που ακούτε στην λέξη πίτα»)	1.99	1.04
να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στις συλλαβές της (π.χ. «Χτυπήστε ένα παλαμάκι για κάθε συλλαβή που ακούτε στην λέξη πατάτα»)	1.74	0.90
να αφαιρέσουν φωνήματα ή συλλαβές από μια λέξη και να αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να προκύπτει (π.χ. «Τι θα μείνει αν βγάλεις τον ήχο «τ» από την λέξη «τώρα»; »)	2.54	1.26
να προσθέσουν φωνήματα ή συλλαβές σε μια λέξη και να αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να	2.60	1.16

προκύπτει (π.χ. «Ποια λέξη θα βγει αν βάλεις το «χ» στην λέξη «ώρα»; »)		
να διαλέξουν τις λέξεις που έχουν ομοιοκαταληξία ανάμεσα σε άλλες (π.χ. Τους λέμε τις λέξεις «μπόρα», «σκύλος», «χώρα», «πιάτο» και πρέπει να διαλέξουν τις δύο που μοιάζουν)	2.73	1.19
να δημιουργήσουν φράσεις με ομοιοκαταληξία να βρουν λέξεις που κάνουν ρίμα με μια συγκεκριμένη λέξη που τους δίνετε (π.χ. «Πείτε μου λέξεις που μοιάζουν οι ήχοι τους με την λέξη «χώρα»)	2.98	1.35
	2.93	1.17

1 = πολύ συχνά, 2 = συχνά, 3 = μερικές φορές, 4 = σπάνια, 5 = ποτέ

Για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης οι νηπιαγωγοί του δείγματος χρησιμοποιούν συχνά κάποιες τεχνικές που μπορεί να περιέχουν αντικείμενα ή και όχι, όπως κάρτες με εικόνες, βίντεο που δείχνουν μέσω υπολογιστή, επιτραπέζια παιχνίδια, παιχνίδια ρόλων και πολλά άλλα, τα οποία αναλύονται στο πίνακα 4.

Σύμφωνα με αποτελέσματα του παρακάτω πίνακα η συχνότητα χρήσης των τεχνικών που χρησιμοποιούν είναι η εξής: κάρτες με εικόνες (M.O.=1.53 , T.A.=0.87), τα χέρια τους χτυπώντας παλαμάκια (M.O.=1.41,T.A.=0.63), κάνουν κινήσεις με το σώμα τους (M.O.=1.56,T.A.=0.72), διαβάζοντας τους παιδικά βιβλία (M.O.=1.62,T.A.=0.85), χρησιμοποιούν αντικείμενα καθημερινής ζωής (M.O.=1.68,T.A.=0.78), τραγουδούν (M.O.=1.53,T.A.=0.70), τους δείχνουν εικόνες και βίντεο μέσω Η/Υ (M.O.=1.91,T.A.=0.99), χρησιμοποιούν μουσικά-ρυθμικά παιχνίδια ήχων (M.O.=1.80,T.A.=0.86), τους αφηγούνται ιστορίες (M.O.=1.98,T.A.=1.02), χτυπούν τα πόδια τους (M.O.=1.74,T.A.=0.79), χρησιμοποιούν χρωματισμό φωνής και επιτονισμό (M.O.=2.02,T.A.=1.26), κάνουν διάφορες εκφράσεις με το πρόσωπο (M.O.=2.17,T.A.=1.18), παίζουν επιτραπέζια παιχνίδια (π.χ. παζλ) (M.O.=2.35,T.A.=1.20), παίζουν παιχνίδια με οικοδομικό υλικό (π.χ. τουβλάκια)

(Μ.Ο.=2.28,Τ.Α.=1.11) και ρόλων (Μ.Ο.=2.35,Τ.Α.=1.13). Ενώ τα ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία τα χρησιμοποιούν λιγότερες φορές ως μέθοδο της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης (Μ.Ο.=2.66,Τ.Α.=1.27).

Πίνακας 4. Περιγραφικά στατιστικά μέτρα συχνότητας χρήσης μέσων για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης

	Μ.Ο.	Τ.Α.
Κάρτες με εικόνες	1.53	0.87
Εικόνες-Βίντεο μέσω Η/Υ	1.91	0.99
Αντικείμενα καθημερινής ζωής	1.68	0.78
Παιχνίδι ρόλων	2.35	1.13
Επιτραπέζια Παιχνίδια (π.χ. παζλ)	2.35	1.20
Παιχνίδια με οικοδομικό υλικό (π.χ. τουβλάκια)	2.28	1.11
Παιδικά βιβλία	1.62	0.85
Τραγούδια	1.53	0.70
Μουσικά-ρυθμικά παιχνίδια ήχων	1.80	0.86
Ποιήματα	2.69	1.19
Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία	2.66	1.27
Αφήγηση ιστοριών	1.98	1.02
Χέρια (π.χ. παλαμάκια)	1.41	0.63
Πόδια (π.χ. χτύπημα)	1.74	0.79

	M.O.	T.A.
Κινήσεις σώματος	1.56	0.72
Εκφράσεις προσώπου	2.17	1.18
Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός	2.02	1.26
Άλλο	2.99	1.49

1 = πολύ συχνά, 2 = συχνά, 3 = μερικές φορές, 4 = σπάνια, 5 = ποτέ

Όσον αφορά τα μέσα που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί του δείγματος για την διδασκαλία της αναγνώρισης των φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) (βλ. πίνακα 5), δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν περισσότερο τις κάρτες (80.4%), τα χέρια (65.7%), τραγούδια (63.7%), παιχνίδια (57.8%), βιβλία (57.8%), υπολογιστή (46.1%), χρωματισμό φωνής και επιτονισμό (43.1%), μουσικά παιχνίδια (43.1%) και τα πόδια (41.2%). Πιο μικρό ποσοστό των νηπιαγωγών ανέφεραν ότι χρησιμοποιούν την αφήγηση ιστοριών (35.3%), εκφράσεις προσώπου (34.3%) και ποιήματα ή στιχάκια με ομοιοκαταληξία (30.4%). Επίσης, ένα άτομο του δείγματος πρόσθεσε στις απαντήσεις ότι χρησιμοποιεί την συνεργασία σε μικρές ομάδες των 3-4^{ων} παιδιών για την αναγνώριση φωνημάτων και συλλαβών. Ενώ ελάχιστοι δήλωσαν ότι δεν διδάσκουν καθόλου τέτοιου είδους ερωτήσεις στο πρόγραμμα διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης (4.9%).

Πίνακας 5. Κατανομή συχνότητας ως προς το ερώτημα (Για την διδασκαλία της αναγνώρισης των φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείτε περισσότερο)

	Συχνότητα	%
Δεν διδάσκω τέτοιες ερωτήσεις στο πρόγραμμά μου	5	4.9%
Κάρτες	82	80.4%
Υπολογιστή(π.χ. βίντεο)	47	46.1%

Παιχνίδια	59	57.8%
Βιβλία	59	57.8%
Τραγούδια	65	63.7%
Μουσικά παιχνίδια	44	43.1%
Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία	31	30.4%
Αφήγηση ιστοριών	36	35.3%
Χέρια	67	65.7%
Πόδια	42	41.2%
Εκφράσεις προσώπου	35	34.3%
Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός	44	43.1%
Συνεργασία σε μικρές ομάδες 3-4 παιδιών	1	1%

Σχετικά με την διδασκαλία μέτρησης φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) οι νηπιαγωγοί του δείγματος δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν περισσότερο τα χέρια (66.7%), τραγούδια (63.7%), κάρτες (61.8%), έπειτα τα πόδια (49%), υπολογιστή (45.1%), βιβλία (45.1%), μουσικά παιχνίδια (45.1%) και παιχνίδια γενικότερα (44.1%) (βλ. πίνακα 6). Πιο λίγοι ανέφεραν ότι χρησιμοποιούν ως μέσα διδασκαλίας για την μέτρηση φωνημάτων και συλλαβών τον χρωματισμό φωνής και επιτονισμό (37.3%), την αφήγηση ιστοριών (31.4%), τις εκφράσεις προσώπου (29.4%) και ακόμα πιο λίγοι τα ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία (23.5%).

Πίνακας 6. Κατανομή συχνότητας ως προς το ερώτημα (Για την διδασκαλία μέτρησης φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείτε περισσότερο)

Συχνότητα	%
-----------	---

Δεν διδάσκω τέτοιες ερωτήσεις στο πρόγραμμά μου	1	1%
Κάρτες	63	61.8%
Υπολογιστή(π.χ. βίντεο)	46	45.1%
Παιχνίδια	45	44.1%
Βιβλία	46	45.1%
Τραγούδια	48	63.7%
Μουσικά παιχνίδια	46	45.1%
Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία	24	23.5%
Αφήγηση ιστοριών	32	31.4%
Χέρια	68	66.7%
Πόδια	50	49%
Εκφράσεις προσώπου	30	29.4%
Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός	38	37.3%

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 7, για την διδασκαλία χωρισμού (τμηματοποίησης) φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) οι νηπιαγωγοί του δείγματος της παρούσας έρευνας δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν περισσότερο τα χέρια (60.8%), τις κάρτες (58.8%), έπειτα παιχνίδια (48%), τραγούδια (45.1%), βιβλία (39.2%), μουσικά παιχνίδια (37.3%), τα πόδια (37.3%) και τον υπολογιστή (34.3%). Πολύ λιγότεροι νηπιαγωγοί ανέφεραν ως μέσα διδασκαλίας της τμηματοποίησης τις εκφράσεις προσώπου (27.5%), τον χρωματισμό φωνής και επιτονισμό (27.5%), τα ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία (23.5%) και την αφήγηση ιστοριών (19.6%). Ελάχιστοι δήλωσαν ότι δεν διδάσκουν καθόλου τέτοιες ερωτήσεις στο πρόγραμμα διδασκαλίας της τμηματοποίησης των φωνολογικών μονάδων (3.9%).

Πίνακας 7. Κατανομή συχνότητας ως προς το ερώτημα (Για την διδασκαλία χωρισμού (τμηματοποίησης) φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείτε περισσότερο)

Συχνότητα	%
-----------	---

Δεν διδάσκω τέτοιες ερωτήσεις στο πρόγραμμά μου	4	3.9%
Κάρτες	60	58.8%
Υπολογιστή(π.χ. βίντεο)	35	34.3%
Παιχνίδια	49	48%
Βιβλία	40	39.2%
Τραγούδια	46	45.1%
Μουσικά παιχνίδια	38	37.3%
Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία	24	23.5%
Αφήγηση ιστοριών	20	19.6%
Χέρια	62	60.8%
Πόδια	38	37.3%
Εκφράσεις προσώπου	28	27.5%
Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός	28	27.5%

Σύμφωνα με τον πίνακα 8, για την διδασκαλία χειρισμού (αφαίρεση και πρόσθεση) φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές), το δείγμα της έρευνας δήλωσε ότι χρησιμοποιεί περισσότερο τις κάρτες (52.9%), τα χέρια τους (47.1%), τραγούδια (40.2%), υπολογιστή (34.3%), βιβλία (33.3%) και μουσικά παιχνίδια (30.4%). Ενώ, πιο λίγοι ανέφεραν ότι χρησιμοποιούν ως μέσο διδασκαλίας εκφράσεις προσώπου (24.5%), χρωματισμό φωνής και επιτονισμό (22.5%), αφήγηση ιστοριών (22.5%), τα πόδια (23.5%) και ποιήματα ή στιχάκια με ομοιοκαταληξία (18.6%). Τέλος, ελάχιστοι δήλωσαν ότι δεν διδάσκουν τέτοιες ερωτήσεις στο πρόγραμμα διδασκαλίας σχετικά με τον χειρισμό φωνημάτων και συλλαβών (12.7%).

Πίνακας 8. Κατανομή συχνότητας ως προς το ερώτημα (Για την διδασκαλία χειρισμού (αφαίρεση και πρόσθεση) φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείτε περισσότερο)

	Συχνότητα	%
Δεν διδάσκω τέτοιες ερωτήσεις στο πρόγραμμά μου	13	12.7%
Κάρτες	54	52.9%
Υπολογιστή(π.χ. βίντεο)	35	34.3%
Παιχνίδια	46	45.1%
Βιβλία	34	33.3%
Τραγούδια	41	40.2%
Μουσικά παιχνίδια	31	30.4%
Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία	19	18.6%
Αφήγηση ιστοριών	23	22.5%
Χέρια	48	47.1%
Πόδια	24	23.5%
Εκφράσεις προσώπου	25	24.5%
Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός	23	22.5%

Σύμφωνα με τον πίνακα 9, τα παιδιά καλούνται αρκετά συχνά, μέσω της διδασκαλίας της γραφοφωνημικής επίγνωσης, να αναγνωρίζουν τα γράμματα του ονόματός τους (M.O.=1.61, T.A.=0.82), τα γράμματα του αλφάβητου (M.O.=1.66, T.A.=0.92), να ταυτίζουν το αρχικό γράμμα του ονόματός τους με τον ήχο του (M.O.=1.59, T.A.=0.79), να παράγουν λέξεις που ξεκινούν από το γράμμα που τους δείχνω (M.O.=1.81, T.A.=0.89) και να ταυτίζουν το γράμμα με το φώνημά του (M.O.=1.81, T.A.=0.93). Λιγότερο συχνά, οι νηπιαγωγοί βάζουν τα παιδιά στην διαδικασία να εντοπίζουν τα γράμματα μέσα σε λέξεις και σε κείμενα (M.O.=1.96, T.A.=0.99), καθώς και να ονοματίζουν τα γράμματα του αλφάβητου (M.O.=2.28, T.A.=1.07).

Πίνακας 9. Περιγραφικά στατιστικά μέτρα για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης πόσο συχνά καλούνται τα παιδιά στην τάξη σας κατά τη διάρκεια της φετινής σχολικής χρονιάς...;

	M.O.	T.A.
να αναγνωρίσουν τα γράμματα του αλφάβητου(π.χ. ποιο από τα γράμματα αυτά είναι το Κ)	1.66	0.92
να ονοματίσουν τα γράμματα του αλφάβητου (πες μου το όνομα αυτού του γράμματος)	2.28	1.07
να εντοπίσουν τα γράμματα μέσα σε λέξεις και κείμενα (π.χ. να βρουν το γράμμα «Β» σε μια σελίδα ενός βιβλίου που τους δίνουμε)	1.96	0.99
να παράγουν λέξεις που ξεκινούν από το γράμμα που τους δείχνω	1.81	0.89
να ταυτίσουν το γράμμα με το φώνημά του (π.χ. δείχνω ένα γράμμα τα παιδιά καλούνται να πουν τον ήχο του)	1.81	0.93
να αναγνωρίσουν τα γράμματα του ονόματός τους	1.61	0.82
να ταυτίζουν το αρχικό γράμμα του ονόματός τους με τον ήχο του	1.59	0.79

1 = πολύ συχνά, 2 = συχνά, 3 =μερικές φορές, 4 =σπάνια, 5 = ποτέ

Σχετικά με την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης οι νηπιαγωγοί του δείγματος συχνά χρησιμοποιούν κάρτες (M.O.=1.75 , T.A.=0.92) και παιχνίδια με γράμματα

(M.O.=1.77 , T.A.=0.85), κάρτες με λέξεις και εικόνες (M.O.=1.80 , T.A.=0.94), κάρτες με λέξεις (M.O.=1.89 , T.A.=1.10), μαγνητάκια γραμμάτων (M.O.=2.06 , T.A.=1.12) και βίντεο με γράμματα ή λέξεις (ήχος + εικόνα γραμμάτων ή λέξεων) (M.O.=2.07 , T.A.=0.97). Ενώ βιβλία ή γραπτά κείμενα (M.O.=2.31 , T.A.=1.09) και βιβλία με απεικονίσεις των γραμμάτων του αλφάβητου (M.O.=2.49 , T.A.=1.24) τα χρησιμοποιούν πολύ πιο σπάνια (βλ. Πίνακα 10).

Πίνακας 10. Περιγραφικά στατιστικά μέτρα ως προς το ερώτημα (Για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε;)

	M.O.	T.A.
Παιχνίδια γραμμάτων	1.77	0.85
Κάρτες γραμμάτων	1.75	0.92
Μαγνητάκια γραμμάτων	2.06	1.12
Κάρτες με λέξεις	1.89	1.10
Κάρτες με λέξεις και εικόνες	1.80	0.94
Βίντεο με γράμματα ή λέξεις (ήχος + εικόνα γραμμάτων ή λέξεων)	2.07	0.97
Βιβλία ή γραπτά κείμενα	2.31	1.09
Βιβλίο με απεικονίσεις των γραμμάτων του αλφάβητου	2.49	1.24

1 = πολύ συχνά, 2 = συχνά, 3 = μερικές φορές, 4 = σπάνια, 5 = ποτέ

Από τα αποτελέσματα του πίνακα 11 παρατηρείται ότι οι περισσότεροι νηπιαγωγοί που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα κάνουν κάθε μέρα διάφορες δραστηριότητες στα πλαίσια της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης στα παιδιά της τάξης τους (39.6%), ενώ λιγότερες μέρες (3 φορές την βδομάδα) κάνουν δραστηριότητες σχετικά με την

γραφοφωνημική επίγνωση των παιδιών (72.3%). Αυτό σημαίνει ότι χρησιμοποιούν και τις δύο δεξιότητες στην διδασκαλία τους εξίσου.

Πίνακας 11. Κατανομή συχνότητας ως προς τον βαθμό χρήσης εβδομαδιαίων δραστηριοτήτων

	Κάθε μέρα	3 φορές την εβδομάδα	2 φορές την εβδομάδα	1 φορά την εβδομάδα	M.O.	T.A.
Φωνολογικής επίγνωσης	40 (39.6 %)	35 (34.7 %)	21 (20.8 %)	5 (5%)	1.91	0.89
Γραφοφωνημικής επίγνωσης	12 (11.9%)	73 (72.3%)	14 (13.9%)	2 (2%)	2.08	0.65

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 12 παρατηρείται ότι οι νηπιαγωγοί αφιερώνουν 5 με 10 λεπτά μέσα στην ημέρα για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης (34.7%) και λιγότερα λεπτά (1- 5 λεπτά) για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης (47.5%). Επίσης, βλέποντας τον πίνακα 13 παρατηρούμε ότι για την υλοποίηση δραστηριοτήτων ενίσχυσης της φωνολογικής επίγνωσης το κυριότερο που χρησιμοποιούν είναι τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία με αφορμή τα λόγια ενός παιδιού (M.O.=1.69, T.A.=0.78), ακολουθεί η τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία κατά την διάρκεια της ανάγνωσης μιας ιστορίας-αφήγησης παραμυθιού (M.O.=1.78, T.A.=0.79), η τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία κατά την διάρκεια μιας δραστηριότητας με αντικείμενο που δε έχει σχέση με την γλώσσα (M.O.=1.87, T.A.=0.89), η ανατροφοδότηση (π.χ. διορθώνουν τα παιδιά και δίνουν την σωστή απάντηση, αν χρειαστεί) (M.O.=1.87, T.A.=0.89), η μοντελοποίηση της δραστηριότητας (M.O.=2.16, T.A.=0.82) και η ειδική προετοιμασία (M.O.=2.19, T.A.=0.93). Ενώ λιγότερο χρησιμοποιούν εξειδικευμένες δραστηριότητες και υλικά (M.O.=2.26, T.A.=0.96).

Πίνακας 12. Κατανομή συχνότητας ως προς το ερώτημα (Πόσα λεπτά αφιερώνετε την μέρα σε δραστηριότητες;)

0 λεπτά	1-5 λεπτά	5-10 λεπτά	5-15 λεπτά	15-20 λεπτά	20+ λεπτά	M.O.	T.A.
.

Φωνολογικής επίγνωσης	1 (1%)	21 (20.8%)	35 (34.7%)	14 (13.9%)	17 (16.8%)	13 (12.9%)	3.63	1.35
Γραφοφωνημική ς επίγνωσης	3 (3%)	48 (47.5%)	24 (23.8%)	13 (12.9%)	8 (7.9%)	5 (5%)	2.90	1.22

Πίνακας 13. Περιγραφικά στατιστικά μέτρα ως προς το ερώτημα (*Για την υλοποίηση δραστηριοτήτων καλλιέργειας της φωνολογικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε κάτι από τα παρακάτω;*)

	M.O.	T.A.
Ειδική προετοιμασία	2.19	0.93
Εξειδικευμένες δραστηριότητες και υλικά	2.26	0.96
Μοντελοποίηση της δραστηριότητας (π.χ. δείχνετε στα παιδιά πως θα αναγνωρίσουν κοινά αρχικά φωνήματα)	2.16	0.82
Ανατροφοδότηση (π.χ. διορθώνετε τα παιδιά και δίνετε την σωστή απάντηση, αν χρειαστεί)	2.13	0.86
Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία: κατά την διάρκεια μιας δραστηριότητας με αντικείμενο που δε έχει σχέση με την γλώσσα (π.χ. θεατρικό παιχνίδι, ζωγραφική)	1.87	0.89
Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία: κατά την διάρκεια της ανάγνωσης μιας ιστορίας-αφήγησης παραμυθιού	1.78	0.79
Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία: με αφορμή τα λόγια ενός παιδιού	1.69	0.78

1 = πολύ συχνά, 2 = συχνά, 3 = μερικές φορές, 4 = σπάνια, 5 = ποτέ

Οι νηπιαγωγοί δήλωσαν ότι σε μια τάξη είναι πιο σημαντικό να δίνεται ευκαιρία στο παιδί να αλληλοεπιδρά με ήχους και ρυθμούς (π.χ. μουσικά παιχνίδια) (M.O.=1.24, T.A.=0.47),

να υπάρχει πλούσιο ακουστικό και οπτικό υλικό (π.χ. μουσική, εικόνες) (M.O.=1.31, T.A.=0.50), να υπάρχει δομημένο πρόγραμμα για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης που θα εξελίσσεται σταδιακά (M.O.=1.43, T.A.=0.62), να υπάρχουν παιχνίδια που ενισχύουν την γραφοφωνημική επίγνωση (π.χ. μαγνητικά γραμματάκια, παιχνίδια με ήχο φωνημάτων) (M.O.=1.49, T.A.=0.71), να υπάρχουν ερεθίσματα γραφοφωνημικής επίγνωσης (π.χ. τραγούδια με ήχους φωνημάτων, κάρτες με γράμματα/συλλαβές/λέξεις) (M.O.=1.49, T.A.=0.62) και τέλος να υπάρχει το αλφάβητο σε εμφανές σημείο αναρτημένο μέσα στην τάξη (M.O.=1.82, T.A.=1.21) (βλ. Πίνακα 14).

Πίνακας 14. Περιγραφικά στατιστικά μέτρα ως προς το ερώτημα (Σε μια τάξη νηπιαγωγείου είναι σημαντικό...).

	M.O.	T.A.
Να δίνεται ευκαιρία στο παιδί να αλληλεπιδρά με ήχους και ρυθμούς (π.χ. μουσικά παιχνίδια)	1.24	0.47
Να υπάρχουν ερεθίσματα γραφοφωνημικής επίγνωσης (π.χ. τραγούδια με ήχους φωνημάτων, κάρτες με γράμματα/συλλαβές/λέξεις)	1.49	0.62
Να υπάρχουν παιχνίδια που ενισχύουν την γραφοφωνημική επίγνωση (π.χ. μαγνητικά γραμματάκια, παιχνίδια με ήχο φωνημάτων)	1.49	0.71
Να υπάρχει το αλφάβητο σε εμφανές σημείο αναρτημένο μέσα στην τάξη	1.82	1.21
Να υπάρχει πλούσιο ακουστικό και οπτικό υλικό (π.χ. μουσική, εικόνες)	1.31	0.50
Να υπάρχει δομημένο πρόγραμμα για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης που θα εξελίσσεται σταδιακά	1.43	0.62

1 = συμφωνώ απόλυτα, 2 = συμφωνώ, 3 = δεν γνωρίζω, 4 = διαφωνώ, 5 = διαφωνώ απόλυτα

Κάποια από τα βασικά καθήκοντα ενός νηπιαγωγού σύμφωνα με τους συμμετέχοντες είναι να προσαρμόζει το μαθησιακό περιβάλλον της τάξης ώστε να παρέχονται ευκαιρίες για ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης (M.O.=1.46, T.A.=0.65), να εντοπίζει δυσκολίες που μπορεί να εμφανίσουν κάποια παιδιά κατά την διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης (M.O.=1.53, T.A.=0.74), να υλοποιεί μουσικά/ρυθμικά παιχνίδια (M.O.=1.56, T.A.=0.75), να βοηθήσει τα παιδιά να μάθουν τους ήχους των γραμμάτων (M.O.=1.58, T.A.=0.73), να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τα φωνήματα μιας λέξης (M.O.=1.59, T.A.=0.82), να διδάξει στα παιδιά πρώτα τους ήχους των γραμμάτων και μετά τις ονομασίες τους (M.O.=1.60, T.A.=0.93), να βοηθήσει τα παιδιά να καταλάβουν ότι οι ήχοι των λέξεων είναι αναπαραστάσεις γραμμάτων (M.O.=1.61, T.A.=0.73), να έχει συγκεκριμένους στόχους διδασκαλίας της φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης (M.O.=1.64, T.A.=0.75), να υλοποιεί καθημερινά δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης (M.O.=1.65, T.A.=0.79), να δείχνει πως κάποιες λέξεις τελειώνουν ή αρχίζουν με τον ίδιο ήχο (M.O.=1.65, T.A.=0.79), να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τις συλλαβές μιας λέξης (M.O.=1.68, T.A.=0.83), να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) συλλαβές στις λέξεις (M.O.=1.72, T.A.=0.83), να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) φωνήματα στις λέξεις (M.O.=1.74, T.A.=0.75), να βοηθήσει τα παιδιά να προετοιμαστούν για την μάθηση της ανάγνωσης και της γραφής (M.O.=1.81, T.A.=0.96) και τέλος να διαβάζει στα παιδιά βιβλία/κείμενα με ομοιοκαταληξία (M.O.=1.97, T.A.=1.16) (βλ. πίνακα 15).

Πίνακας 15. Περιγραφικά στατιστικά μέτρα ως προς το ερώτημα (*Ο/Η νηπιαγωγός είναι σημαντικό...*)

	M.O.	T.A.
Να υλοποιεί καθημερινά δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης	1.65	0.79
Να έχει συγκεκριμένους στόχους διδασκαλίας της φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης	1.64	0.75
Να μάθει στα παιδιά τα γράμματα του αλφάβητου	2.54	1.26
Να βοηθήσει τα παιδιά να μάθουν τους ήχους των γραμμάτων	1.58	0.73
Να μάθει στα παιδιά τις ονομασίες των γραμμάτων	2.61	1.39

Να διδάξει στα παιδιά πρώτα τους ήχους των γραμμάτων και μετά τις ονομασίες τους	1.60	0.93
Να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τις συλλαβές μιας λέξης	1.68	0.83
Να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τα φωνήματα μιας λέξης	1.59	0.82
Να δείχνει πως κάποιες λέξεις τελειώνουν ή αρχίζουν με τον ίδιο ήχο	1.65	0.79
Να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) φωνήματα στις λέξεις	1.74	0.75
Να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) συλλαβές στις λέξεις	1.72	0.83
Να βοηθήσει τα παιδιά να καταλάβουν ότι οι ήχοι των λέξεων είναι αναπαραστάσεις γραμμάτων	1.61	0.73
Να βοηθήσει τα παιδιά να προετοιμαστούν για την μάθηση ανάγνωσης και την γραφή	1.81	0.96
Να διαβάζει στα παιδιά βιβλία/κείμενα με ομοιοκαταληξία	1.97	1.16
Να υλοποιεί μουσικά/ρυθμικά παιχνίδια	1.56	0.75
Να εντοπίζει δυσκολίες που μπορεί να εμφανίσουν κάποια παιδιά κατά την διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης	1.53	0.74
Να προσαρμόζει το μαθησιακό περιβάλλον της τάξης ώστε να παρέχονται ευκαιρίες για ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης	1.46	0.65

1 = συμφωνώ απόλυτα, 2 = συμφωνώ, 3 =δεν γνωρίζω, 4 =διαφωνώ, 5 = διαφωνώ απόλυτα

Σχετικά με την ανοικτή ερώτηση 1.: Ποιες δραστηριότητες, που υλοποιείτε μέσα στην τάξη, θεωρείτε σημαντικές για την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης;

Σύμφωνα με τους ερωτώμενους, οι βασικές δραστηριότητες που συμβάλλουν στην καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης των παιδιών μέσω της διδασκαλίας χωρίζονται στις εξής κατηγορίες:

1. Μουσικές-ρυθμικές δραστηριότητες
2. Οπτικές δραστηριότητες
3. Γλωσσικά παιχνίδια
4. Γενικές διδακτικές στρατηγικές

Σχετικά με την πρώτη κατηγορία, οι συμμετέχοντες στην έρευνα απάντησαν ότι οι δραστηριότητες που αφορούν την μουσική και τον ρυθμό ενισχύουν την φωνολογική επίγνωση. Αυτή η μορφή διδασκαλίας περιλαμβάνει διάφορα παιχνίδια που αφορούν την εξάσκηση στην φωνολογική επίγνωση, όπως παιχνίδια μουσικοκινητικά, με τραγούδια και με την χρήση ομοιοκαταληξίας. Όσον αφορά την δεύτερη κατηγορία, οι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι οι δραστηριότητες που συμβάλλουν στην διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης είναι οπτικές, δηλαδή ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί εικόνες από καταστάσεις και αντικείμενα της καθημερινότητας των παιδιών, διαφόρων ειδών κάρτες σε μορφή παιχνιδιού, αλλά και καθημερινό ημερολόγιο. Η επόμενη κατηγορία απαντήσεων εμπεριέχει γλωσσικά παιχνίδια στα οποία τα παιδιά καλούνται να χωρίσουν κάποιες λέξεις σε συλλαβές και φωνήματα είτε χτυπώντας παλαμάκια είτε με κάποιον άλλον τρόπο, να βρουν λέξεις που αρχίζουν από το ίδιο φώνημα ή από την ίδια συλλαβή ή να έχουν την ίδια κατάληξη και να διαχειριστούν σύνθετες λέξεις. Επίσης, στην κατηγορία των γλωσσικών παιχνιδιών συμπεριλάβαμε και τις απαντήσεις που αφορούν την συμβολή των φωνολογικών παιχνιδιών με αινίγματα, παιχνίδια ρόλων, καθώς και παιχνίδια μέσω της ανάγνωσης παραμυθιών. Τέλος, οι νηπιαγωγοί απάντησαν ότι συμβάλλουν στην διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης και κάποιες στρατηγικές πιο γενικές που τις χρησιμοποιούν και σε άλλου τύπου δραστηριότητες. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν σημαντική την συνεργατική μέθοδο, δηλαδή να χωρίζονται τα παιδιά σε μικρές ομάδες και να υλοποιούν μια δραστηριότητα, να πειραματίζονται με διάφορα αντικείμενα, καθώς και να ανακαλύπτουν καινούργια πράγματα.

Σχετικά με την ανοικτή ερώτηση 2.: *Θεωρείτε σημαντική την ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο; Αν ναι για ποιόν λόγο;*

Αρκετοί συμμετέχοντες δήλωσαν ότι η ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο είναι πολύ σημαντική για τους εξής λόγους:

1. Ενίσχυση προφορικού λόγου
2. Ενίσχυση δεξιοτήτων γραπτού λόγου
3. Άλλα πλεονεκτήματα

Οι ερωτώμενοι εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι είναι σημαντική η ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης στην τάξη του νηπιαγωγείου διότι ενισχύει τον προφορικό λόγο και τις επιμέρους δεξιότητές του, δηλαδή μέσω αυτής της διδασκαλίας βελτιώνεται η ομιλία του, αποκτά καλύτερη αίσθηση αυτών που ακούει, αλλά και γενικότερα ενισχύονται οι ακουστικές του δεξιότητες. Η δεύτερη κατηγορία απαντήσεων περιλαμβάνει την ενίσχυση των δεξιοτήτων του γραπτού λόγου, δηλαδή η διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης προετοιμάζει τον μαθητή για την εκμάθηση της γραφής και της ανάγνωσης, καθώς τον βοηθάει να συνδέσει τον προφορικό με τον γραπτό λόγο. Ακόμα, τον βοηθάει να κατακτήσει το αλφάβητο και να εμπλουτίσει το λεξιλόγιό του. Γενικότερα, οι νηπιαγωγοί θεωρούν ότι η φωνολογική επίγνωση είναι η προϋπόθεση για την κατάκτηση της αναγνωστικής ικανότητας. Τέλος, άλλα πλεονεκτήματα της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο, που ανέφεραν οι νηπιαγωγοί του δείγματος, είναι ότι βοηθάει στην ομαλή εισαγωγή των παιδιών στο δημοτικό, τα οργανώνει, τους ενισχύει την μαθηματική σκέψη και τους δίνει αυτοπεποίθηση και θάρρος να συνεχίσουν να προσπαθούν.

Σχετικά με την ανοικτή ερώτηση 3.: *Ποιες δεξιότητες ενισχύετε περισσότερο για να βοηθήσετε στη καλλιέργεια και ενδυνάμωση της φωνολογικής επίγνωσης των παιδιών στην τάξη του νηπιαγωγείου;*

Οι δεξιότητες που οι νηπιαγωγοί του δείγματος της παρούσας έρευνας ενισχύουν πιο πολύ για την ενδυνάμωση της φωνολογικής επίγνωσης των παιδιών στην τάξη του νηπιαγωγείου χωρίζονται στις εξής κατηγορίες:

1. Φωνημική και συλλαβική επίγνωση
2. Οπτικοακουστική Αντίληψη και σκέψη
3. Βιβλία-Ιστορίες

Γενικότερα, οι περισσότεροι νηπιαγωγοί για να ενδυναμώσουν την φωνολογική επίγνωση του παιδιού χρησιμοποιούν δραστηριότητες σχετικά με την ανάπτυξη προφορικού λόγου. Αρχικά, οι περισσότερες απαντήσεις των νηπιαγωγών σχετικά με τις δεξιότητες καλλιέργειας της φωνολογικής επίγνωσης έχουν σχέση με την φωνημική και με την συλλαβική επίγνωση. Πιο συγκεκριμένα, απάντησαν ότι η φωνολογική επίγνωση ενδυναμώνεται με την εξάσκηση στον συλλαβισμό, στις δεξιότητες αναγνώρισης των φωνημάτων, συλλαβών και ήχων, στην αναγνώριση αρχικού και τελικού φωνήματος, καθώς και στη απαλοιφή και αντικατάσταση αυτών. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει δεξιότητες οπτικής αντίληψης και ακουστικής αντίληψης, αφού ενισχύεται η δεξιότητα του παιδιού να ακούει και να εφαρμόζει μια οδηγία, να περιμένει την σειρά του για να πάρει τον λόγο, να συζητάει και να συνεργάζεται με τους συμμαθητές του, να είναι συγκεντρωμένος σε αυτό που κάνει, καθώς και να εξωτερικεύει την σκέψη του. Η τελευταία κατηγορία περιέχει την ενασχόληση των παιδιών με τα βιβλία, την ανάγνωσή τους, την αφήγηση και δημιουργία ιστοριών και ποιημάτων, καθώς και τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου μέσα από αυτές τις δραστηριότητες.

Στατιστική συσχέτιση μεταξύ πρακτικών διδασκαλίας φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης

Είναι απαραίτητο να συγκρίνουμε στατιστικά τις πρακτικές διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης με τη διδασκαλία γραφοφωνημικής επίγνωσης για να διαπιστώσουμε την σχέση που έχουν μεταξύ τους. Η μεταβλητή «γραφοφωνημική επίγνωση» προέκυψε από τον μέσο όρο των απαντήσεων του δείγματος της τέταρτης ερώτησης που αφορά τις δραστηριότητες για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης στην τάξη του νηπιαγωγείου («Πόσο συχνά καλούνται τα νήπια...»). Μέσα από την σύνθεση αυτών των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου της έρευνας δημιουργήσαμε πίνακα συσχέτισης μεταξύ των δύο μεταβλητών. Σύμφωνα με τις στατιστικές συσχετίσεις που αναλύσαμε με τον συντελεστή συσχέτισης Pearson Correlation (πίνακας 16), παρατηρείται ότι υπάρχει μέτρια θετική συσχέτιση ανάμεσα στην διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης και στις διάφορες μεθόδους διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης ($p < 0.05$).

Πίνακας 16. *Συσχέτιση διδασκαλίας γραφοφωνημικής επίγνωσης με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης*

Πρακτικές διδασκαλίας Φωνολογικής Επίγνωσης		Γραφοφωνημική επίγνωση
να αναγνωρίζουν το αρχικό φώνημα μιας λέξης	Pearson's r	0.521
	df	99
	p-value	< .001
να αναγνωρίζουν την αρχική συλλαβή μιας λέξης	Pearson's r	0.238
	df	99
	p-value	0.017
να αναγνωρίζουν το τελικό φώνημα μιας λέξης	Pearson's r	0.373
	df	99
	p-value	< .001
να αναγνωρίζουν την τελική συλλαβή μιας λέξης	Pearson's r	0.275
	df	99
	p-value	0.005
να αναγνωρίσουν μεμονωμένα φωνήματα μέσα σε λέξεις	Pearson's r	0.504
	df	99
	p-value	< .001
να αναγνωρίσουν συλλαβές μέσα σε λέξεις	Pearson's r	0.096
	df	99

	p-value	0.340
να αναγνωρίσουν ένα κοινό φώνημα μεταξύ διαφορετικών λέξεων	Pearson's r	0.363
	df	99
	p-value	< .001
να αναγνωρίσουν μια κοινή συλλαβή μεταξύ διαφορετικών λέξεων	Pearson's r	0.342
	df	99
	p-value	< .001
να μετρήσουν τα φωνήματα μιας λέξης	Pearson's r	0.200
	df	99
	p-value	0.045
να μετρήσουν τις συλλαβές μιας λέξης	Pearson's r	0.367
	df	99
	p-value	< .001
να συνδυάσουν φωνήματα ή συλλαβές για την δημιουργία μιας λέξης	Pearson's r	0.379
	df	99
	p-value	< .001
να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στα φωνήματά της	Pearson's r	0.220
	df	99

	p-value	0.027
να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στις συλλαβές της	Pearson's r	0.290
	df	99
	p-value	0.003
να αφαιρέσουν φωνήματα ή συλλαβές από μια λέξη και να αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να προκύπτει	Pearson's r	0.351
	df	99
	p-value	< .001
να προσθέσουν φωνήματα ή συλλαβές σε μια λέξη και να αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να προκύπτει	Pearson's r	0.275
	df	99
	p-value	0.005
να διαλέξουν τις λέξεις που έχουν ομοιοκαταληξία ανάμεσα σε άλλες	Pearson's r	0.298
	df	99
	p-value	0.002
να δημιουργήσουν φράσεις με ομοιοκαταληξία	Pearson's r	0.279
	df	99
	p-value	0.005

να βρουν λέξεις που κάνουν ρίμα με μια συγκεκριμένη λέξη που τους δίνετε	Pearson's r	0.264
	df	99
	p-value	0.008

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της παρούσας μελέτης υπήρξε η διερεύνηση των πρακτικών και των μεθόδων που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί στην τάξη για να διδάξουν την φωνολογική επίγνωση σε παιδιά 4^{ων}-6 ετών. Ακόμα, σκοπός ήταν και η μελέτη των απόψεων που έχουν οι ίδιοι οι νηπιαγωγοί σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στον χώρο του νηπιαγωγείου. Δευτερεύων σκοπός της έρευνας ήταν να μελετηθεί ο τρόπος με τον οποίο συνδέεται η διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης με τον γραπτό λόγο και οι πρακτικές που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί στην τάξη τους για την γραφοφωνημική επίγνωση.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας με την βοήθεια των στατιστικών αναλύσεων και περιγραφικών δεδομένων. Σε αυτό το κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα ερευνητικά ερωτήματα που είχαμε θέσει παραπάνω, καθώς και να εξάγουμε συμπεράσματα συνδέοντας τα αποτελέσματα της έρευνας με τις βιβλιογραφικές πηγές και το θεωρητικό υπόβαθρο που αναφέρθηκε στα πρώτα κεφάλαια της παρούσας εργασίας. Προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που θέσαμε δημιουργήσαμε και μοιράσαμε ένα ερωτηματολόγιο σε πολλούς εν ενεργεία νηπιαγωγούς από όλη την Ελλάδα και πήραμε 101 απαντήσεις.

Σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες νηπιαγωγοί με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών που βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 25-30 ετών και εργάζονται ως νηπιαγωγοί από 1-5 χρόνια. Το φετινό τμήμα της πλειοψηφίας των συμμετεχόντων της έρευνας είναι πρωινό, περιλαμβάνει από 11 έως 20 προνήπια που μερικά γνωρίζουν να γράφουν και να διαβάζουν. Επιπλέον, το γλωσσικό και κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της τάξης είναι μεσαίο, καθώς υπάρχουν 1-4 παιδιά με ιδιαιτερότητες αλλά όχι πολλά δίγλωσσα παιδιά.

Σύμφωνα με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα: «Ποιες πρακτικές και μεθόδους χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης στην προσχολική τάξη;» εξετάστηκαν οι τεχνικές διδασκαλίας και τα μέσα που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την εκμάθηση της φωνολογικής επίγνωσης στα παιδιά της φετινής τάξης τους, καθώς και την συχνότητα χρήσης αυτών.

Αρχικά, εξετάστηκε η συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης από τους νηπιαγωγούς κατά την διδασκαλία τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα και σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης, οι νηπιαγωγοί υλοποιούν πιο συχνά δραστηριότητες σχετικά με την τμηματοποίηση λέξεων σε φωνήματα και συλλαβές και με την καταμέτρηση αυτών. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά καλούνται να μετρήσουν τις συλλαβές μιας λέξης που τους δίνει ο εκπαιδευτικός, καθώς και να την χωρίσουν σε φωνήματα και σε συλλαβές. Ακόμα, μια πολύ συχνή δεξιότητα που καλούνται να αναπτύξουν τα παιδιά στο νηπιαγωγείο είναι η αναγνώριση κοινού φωνήματος/συλλαβής ανάμεσα σε διαφορετικές λέξεις, καθώς και η αναγνώριση αρχικού και τελικού φωνήματος /συλλαβής μιας λέξης ή η εύρεση οποιουδήποτε φωνήματος/συλλαβής μέσα σε αυτήν. Η εξάλειψη συγκεκριμένων φωνημάτων/συλλαβών μιας λέξης, καθώς και η σύνθεση αυτών για την δημιουργία καινούργιων λέξεων είναι μια συχνή και αποτελεσματική τεχνική για την ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο. Οι παραπάνω μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί της παρούσας έρευνας είναι αποδεδειγμένο και από άλλες παλαιότερες έρευνες ότι αποτελούν καλές πρακτικές διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας (Grofčičková and Máčajoná, 2021; Ζαχάκου, 2016; Phillips et al., 2008; Yopp & Yopp, 2009; Παπούλια-Τζελέπη, 2001). Όσον αφορά δραστηριότητες σχετικά με την αναγνώριση και την δημιουργία ομοιοκατάληκτων λέξεων, καθώς και την προσθήκη φωνημάτων/συλλαβών σε μια λέξη, οι νηπιαγωγοί του δείγματος δεν τις επιλέγουν τόσο συχνά στην διδασκαλία τους. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με την Τζιβνίκου (2015), (2018) και την Τσιολπίδου (2019), οι

δραστηριότητες που εμπεριέχουν δεξιότητες ομοιοκαταληξίας είναι εξίσου σημαντικές για την κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης.

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης είναι απαραίτητο να χρησιμοποιείται πλήθος οπτικοακουστικών μέσων ώστε να κεντρίζεται η προσοχή των παιδιών στην δραστηριότητα που υλοποιούν. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων της παρούσας έρευνας, στην διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης χρησιμοποιούνται πολλά μέσα. Το πιο συχνό μέσο που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για να διδάξουν την φωνολογική επίγνωση είναι τα χέρια τους, αφού χτυπώντας παλαμάκια τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν, να χωρίσουν και να μετρήσουν τις συλλαβές/φωνήματα μιας λέξης. Σύμφωνα με την Τσιολπίδου (2019) και τον Phillips et al. (2008), τα χέρια είναι σημαντικά για την μέτρηση των φωνημάτων ή συλλαβών μιας λέξης, καθώς και μπορούν να βοηθήσουν και τα δάκτυλα στο μέτρημα. Επιπλέον, οι νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν αντικείμενα από την καθημερινότητα ή κάρτες με εικόνες, μέσα από τις οποίες τα παιδιά μπορούν να εξασκηθούν σε διάφορες φωνολογικές δεξιότητες, όπως την αναγνώριση, την μέτρηση, την τμηματοποίηση και γενικότερα τον χειρισμό των φωνολογικών μονάδων. Σε αυτό το σημείο συμφωνούν οι απόψεις της Τζιβινίκου (2018) με τις πρακτικές των νηπιαγωγών του δείγματος της παρούσας έρευνας. Ακόμα, τα μουσικοκινητικά παιχνίδια είναι μια ευχάριστη και διασκεδαστική δραστηριότητα που παράλληλα μπορεί να γίνει αφορμή για ενίσχυση των φωνολογικών δεξιοτήτων των παιδιών μέσα στην τάξη του νηπιαγωγείου και κυρίως για την αναγνώριση των φωνολογικών μονάδων μιας λέξης. Σε αυτό το αποτέλεσμα συμφωνεί και η βιβλιογραφία που μελετήσαμε, καθώς έρευνες έχουν αποδείξει ότι τα παιδιά εμφανίζουν υψηλές επιδόσεις στις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης όταν εμπλέκονται σε φωνολογικές δραστηριότητες που περιλαμβάνουν ρυθμό και μουσική (Tsesmeli et al., 2021; Linardakis et al., 2014). Φυσικά, δεν θα μπορούσε να λείπει από την διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης η ανάγνωση βιβλίων και ιστοριών, καθώς προσφέρουν πλούσιο λεξιλόγιο και πολλές εικόνες που μπορεί ο εκπαιδευτικός να εκμεταλλευτεί και να δημιουργήσει δραστηριότητες που ενισχύουν την φωνολογική, όπως αναγνώριση φωνημάτων και συλλαβών (Τσιολπίδου, 2019). Τέλος, ο υπολογιστής είναι ένας καλός βοηθός του νηπιαγωγού αφού μέσα από βίντεο, σκετς και εικόνες τα παιδιά μαθαίνουν καλύτερα.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν ως τεχνική διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης κυρίως την τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία με αφορμή τα λόγια ενός παιδιού, αλλά και κατά την διάρκεια της αφήγησης μιας ιστορίας. Ακόμα, αρκετά σημαντική και συχνή πρακτική των νηπιαγωγών του δείγματος είναι η

ανατροφοδότηση των μαθητών κατά την διάρκεια της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης, καθώς και η μοντελοποίηση της κάθε δραστηριότητας. Αντίστοιχα, η βιβλιογραφική έρευνα υποστηρίζει την παροχή ανατροφοδότησης και την μοντελοποίηση μιας δραστηριότητας που σχετίζεται με την φωνολογική επίγνωση, καθώς και την καθοδήγηση με κατευθυντήριες ερωτήσεις (Muñoz et al., 2017; Moats & Foorman, 2003). Ελάχιστοι νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν εξειδικευμένες δραστηριότητες και συγκεκριμένα υλικά για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης, καθώς και ειδική προετοιμασία.

Σύμφωνα με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα: *«Πως αξιολογούν οι νηπιαγωγοί την αναγκαιότητα της ενίσχυσης της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο;»* εξετάστηκαν οι απόψεις των νηπιαγωγών του δείγματος για την σημαντικότητα της ενδυνάμωσης της φωνολογικής επίγνωσης.

Η πλειονότητα των νηπιαγωγών του δείγματος δήλωσε ότι είναι πολύ σημαντικό να υπάρχουν μέσα στην τάξη στοιχεία που ενισχύουν την φωνολογική επίγνωση των παιδιών. Για παράδειγμα, το παιδί μέσα στην τάξη είναι απαραίτητο να μπορεί να αλληλεπιδράσει με οπτικοακουστικά ερεθίσματα και με μουσικοκινητικά παιχνίδια. Αυτές οι απαντήσεις των νηπιαγωγών έρχονται σε συμφωνία με κάποιες έρευνες. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα της Tssemeli et al. (2021) υποστηρίζει ότι τα παιδιά εμφανίζουν υψηλά επίπεδα φωνολογικής επίγνωσης όταν η διδασκαλία πραγματοποιείται μέσω μουσικής και η έρευνα του Linardaki et al. (2014) αναφέρει ότι η καλλιέργεια μουσικών και ρυθμικών δεξιοτήτων επηρεάζει θετικά την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης στα παιδιά μικρής ηλικίας. Ακόμα, είναι αναγκαίο να υπάρχει ένα εξελισσόμενο και δομημένο πρόγραμμα που κατευθύνει τον μαθητή στην μαθησιακή διαδικασία. Σύμφωνα με τις απόψεις του δείγματος της έρευνας, ένας νηπιαγωγός πρέπει να διαμορφώνει το περιβάλλον της μαθησιακής διαδικασία ώστε να παρέχονται στους μαθητές ευκαιρίες για καλλιέργεια φωνολογικών δεξιοτήτων, καθώς και να εντοπίζει τυχόν δυσκολίες που εμφανίζουν τα παιδιά. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει ως προτεραιότητα στην διδασκαλία του να βοηθήσει το παιδί να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες (Grigorakis et al., 2022). Αυτές οι απόψεις των νηπιαγωγών συμφωνούν με την βιβλιογραφία που μελετήσαμε, καθώς η Τάφα (2001) εστιάζει στις θετικές συνέπειες ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος που πρέπει να δημιουργήσει ο εκπαιδευτικός. Επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ένας νηπιαγωγός έχοντας συγκεκριμένους στόχους καλείται να διδάξει στα παιδιά τα φωνήματα και τους ήχους των γραμμάτων ώστε να μπορούν να τα αναγνωρίζουν,

αλλά και τις ονομασίες τους σε ένα δεύτερο στάδιο. Η βιβλιογραφική έρευνα αναφέρει ότι οι νηπιαγωγοί συνήθως δεν διδάσκουν τα γράμματα με συστηματικό τρόπο στα παιδιά, αλλά τα εντάσσουν μερικές φορές σε κάποιες δραστηριότητες (Manolitsis & Tafa, 2011). Τέλος, τα παιδιά είναι σημαντικό να αντιληφθούν ότι οι ήχοι των λέξεων αναπαριστούν τα έντυπα γράμματα και ο εκπαιδευτικός καλείται να τα βοηθήσει σε αυτήν την δύσκολη διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά καλούνται να κατανοήσουν την γραφοφωνημική αντιστοιχία και αργότερα να ταιριάξουν το κάθε γράμμα με τον ήχο του (Παντελιάδου, 2000· Manolitsis & Tafa, 2011).

Σχετικά με τις δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης, οι νηπιαγωγοί θεωρούν πολύ σημαντικές αυτές που έχουν να κάνουν με οπτικοακουστικά και ρυθμικά παιχνίδια που συνδέονται με την καθημερινότητα των παιδιών και σχετίζονται με τα ενδιαφέροντά τους. Άλλωστε από μικρή ηλικία τα παιδιά βιώνουν αρκετές καταστάσεις και εμπειρίες της καθημερινότητας που σχετίζονται με τον γραμματισμό (Καρατζάς και Βάμβουκα, 2022), τις οποίες μπορεί να εντάξει ο εκπαιδευτικός στην διδασκαλία του για να γίνει πιο λειτουργική. Επιπλέον, σύμφωνα με τα αποτελέσματα πολύ βοηθητικά στην διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης είναι τα γλωσσικά παιχνίδια που έχουν σχέση με τις συλλαβές και τα φωνήματα, καθώς έτσι τα παιδιά κάνουν καλή εξάσκηση με έναν παιγνιώδη τρόπο. Την ίδια άποψη υποστηρίζουν και οι Byington & Kim (2017). Βέβαια στις περισσότερες δραστηριότητες είναι ωφέλιμη η συνεργασία μεταξύ των μαθητών, δηλαδή να χωρίζονται σε μικρές ομάδες, να συζητούν και να ανακαλύπτουν μαζί καινούργια πράγματα και γνώσεις. Οι νηπιαγωγοί του δείγματος πιστεύουν ότι η φωνολογική επίγνωση είναι μια πολύ σημαντική δεξιότητα που πρέπει να κατακτήσουν τα παιδιά στο νηπιαγωγείο διότι ενισχύει τον προφορικό και γραπτό τους λόγο, αλλά και τα προετοιμάζει για την ομαλή ένταξή τους στο δημοτικό. Γενικότερα, οι δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο συνεισφέρουν στην καλλιέργεια δεξιοτήτων γραμματισμού των παιδιών (Aidinis & Nunes, 2001· Μανωλίτσης, 2016). Τέλος, η ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες δίνουν στα παιδιά δύναμη και αυτοπεποίθηση ώστε να συνεχίζουν την προσπάθειά τους στην μαθησιακή διαδικασία.

Σύμφωνα με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα: *«Ποιες πρακτικές χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωση στην προσχολική τάξη;»* μελετήθηκαν οι τεχνικές και τα μέσα που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για να διδάξουν την γραφοφωνημική επίγνωση.

Είναι απαραίτητη διαδικασία η κατάκτηση της γραφοφωνημικής επίγνωσης από το παιδί, καθώς ταιριάζει τους ήχους που ακούει (φωνήματα ή συλλαβές) με τα γράμματα που βλέπει τον έντυπο λόγο (Phillips et al., 2008; Pavelko, 2011, οπ. αναφ. στο Buldur & Gokkus, 2021). Η πιο συχνή πρακτική που εμφανίζεται για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης στην έρευνά μας είναι οι δραστηριότητες αναγνώρισης των γραμμάτων του ονόματος του παιδιού, καθώς και των γραμμάτων του αλφάβητου. Σύμφωνα με σύγχρονες και παλαιότερες έρευνες, η εκμάθηση των γραμμάτων του ονόματος των παιδιών, αλλά και η κατάκτηση της γραφής και της ανάγνωσης αυτού, είναι η πιο συνηθισμένη και αποτελεσματική πρακτική των νηπιαγωγών για την ενίσχυση δεξιοτήτων γραμματισμού (Κρέζα και Χλαπάνα, 2022· Παπαναστασάτου & Πεντέρη, 2018· Tafa et al., 2013). Ακόμα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, τα παιδιά καλούνται να αντιστοιχίσουν το αρχικό γράμμα του ονόματός τους με το φώνημα ή τον ήχο του αλλά και να δημιουργούν καινούργιες λέξεις από αυτό ή και από άλλα γράμματα. Αυτές οι δραστηριότητες πολύ συχνά υλοποιούνται με διάφορα μέσα, όπως κάρτες που περιέχουν λέξεις ή εικόνες και παιχνίδια με γράμματα (π.χ. μαγνητάκια γραμμάτων). Ενώ, η χρήση βιβλίων ή έντυπων κειμένων γίνεται πολύ σπάνια για την εκμάθηση της γραφοφωνημικής αντιστοιχίας στο νηπιαγωγείο. Αντιθέτως, σύμφωνα με την βιβλιογραφία που μελετήθηκε, η ένταξη των βιβλίων στην εκμάθηση συμβάσεων του γραπτού λόγου θεωρείται ένας από τους στόχους των νηπιαγωγών (Tafa et al., 2013), αλλά και πολλές έρευνες δείχνουν ότι με το πέρασμα του χρόνου όλο και περισσότεροι νηπιαγωγοί αναφέρονται σε τέτοιου είδους δραστηριότητες (Κρέζα και Χλαπάνα, 2022).

Σύμφωνα με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα: *«Πώς συνδέουν οι νηπιαγωγοί την φωνολογική επίγνωση με τον γραπτό λόγο και ποιες διαφορές υπάρχουν ανάμεσα στην διδασκαλία φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης;»* συσχετίζουμε την ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης με την καλλιέργεια της γραφοφωνημικής αντιστοιχίας και εντοπίζουμε τις διαφορές που υπάρχουν στην διδασκαλία αυτών των δύο τόσο σημαντικών δεξιοτήτων.

Οι δύο αυτές δεξιότητες συσχετίζονται θετικά στην παρούσα έρευνα, καθώς η μια είναι η συνέχεια της άλλης. Αναλυτικότερα, είτε μόλις κατακτηθεί η φωνολογική επίγνωση είτε ταυτόχρονα με την εκμάθησή της, ξεκινάει η αντιστοιχία των φωνολογικών μονάδων μιας λέξης με τα γράμματα, κάτι που αποδεικνύεται και από την βιβλιογραφία που μελετήσαμε στην παρούσα εργασία. Ειδικότερα, τις περισσότερες φορές είναι απαραίτητο να ενταχθεί η

αντιστοιχία και η γνώση των γραμμάτων στην διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης (Τζιβινίκου, 2015). Για να αναπτύξουν τα παιδιά δεξιότητες γραμματισμού πρέπει να διδαχθούν πώς να χωρίζουν τους ήχους που ακούν, αλλά και πώς να κατανοήσουν ότι ο κάθε ήχος είναι ένα φώνημα που αντιστοιχεί με ένα γράφημα του έντυπου λόγου (Παντελιάδου, 2000· Fern, 2014). Με αυτόν τον τρόπο θα αντιληφθούν ότι ο γραπτός λόγος είναι αλληλένδετος και στενά συνδεδεμένος με τον προφορικό (Καρατζάς και Βάμβουκα, 2022).

Οι περισσότεροι νηπιαγωγοί του δείγματος της παρούσας έρευνας υλοποιούν καθημερινά δραστηριότητες για την ενίσχυση των δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης και συνήθως αφιερώνουν 5-10 λεπτά μέσα στην μέρα για αυτήν την διαδικασία. Στον αντίποδα, η πλειονότητα των νηπιαγωγών δεν αφιερώνει χρόνο σε καθημερινή βάση για υλοποίηση δραστηριοτήτων ενίσχυσης της γραφοφωνημικής αντιστοιχίας. Πιο συγκεκριμένα, οι νηπιαγωγοί αφιερώνουν περίπου 3 μέρες την εβδομάδα από 1-5 λεπτά για την ενίσχυση αυτής της δεξιότητας. Παρ' όλα αυτά, αν και υπάρχει μια μικρή διαφορά στον χρόνο που αφιερώνουν οι νηπιαγωγοί σε κάθε δεξιότητα, με την φωνολογική επίγνωση να υπερτερεί, οι ίδιοι εντάσσουν στην διδασκαλία τους και τις δύο δεξιότητες. Τα αποτελέσματα που βρήκαμε ταιριάζουν με παλαιότερες έρευνες της βιβλιογραφίας, καθώς έχει αποδειχθεί ότι οι νηπιαγωγοί δεν αφιερώνουν αρκετό χρόνο σε δραστηριότητες που ενδυναμώνουν τις δεξιότητες γραφής και ανάγνωσης (Gerde, Bingham, & Pendergast, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τα παραπάνω ερευνητικά αποτελέσματα μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η φωνολογική επίγνωση είναι μια δεξιότητα άκρως απαραίτητη, της οποίας η διδασκαλία πρέπει να ξεκινάει στα παιδιά από πολύ μικρή ηλικία, ώστε να μπορέσουν να κατακτήσουν δεξιότητες αναδυόμενου γραμματισμού, όπως την γραφή και την ανάγνωση. Ακόμα, συμπεραίνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί είναι σημαντικό να χρησιμοποιούν με σωστό τρόπο πρακτικές και μεθόδους, που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές και να υλοποιούν δραστηριότητες με ποικίλα μέσα, σύμφωνα πάντα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Οι νηπιαγωγοί πιστεύουν ακράδαντα ότι τα ερεθίσματα που προσφέρει στα παιδιά το μαθησιακό περιβάλλον είναι ένας βασικός λόγος που αναπτύσσεται η φωνολογική επίγνωση στην τάξη του νηπιαγωγείου. Επίσης, θεωρούν ότι η κατάκτηση της φωνολογικής επίγνωσης ενδυναμώνει την εκμάθηση δεξιοτήτων γραμματισμού που σχετίζονται με τον προφορικό και γραπτό λόγο των παιδιών, καθώς συμβάλλει στην ομαλή ένταξή τους στο δημοτικό.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τα ευρήματα της παρούσας μελέτης μπορούμε να τα συνοψίσουμε στα εξής:

1. Οι νηπιαγωγοί χρησιμοποιούν πρακτικές στην διδασκαλία τους που περιλαμβάνουν συγκεκριμένες δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης για την αποτελεσματική εκμάθησή της. Πιο συγκεκριμένα, η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη πρακτική των νηπιαγωγών είναι η δημιουργία

δραστηριοτήτων, στις οποίες καλούνται τα παιδιά να τμηματοποιήσουν, να μετρήσουν και να αναγνωρίσουν φωνήματα και συλλαβές που εμπεριέχονται μέσα σε μία λέξη. Ακόμα, άλλες δεξιότητες που αναπτύσσουν τα παιδιά μέσα σε αυτές τις δραστηριότητες είναι η αναγνώριση αρχικού/τελικού φωνήματος ή συλλαβής μιας λέξης, η αφαίρεση και η σύνθεση φωνημάτων/συλλαβών. Λιγότερο συχνά επιλέγουν οι νηπιαγωγοί δραστηριότητες που σχετίζονται με την ομοιοκαταληξία και με την προσθήκη φωνημάτων/συλλαβών σε μια λέξη.

2. Τα μέσα που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί της παρούσας έρευνας για την ενίσχυση δεξιοτήτων φωνολογικής επίγνωσης και πιστεύουν ότι είναι αποτελεσματικά είναι τα μουσικοκινητικά και γλωσσικά παιχνίδια, η κίνηση των χεριών και του σώματος (π.χ. χτυπάω παλαμάκι σε κάθε μια από τις συλλαβές), η χρήση οπτικών μέσων, όπως κάρτες με εικόνες ή αντικείμενα από την καθημερινότητα, η ανάγνωση βιβλίων και η αφήγηση ιστοριών, καθώς και η προβολή βίντεο και εικόνων μέσω του υπολογιστή. Η διδασκαλία σε παιδιά νηπιακής ηλικίας για να είναι αποτελεσματική πρέπει να γίνεται με παιγνιώδη και ενδιαφέρον για αυτά τρόπο. Επιπλέον, η δημιουργία ομάδων και η συνεργασία των παιδιών μεταξύ τους ενισχύει ακόμα περισσότερο την αυτοπεποίθηση και τους δίνει κίνητρο για να προσπαθήσουν να επιτύχουν.
3. Οι νηπιαγωγοί συνήθως δεν χρησιμοποιούν για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης εξειδικευμένα υλικά και συγκεκριμένες δραστηριότητες που έχουν προετοιμάσει, αλλά βρίσκουν ευκαιρίες στα λόγια ενός παιδιού ή στην αφήγηση μιας ιστορίας και εντάσσουν σε αυτές δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης. Συνεπώς, οι νηπιαγωγοί δεν αντιμετωπίζουν την φωνολογική επίγνωση ως αυτούσια δεξιότητα που πρέπει να διδαχθεί αλλά θεωρούν ότι προκύπτει μέσα από την διδασκαλία άλλων δεξιοτήτων. Επίσης, βασική τεχνική ενίσχυση της διδασκαλίας της φωνολογικής επίγνωσης είναι η μοντελοποίηση των δραστηριοτήτων και η ανατροφοδότηση των παιδιών με την καθοδήγηση του νηπιαγωγού.
4. Οι νηπιαγωγοί πιστεύουν ότι πρέπει να υπάρχουν στο περιβάλλον της τάξης στοιχεία και ερεθίσματα που ενισχύουν την φωνολογική επίγνωση και προσφέρουν ευκαιρίες μάθησης στα παιδιά. Ακόμα, θεωρούν ότι ένας νηπιαγωγός πρέπει να έχει συγκεκριμένους στόχους και να ακολουθεί ένα δομημένο πρόγραμμα διδασκαλίας για να κατακτήσουν τα παιδιά δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης, να αντιληφθούν την αλφαβητική αρχή (οι ήχοι

αναπαριστούν έντυπα σύμβολα), καθώς και να μάθουν τις ονομασίες και τον ήχο των γραμμάτων.

5. Οι πρακτικές που χρησιμοποιούν οι νηπιαγωγοί για την ενίσχυση της γραφοφωνημικής αντιστοιχίας αφορούν την αναγνώριση γραμμάτων του αλφαβήτου και του ονόματος των παιδιών, την αντιστοίχιση του αρχικού γράμματος του ονόματός τους με το φώνημά του, καθώς και την δημιουργία λέξεων από συγκεκριμένα γράμματα. Η υλοποίηση αυτών των δραστηριοτήτων πραγματοποιείται συνήθως με την χρήση καρτών με εικόνες ή λέξεις και παιχνιδιών με γράμματα, ενώ πιο σπάνια με την χρήση βιβλίων ή έντυπων κειμένων.
6. Οι νηπιαγωγοί αφιερώνουν 5-10 λεπτά σε καθημερινή βάση για δραστηριότητες ενίσχυσης φωνολογικών δεξιοτήτων, ενώ 1-5 λεπτά 3 μέρες την βδομάδα για δραστηριότητες γραφοφωνημικής επίγνωσης. Συνεπώς, δίνουν περισσότερη έμφαση στην ενδυνάμωση της φωνολογικής επίγνωσης των παιδιών παρά στην σύνδεση αυτής με τον γραπτό λόγο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο είναι αναγκαίο να αναφέρουμε ότι τα ευρήματα που αναλύουμε και τα συμπεράσματα που εξάγουμε στην παρούσα έρευνα υπόκεινται σε κάποιους περιορισμούς. Αρχικά, ο πιο σημαντικός περιορισμός της παρούσας μελέτης είναι ο μικρός αριθμός του δείγματος ($n=101$), ο οποίος δεν μας επιτρέπει να γενικεύσουμε τα αποτελέσματα σχετικά με τις πρακτικές και τις απόψεις των νηπιαγωγών για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης. Επίσης, το δείγμα μας περιλαμβάνει νηπιαγωγούς από όλη την Ελλάδα, χωρίς να γνωρίζουμε αν βρίσκονται σε αστική ή αγροτική περιοχή, σε μεγάλο ή μικρό σχολείο ή ακόμα κι αν είναι αναπληρωτές ή μόνιμοι. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν τις απαντήσεις των συμμετεχόντων που απάντησαν το ερωτηματολόγιο, οι οποίοι διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το φύλο, τα έτη εργασίας, τις επιπλέον σπουδές και σε άλλα. Συνεπώς το δείγμα δεν αντιπροσωπεύει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά νηπιαγωγού ώστε να μπορέσουμε με βάση αυτά να γενικεύσουμε τα συμπεράσματα. Ακόμα, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε ότι οι συμμετέχοντες απάντησαν στο ερωτηματολόγιο με ειλικρίνεια κι αν όντως χρησιμοποιούν τις

μεθόδους διδασκαλίας που αναφέρουν, καθώς είναι πιθανό να επηρεαστούν από τα κοινωνικά στερεότυπα.

Λαμβάνοντας υπόψιν τους περιορισμούς που παρουσίαζε η παρούσα μελέτη, προτείνεται να γίνουν κάποιες μελλοντικές έρευνες για να εξετασθούν πιο αναλυτικά οι πρακτικές που εφαρμόζουν οι νηπιαγωγοί για την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης, καθώς και οι απόψεις που έχουν σχετικά με αυτό. Θα ήταν ενδιαφέρον να υλοποιηθεί η ίδια έρευνα σε μεγαλύτερο δείγμα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Για παράδειγμα οι συμμετέχοντες να είναι νηπιαγωγοί ηλικιακού εύρους 30-40 που ζουν σε αστικές περιοχές. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσαν να γενικευτούν πιο εύκολα τα αποτελέσματα. Μια επιπλέον πρόταση για μελλοντική έρευνα του ζητήματος είναι μόλις συμπληρώσουν όλοι οι συμμετέχοντες το ερωτηματολόγιο, να επιλεγθούν τυχαία μερικοί και να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις σε αυτούς. Έτσι, θα μπορούν οι ίδιοι να επεκταθούν σχετικά με τις πρακτικές που εφαρμόζουν στον χώρο του νηπιαγωγείου αλλά και να εκφράσουν τις απόψεις τους πιο αναλυτικά. Με αυτόν τον τρόπο ο ερευνητής θα μπορέσει να προσθέσει επιπλέον ερωτήσεις σύμφωνα με τα λεγόμενα του κάθε συμμετέχοντα. Τέλος, θα παρουσίαζε ενδιαφέρον μια μελέτη όπου ο ερευνητής, μετά την διανομή των ερωτηματολογίων σε συγκεκριμένο δείγμα νηπιαγωγών, θα μπορεί να παρακολουθήσει μερικές ώρες διδασκαλίας από κάποιους νηπιαγωγούς που έχουν απαντήσει το ερωτηματολόγιο και έτσι να αντλήσει επιπλέον πληροφορίες για τις μεθόδους και τις τεχνικές που εφαρμόζουν σχετικά με την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aidinis, A. & Nunes, T. (2001). The role of different levels of phonological awareness in the development of reading and spelling in Greek. *Reading and Writing* 14, 145–177
<https://doi.org/10.1023/A:1008107312006>

Αϊδίνης, Α. (2007). Δομή και ανάπτυξη της φωνολογικής ενημερότητας στην ελληνική γλώσσα. Στο Μ. Βλασσοπούλου, Α. Γιαννετοπούλου, Μ. Διαμαντή, Λ. Κιρπότην, Ε. Λεβαντή, Κ. Λευθήρη & Γ. Σακελλαρίου (επιμ.), *Γλωσσικές δυσκολίες και Γραπτός Λόγος* (σ. 223-244). Γρηγόρης.

Αϊδίνης, Α. (2012). *Γραμματισμός στην πρώτη σχολική ηλικία. Μια ψυχογλωσσική προσέγγιση*. Gutenberg.

Amorim, A., Jeon L., Abel, Y., Felisberto, E., Barbosa, L. & Dias, N.(2020). Using Escribo Play Video Games to Improve Phonological Awareness, Early Reading, and Writing in Preschool. *Educational Researcher*, Vol. 49 No. 3, 188–197. DOI:10.3102/0013189X20909824

Anthony, J. L., & Francis, D. J. (2005). Development of phonological awareness. *Current Directions in Psychological Science*, 14(5), 255–259. DOI: [10.1111/j.0963-7214.2005.00376.x](https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00376.x)

Brady, S., Fowler, A., Stone, B. & Nancy, W. (1994). Training phonological awareness: A study with inner-city kindergarten children. *Annals of Dyslexia* 44, 26–59
<https://doi.org/10.1007/BF02648154>

Buldur, A. & Gokkus, I. (2021) The effect of Montessori education on the development of phonological awareness and print awareness. *Research in Pedagogy Vol.11*, No.1, 264-277
DOI:[10.5937/IstrPed2101264B](https://doi.org/10.5937/IstrPed2101264B)

Byington, T. A., & Kim, Y. Bin. (2017). Jump-Starting Preschoolers' Emergent Literacy: The Entomologist Tool Kit. *Reading Teacher*, 70(5), 601–604. <https://doi.org/10.1002/trtr.1540>

Carson, K. (2012). Efficient and Effective Classroom Phonological Awareness Practices to Improve Reading Achievement. <http://dx.doi.org/10.26021/9674>

Cheesman, E. A., McGuire, J. M., Shankweiler, D., & Coyne, M. (2009). First-Year Teacher Knowledge of Phonemic Awareness and Its Instruction. *Teacher Education and Special Education*, 32(3), 270-289. <https://doi.org/10.1177/0888406409339685>

Creswell, J.W. (2015). *Η Έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας* (επιμ. Τσορμπατζούδης, Χ., μτφ. Ν. Κουβαράκου). Εκδοτικός Όμιλος Ίων.

Δαφέρμος, Β. (2011). *Κοινωνική στατιστική και μεθοδολογία έρευνας με το SPSS*. Εκδόσεις Ζήτη.

Ehri, L., Nunes, S., Willows, D., Schuster, B. V., Yaghoub-Zadeh, Z., & Shanahan, T. (2001). Phonemic awareness instruction helps children learn to read: Evidence from the National Reading Panel 's meta-analysis. *Reading Research Quarterly*, 36(3), 250–287

Fern, N. P. (2014). Preschool Teachers' Beliefs and Practices on Early Literacy Instruction. *Sains Humanika*.

Gerde, H. K., Bingham, G. E., & Pendergast, M. L. (2015). Early Childhood Research Quarterly Reliability and validity of the Writing Resources and Interactions in Teaching Environments (WRITE) for preschool classrooms. *Early Childhood Research Quarterly*, 31, 34–46.
<https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2014.12.008>

Γρηγοράκης, Ι., & Μανωλίτσης, Γ. (2016). Η συμβολή της μορφολογικής επίγνωσης στα πρώτα στάδια ανάπτυξης της ικανότητας ορθογραφημένης γραφής. *Preschool and Primary Education*, 4(1), 128-148. DOI: [10.12681/ppej.8581](https://doi.org/10.12681/ppej.8581)

Grigorakis, I., Kargiotidis, A., Mouzaki, A., & Manolitsis, G. (2022). Early oral language precursors of different types of reading difficulties in a consistent orthography. *Frontiers in Education* 7:959374. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.959374>

Grofcíková, S. & Mácajová, M. (2021). Rhyming in the context of the phonological awareness of pre-school children. *CEPS Journal* 11, 115-138. DOI: [10.26529/cepsj.685](https://doi.org/10.26529/cepsj.685)

Κακαρίκος, Κ. και Κοντοκόστα, Ε. (2015). *Η Μορφολογική Ενημερότητα στην Ελληνική ως Δεύτερη/ Ξένη Γλώσσα*. Στο Παπαδοπούλου, Δ., Αγαθοπούλου, Ε. & Κ. Πούλιου (Επιμ.), *Υποστήριξη της Λειτουργίας των Τάξεων Υποδοχής: Ζητήματα Γλωσσικής Διδασκαλίας*, 143-194.

Καρατζάς, Α., & Βάμβουκα, Ι. (2022). *Η ανάδυση του γραμματισμού*. Στο Καρατζάς, Α., & Βάμβουκα, Ι. 2022. *Οριοθετώντας τη μάθηση, τις δυσκολίες και τις διαταραχές της ανάγνωσης, της ορθογραφίας και της γραφής*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <https://hdl.handle.net/11419/8260>

Kargiotidis, A., Grigorakis, I., Mouzaki, A. & Manolitsis, G. (2021). Differences in oral language growth between children with and without literacy difficulties: evidence from early phases of learning to read and spell in Greek, *Australian Journal of Learning Difficulties*, 26:2, 89-112, DOI: [10.1080/19404158.2021.1961160](https://doi.org/10.1080/19404158.2021.1961160)

Kennedy, M.J. et al. (2013). Improving teacher candidates' knowledge of phonological awareness: a multimedia approach. *Computers & Education. Volume 64*. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.01.010>

Κουτσοβάνου, Ε. (2000). *Πρώτη ανάγνωση και γραφή*. Οδυσσέας.

Κρέζα Μ., & Χλαπάνα Ε. (2022). Ανάπτυξη του γραμματισμού στο Νηπιαγωγείο: απόψεις και πρακτικές νηπιαγωγών και δασκάλων. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 8, 98–125. <https://doi.org/10.12681/dial.27754>

Landerl, K., Freudenthaler, H. H., Heene, M., De Jong, P. F., Desrochers, A., Manolitsis, G., ... Georgiou, G. K. (2018). Phonological awareness and rapid automatized naming as

longitudinal predictors of reading in five alphabetic orthographies with varying degrees of consistency. *Scientific Studies of Reading*, 1–15.

<https://doi.org/10.1080/10888438.2018.1510936>

Linardakis ,M., Trouli, K. & Chlapana, E. (2014). Effects of a Rhythm Development Intervention on the Phonological Awareness in Early Childhood. *Department of Preschool Education*. DOI: 10.7763/IPEDR.V 78.10

Μανωλίτσης, Γ. (2003). *Ο ρόλος της βραχύχρονης μνήμης στην ανάπτυξη της φωνολογικής επίγνωσης*. Στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης (Επ.), *Γλώσσα και Μαθηματικά στην Προσχολική Ηλικία*. Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου. (σελ. 180-190). Ρέθυμνο: Π.Τ.Π.Ε. Πανεπιστημίου Κρήτης

Manolitsis, G., & Tafa, E. (2011). Letter-name letter-sound and phonological awareness: Evidence from Greek-speaking kindergarten children. *Reading and Writing*, 24(1), 27– 53. <https://doi.org/10.1007/s11145-009-9200-z>

Manolitsis, G., & Georgiou, G. K. (2015). The Cognitive Profiles of Poor Readers/Good Spellers and Good Readers/Poor Spellers in a Consistent Orthography: A Retrospective Analysis. *Preschool and Primary Education*, 3(2), 103–116. <https://doi.org/10.12681/ppej.178>

Manolitsis, G. (2016). Ο αναδυόμενος γραμματισμός στην προσχολική εκπαίδευση: Νέα ζητήματα και εκπαιδευτικές προτάσεις. *Preschool and Primary Education*, 4(1), 3–34. <https://doi.org/10.12681/ppej.9970>

Ματσόπουλος, Α. (2005). *Σχολική Ψυχολογία*. Ζαχαρόπουλος-Σιταράς,

Moats, L.C. & Foorman, B.R. (2003). Measuring teachers' content knowledge of language and reading. *Ann. of Dyslexia* 53, 23–45 <https://doi.org/10.1007/s11881-003-0003-7>

Muñoz, K. & Valenzuela, M. F. & Orellana, P. (2017). Phonological awareness instruction: A program training design for low-income children. *International Journal of Educational Research*. DOI: 89. 10.1016/j.ijer.2017.02.003

Νικολαΐδου, Α.(2016). 5 Δραστηριότητες για την ανάπτυξη της φωνολογικής ενημερότητας: <http://lexiscenter.gr/?p=1436> : Αναρτήθηκε 5/4/2016.

Norman, E. (2020). Cultivating Toddler Emergent Literacy Behaviors Using the Montessori. *Masters of Arts in Education Action Research Papers*.

Παλαιοθοδώρου, Α. (2004). Η εκπαίδευση των παιδιών στη φωνολογική επίγνωση και ο ρόλος της στη μάθηση της ανάγνωσης και γραφής (διδασκτορική εργασία).

Παντελιάδου (2000). *Μαθησιακές δυσκολίες και εκπαιδευτική πράξη*. Ελληνικά Γράμματα

Παντελιάδου, Σ. (2011). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Εκπαιδευτική Πράξη*. Πεδίο.

Παντελιάδου, Σ. & Φιλιππάτου, Δ. (2013). *Διαφοροποιημένη διδασκαλία. Θεωρητικές προσεγγίσεις & εκπαιδευτικές πρακτικές*. Πεδίο.

Παπαναστασάτου, Ε. & Πεντέρη, Ε. (2018). Αναφερόμενες πρακτικές των νηπιαγωγών για το γραμματισμό: Αξιοποιώντας ένα ολοκληρωμένο μοντέλο για την κατανόηση και ερμηνεία του αναδύομενου γραμματισμού στο νηπιαγωγείο. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 18(69), 59–89. <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.sst.2018.805>

Παπούλια-Τζελέπη, Π. (Επιμ.) (2001). *Ανάδυση του Γραμματισμού*. Εκδόσεις Καστανιώτη.

Πέτρου Μ., Σπαντιδάκης Ι., & Τζακώστα Μ. (2022). Visual-Orthographic Word Recognition and Phonological Awareness as Predictive Indicators of Reading and Writing in the Context of Emerging Literacy in Preschool Education. *Education Sciences*, 2022(1), 216–236. <https://doi.org/10.26248/.v2022i1.1582>

Πόρποδας, Κ. (2002). *Η Ανάγνωση*. Αυτοέκδοση

Συνώδη, Ε. & Αμπαρτζάκη, Μ. (Επιμ.) (2011). *Προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης*. Πεδίο.

Phillips, B. M., Menchetti, J. C., & Lonigan, C. J. (2008). Successful phonological awareness instruction with preschool children: Lessons from the classroom. *Topics in early childhood special education*, 28(1), 3–17. <https://doi.org/10.1177/0271121407313813>

Sermier Dessemontet, R., & de Chambrier, A.-F. (2015). The role of phonological awareness and letter-sound knowledge in the reading development of children with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 41-42, 1–12. DOI:10.1016/j.ridd.2015.04.001

Sharp, J., Peters, J., & Howard, K. (2002). *The management of a student research project*. Routledge.

Τάφα, Ε. & Μανωλίτσης, Γ. (Επ.) (2009). *Αναδύομενος γραμματισμός: Έρευνα και Εφαρμογές*. Πεδίο.

Tafa, E., Chlapana, E., & Loizou, E. (2013). Kindergarten teachers' emergent literacy views and practices. Paper presented at the 18th European Conference on Reading. *Jönköping*.

Τάφα, Ε. (2001). *Ανάγνωση και Γραφή στην Προσχολική Εκπαίδευση*. Ελληνικά Γράμματα.

Τάφα, Ε. (2011). *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση*. Πεδίο.

Τάφα, Ε. (2022). Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Ρέθυμνο: ΠΜΣ Επιστήμες Αγωγής, Γλώσσα και Γραμματισμός στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Τζιβνίκου, Σ. (2018). *Μαθησιακές Δυσκολίες και Γλώσσα: Φωνημική και Φωνολογική Επίγνωση*. Σειρά: A-Learning, 1ο βιβλίο. Readnet Publications.

Τζιβνίκου, Σ. (2015). *Μαθησιακές Δυσκολίες-Διδακτικές Παρεμβάσεις*. Ανακτήθηκε από https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5335/7/02_chapter_5.pdf

Tsismeli, S. N., Sotiropoulou E., & Ntente E. (2021). The relationship of music education with phonological and reading skills of pre-school and early school-age children. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 26(2), 162–181. https://doi.org/10.12681/psy_hps.27142

Τσιοιλίδου, Ξ. (2019). Η φωνολογική ενημερότητα και η σχέση της με την ανάγνωση- Πρώτα παιχνίδια για την ανάπτυξή της: www.fresheducation.gr /φωνολογική-ενημερότητα-ανάγνωση /. Ανακτήθηκε: 6/11/201.

Τσιόπελα Π., Τζακώστα Μ., & Σπαντιδάκης Ι. (2023). Η εξέταση του ρόλου των οικογενειακών εμπειριών στην ανταπόκριση των παιδιών σε δραστηριότητες αναδυόμενου γραμματισμού στον παιδικό σταθμό : διερεύνηση των απόψεων παιδαγωγών και γονέων. *Preschool and Primary Education*, 11(1), 124–153. <https://doi.org/10.12681/pppj.30335>

Yopp, H. K., & Yopp, R. H. (2009). Phonological awareness is child's play! beyond the journal. *Young Children on the Web*, 64(1):12-21.

Ζαχάκου Ζ. (2017). Φωνολογική επίγνωση και δυσλεξία: ορισμοί, συσχέτιση, παρέμβαση. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2016(1), 307–320. <https://doi.org/10.12681/edusc.956>

Ζωγράφος, Κ. (2003). *Μαθήματα Πιθανοτήτων και Στατιστικής*. Εκδόσεις Ιωάννινα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ονομάζομαι Καρουζάκη Ζαφειρένια (zeniakar@gmail.com) και είμαι μεταπτυχιακή φοιτήτρια του τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Το παρόν ερωτηματολόγιο θα χρησιμοποιηθεί στα πλαίσια της μεταπτυχιακής μου εργασίας με σκοπό να μελετηθούν οι πρακτικές και οι απόψεις των νηπιαγωγών όσον αφορά την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης μέσα στην προσχολική τάξη σε παιδιά 4-6 ετών. Κάθε πληροφορία θα παραμείνει ανώνυμη και οι απαντήσεις που θα δοθούν δεν θα χρησιμοποιηθούν για κάποιον άλλον σκοπό. Μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου αν χρειάζεστε κάποια επιπλέον διευκρίνιση ή πληροφορία (zeniakar@gmail.com).

Σας ευχαριστώ πολύ για την συμμετοχή σας.

Συμφωνώ να συμμετέχω στην παρούσα έρευνα:

Ναι

Όχι

A. Προσωπικές ερωτήσεις

1. Φύλο

Άντρας Γυναίκα

2. Ηλικία

22-30 31-40 41-55 >55

3. Έτη εργασίας ως νηπιαγωγός

1-5 6-10 11-20 21-35 >35

4. Σημειώστε τις ανώτερες επιπλέον σπουδές που τυχόν έχετε κάνει

Δεύτερο πτυχίο Μεταπτυχιακό Διδακτορικό Άλλο...

B. Σχετικά με το φετινό τμήμα σας

5. Πρόγραμμα

Πρωινό Ολοήμερο

6. Αριθμός παιδιών

5-10 11-20 >20

7. Ηλικία παιδιών

Νήπια Προνήπια Ανάμεικτα

8. Παιδιά με ιδιαιτερότητες

1-3 4-6 >7

10. Το μέσο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της τάξης σας

Υψηλό Μεσαίο Χαμηλό

11. Το μέσο γλωσσικό επίπεδο της τάξης σας

Υψηλό Μεσαίο Χαμηλό

12. Υπάρχουν παιδιά που διαβάζουν και γράφουν;

Ναι

Όχι

13. Δίγλωσσα παιδιά

0 1-3 4-6 >7

Γ. Διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης

1.Σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης πόσο συχνά καλούνται τα παιδιά στην τάξη σας κατά τη διάρκεια της φετινής σχολικής χρονιάς...:

	Πολύ συχνά	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
α) να αναγνωρίζουν το αρχικό φώνημα μιας λέξης (π.χ. λέξεις που αρχίζουν από «Α»)					
β) να αναγνωρίζουν την αρχική συλλαβή μιας λέξης (π.χ. λέξεις που αρχίζουν από «τα»)					
γ) να αναγνωρίζουν το τελικό φώνημα μιας λέξης (π.χ. λέξεις που τελειώνουν σε «Α»)					
δ) να αναγνωρίζουν την τελική συλλαβή μιας λέξης (π.χ. λέξεις που τελειώνουν σε «τα»)					
ε) να αναγνωρίσουν μεμονωμένα φωνήματα μέσα σε λέξεις					
ζ) να αναγνωρίσουν συλλαβές μέσα σε λέξεις					
η) να αναγνωρίσουν ένα κοινό φώνημα μεταξύ διαφορετικών λέξεων (π.χ. το «α» στις λέξεις «άλογο» και «παπί»)					
θ) να αναγνωρίσουν μια κοινή συλλαβή μεταξύ διαφορετικών					

λέξεων (π.χ. το «πα» στις λέξεις «πατάτα» και «παπί»)					
ι) να μετρήσουν τα φωνήματα μιας λέξης (π.χ. «Πόσους ήχους ακούτε στην λέξη πίτα;»)					
ιι) να μετρήσουν τις συλλαβές μιας λέξης (π.χ. «πόσες συλλαβές ακούτε στην λέξη πατάτα;»)					
ιιι) να συνδυάσουν φωνήματα ή συλλαβές για την δημιουργία μιας λέξης (π.χ. τους δίνουμε το «πα» και το «πι» και πρέπει να φτιάξουν μια λέξη)					
iv) να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στα φωνήματά της (π.χ. «Χτυπήστε ένα παλαμάκι για κάθε ήχο που ακούτε στην λέξη πίτα»)					
v) να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στις συλλαβές της (π.χ. «Χτυπήστε ένα παλαμάκι για κάθε συλλαβή που ακούτε στην λέξη πατάτα»)					
vi) να αφαιρέσουν φωνήματα ή συλλαβές από μια λέξη και να αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να προκύπτει (π.χ. «Τι θα μείνει αν βγάλεις τον ήχο «τ» από την λέξη «τώρα»; »)					
vii) να προσθέσουν φωνήματα ή συλλαβές σε μια λέξη και να					

αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να προκύπτει (π.χ. «Ποια λέξη θα βγει αν βάλεις το «χ» στην λέξη «ώρα»; »)					
viii) να διαλέξουν τις λέξεις που έχουν ομοιοκαταληξία ανάμεσα σε άλλες (π.χ. Τους λέμε τις λέξεις «μπόρα», «σκύλος», «χώρα», «πιάτο» και πρέπει να διαλέξουν τις δύο που μοιάζουν)					
ix) να δημιουργήσουν φράσεις με ομοιοκαταληξία					
x) να βρουν λέξεις που κάνουν ρίμα με μια συγκεκριμένη λέξη που τους δίνετε (π.χ. «Πείτε μου λέξεις που μοιάζουν οι ήχοι τους με την λέξη «χώρα»)					

2. Για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε....:

	Πολύ συχνά	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
1. Κάρτες με εικόνες					
2. Εικόνες-Βίντεο μέσω Η/Υ					
3. Αντικείμενα καθημερινής ζωής					
4. Παιχνίδι ρόλων					

5. Επιτραπέζια Παιχνίδια (π.χ. παζλ)					
6. Παιχνίδια με οικοδομικό υλικό (π.χ. τουβλάκια)					
7. Παιδικά βιβλία					
8. Τραγούδια					
9. Μουσικά-ρυθμικά παιχνίδια ήχων					
10. Ποιήματα					
11. Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία					
12. Αφήγηση ιστοριών					
13. Χέρια (π.χ. παλαμάκια)					
14. Πόδια (π.χ. χτύπημα)					
15. Κινήσεις του σώματος					
16. Εκφράσεις προσώπου					
17. Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός					
18. Άλλο:					

3. i) Για την διδασκαλία της αναγνώρισης των φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείται περισσότερο:

Δεν διδάσκω τέτοιες δραστηριότητες στο πρόγραμμα μου

κάρτες

υπολογιστή(π.χ. βίντεο)

- παιχνίδια
- βιβλία
- τραγούδια
- μουσικά παιχνίδια
- Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία
- αφήγηση ιστοριών
- χέρια
- πόδια
- εκφράσεις προσώπου
- Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός
- Άλλο...

ii) Για την διδασκαλία μέτρησης φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείται περισσότερο:

- Δεν διδάσκω τέτοιες δραστηριότητες στο πρόγραμμα μου
- κάρτες
- υπολογιστή(π.χ. βίντεο)
- παιχνίδια
- βιβλία
- τραγούδια
- μουσικά παιχνίδια
- Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία

- αφήγηση ιστοριών
- χέρια
- πόδια
- εκφράσεις προσώπου
- Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός
- Άλλο...

iii) Για την διδασκαλία χωρισμού (τμηματοποίησης) φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείται περισσότερο:

- Δεν διδάσκω τέτοιες δραστηριότητες στο πρόγραμμα μου
- κάρτες
- υπολογιστή(π.χ. βίντεο)
- παιχνίδια
- βιβλία
- τραγούδια
- μουσικά παιχνίδια
- Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία
- αφήγηση ιστοριών
- χέρια
- πόδια
- εκφράσεις προσώπου
- Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός
- Άλλο...

iv) Για την διδασκαλία χειρισμού (αφαίρεση και πρόσθεση) φωνολογικών μονάδων μιας λέξης (φωνήματα και συλλαβές) χρησιμοποιείται περισσότερο:

- Δεν διδάσκω τέτοιες δραστηριότητες στο πρόγραμμα μου
- κάρτες
- υπολογιστή(π.χ. βίντεο)
- παιχνίδια
- βιβλία
- τραγούδια
- μουσικά παιχνίδια
- Ποιήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία
- αφήγηση ιστοριών
- χέρια
- πόδια
- εκφράσεις προσώπου
- Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός
- Άλλο...

4. Για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης πόσο συχνά καλούνται τα νήπια:

	Πολύ συχνά	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
να αναγνωρίσουν τα γράμματα του αλφάβητου(π.χ. ποιο από τα γράμματα αυτά είναι το Κ)					

να ονοματίσουν τα γράμματα του αλφάβητου (πες μου το όνομα αυτού του γράμματος)					
να εντοπίσουν τα γράμματα μέσα σε λέξεις και κείμενα (π.χ. να βρουν το γράμμα «B» σε μια σελίδα ενός βιβλίου που τους δίνουμε)					
να παράγουν λέξεις που ξεκινούν από το γράμμα που τους δείχνω					
να ταυτίσουν το γράμμα με το φώνημά του (π.χ. δείχνω ένα γράμμα τα παιδιά καλούνται να πουν τον ήχο του)					
να αναγνωρίσουν τα γράμματα του ονόματός τους					
να ταυτίζουν το αρχικό γράμμα του ονόματός τους με τον ήχο του					

5. Για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε...:

	Πολύ συχνά	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
α) Παιχνίδια γραμμάτων					
β) Κάρτες γραμμάτων					
γ) Μαγνητάκια γραμμάτων					

δ) Κάρτες με λέξεις					
ε) Κάρτες με λέξεις και εικόνες					
ζ) Βίντεο με γράμματα ή λέξεις (ήχος + εικόνα γραμμάτων ή λέξεων)					
η) Βιβλία ή γραπτά κείμενα					
θ) Βιβλίο με απεικονίσεις των γραμμάτων του αλφάβητου					

6. Πόσα λεπτά αφιερώνετε την μέρα σε δραστηριότητες:

	0 λ.	1-5 λ.	5-10 λ.	10-15 λ.	15-20 λ.	20+ λ.
α) Φωνολογικής επίγνωσης						
β) Γραφοφωνημικής επίγνωσης						

7. Πόσο συχνά υλοποιείτε την βδομάδα δραστηριότητες:

	Κάθε μέρα	3 φορές την βδομάδα	2 φορές την βδομάδα	1 φορά την βδομάδα	Ποτέ
α) Φωνολογικής επίγνωσης					
β) Γραφοφωνημικής επίγνωσης					

8. Για την υλοποίηση δραστηριοτήτων καλλιέργειας της φωνολογικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε κάτι από τα παρακάτω.....:

	Πολύ συχνά	Συχνά	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
Ειδική προετοιμασία					
Εξειδικευμένες δραστηριότητες και υλικά					
Μοντελοποίηση της δραστηριότητας (π.χ. δείχνετε στα παιδιά πως θα αναγνωρίσουν κοινά αρχικά φωνήματα)					
Ανατροφοδότηση (π.χ. διορθώνετε τα παιδιά και δίνετε την σωστή απάντηση, αν χρειαστεί)					
Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία κατά την διάρκεια μιας δραστηριότητας με αντικείμενο που δε έχει σχέση με την γλώσσα (π.χ. θεατρικό παιχνίδι, ζωγραφική)					
Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία κατά την διάρκεια της ανάγνωσης μιας ιστορίας-αφήγησης παραμυθιού					
Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία με αφορμή τα λόγια ενός παιδιού					

9. Σε μια τάξη νηπιαγωγείου είναι σημαντικό:

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Δεν γνωρίζω	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Να δίνεται ευκαιρία στο παιδί να αλληλεπιδρά με ήχους και ρυθμούς (π.χ. μουσικά παιχνίδια)					
Να υπάρχουν ερεθίσματα γραφοφωνημικής επίγνωσης (π.χ. τραγούδια με ήχους φωνημάτων, κάρτες με γράμματα/συλλαβές/λέξεις)					
Να υπάρχουν παιχνίδια που ενισχύουν την γραφοφωνημική επίγνωση (π.χ. μαγνητικά γραμματάκια, παιχνίδια με ήχο φωνημάτων)					
Να υπάρχει το αλφάβητο σε εμφανές σημείο αναρτημένο μέσα στην τάξη					
Να υπάρχει πλούσιο ακουστικό και οπτικό υλικό (π.χ. μουσική, εικόνες)					
Να υπάρχει δομημένο πρόγραμμα για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης που θα εξελίσσεται σταδιακά					

10. Ο/Η νηπιαγωγός είναι σημαντικό:

	Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ	Δεν γνωρίζω	Διαφωνώ	Διαφωνώ απόλυτα
Να υλοποιεί καθημερινά δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης					
Να έχει συγκεκριμένους στόχους διδασκαλίας της φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης					
Να μάθει στα παιδιά τα γράμματα του αλφάβητου					
Να βοηθήσει τα παιδιά να μάθουν τους ήχους των γραμμάτων					
Να μάθει στα παιδιά τις ονομασίες των γραμμάτων					
Να διδάξει στα παιδιά πρώτα τους ήχους των γραμμάτων και μετά τις ονομασίες τους					
Να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τις συλλαβές μιας λέξης					
Να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τα φωνήματα μιας λέξης					

Να δείχνει πως κάποιες λέξεις τελειώνουν ή αρχίζουν με τον ίδιο ήχο					
Να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) φωνήματα στις λέξεις					
Να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) συλλαβές στις λέξεις					
Να βοηθήσει τα παιδιά να καταλάβουν ότι οι ήχοι των λέξεων είναι αναπαραστάσεις γραμμάτων					
Να βοηθήσει τα παιδιά να προετοιμαστούν για την μάθηση ανάγνωσης και την γραφής					
Να διαβάζει στα παιδιά βιβλία/κείμενα με ομοιοκαταληξία					
Να υλοποιεί μουσικά/ρυθμικά παιχνίδια					
Να εντοπίζει δυσκολίες που μπορεί να εμφανίσουν κάποια παιδιά κατά την διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης					

<p>Να προσαρμόζει το μαθησιακό περιβάλλον της τάξης ώστε να παρέχονται ευκαιρίες για ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης</p>					
---	--	--	--	--	--

11. Απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις με μια σύντομη απάντηση (προαιρετικά):

1. Ποιες δραστηριότητες, που υλοποιείτε μέσα στην τάξη, θεωρείτε σημαντικές για την καλλιέργεια της φωνολογικής επίγνωσης;
2. Θεωρείτε σημαντική την ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης στο νηπιαγωγείο; Αν ναι για ποιόν λόγο;
3. Ποιες δεξιότητες ενισχύετε περισσότερο για να βοηθήσετε στη καλλιέργεια και ενδυνάμωση της φωνολογικής επίγνωσης των παιδιών στην τάξη του νηπιαγωγείου;

Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας.

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ

Σχετικά με την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης πόσο συχνά καλούνται τα παιδιά στην τάξη σας κατά τη διάρκεια της φετινής σχολικής χρονιάς...;

να αναγνωρίζουν το αρχικό φώνημα μιας λέξης (π.χ. λέξεις που αρχίζουν από «Α»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	22	21.8 %	21.8 %
Συχνά	59	58.4 %	80.2 %
Μερικές φορές	15	14.9 %	95.0 %
Σπάνια	5	5.0 %	100.0 %

να αναγνωρίζουν το τελικό φώνημα μιας λέξης (π.χ. λέξεις που τελειώνουν σε «Α»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	32	31.7 %	31.7 %

να αναγνωρίζουν το τελικό φώνημα μιας λέξης (π.χ. λέξεις που τελειώνουν σε «Α»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συχνά	32	31.7 %	63.4 %
Μερικές φορές	20	19.8 %	83.2 %
Σπάνια	14	13.9 %	97.0 %
Ποτέ	3	3.0 %	100.0 %

να αναγνωρίζουν την τελική συλλαβή μιας λέξης (π.χ. λέξεις που τελειώνουν σε «τα»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	21	20.8 %	20.8 %
Συχνά	40	39.6 %	60.4 %
Μερικές φορές	19	18.8 %	79.2 %
Σπάνια	18	17.8 %	97.0 %
Ποτέ	3	3.0 %	100.0 %

να αναγνωρίσουν μεμονωμένα φωνήματα μέσα σε λέξεις

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	31	30.7 %	30.7 %
Συχνά	36	35.6 %	66.3 %
Μερικές φορές	17	16.8 %	83.2 %
Σπάνια	14	13.9 %	97.0 %
Ποτέ	3	3.0 %	100.0 %

να αναγνωρίσουν συλλαβές μέσα σε λέξεις

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	18	17.8 %	17.8 %
Συχνά	38	37.6 %	55.4 %
Μερικές φορές	25	24.8 %	80.2 %
Σπάνια	16	15.8 %	96.0 %
Ποτέ	4	4.0 %	100.0 %

να αναγνωρίσουν ένα κοινό φώνημα μεταξύ διαφορετικών λέξεων (π.χ. το «α» στις λέξεις «άλογο» και «παπί»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	27	26.7 %	26.7 %
Συχνά	33	32.7 %	59.4 %
Μερικές φορές	23	22.8 %	82.2 %
Σπάνια	12	11.9 %	94.1 %
Ποτέ	6	5.9 %	100.0 %

να αναγνωρίσουν μια κοινή συλλαβή μεταξύ διαφορετικών λέξεων (π.χ. το «πα» στις λέξεις «πατάτα» και «παπί»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	29	28.7 %	28.7 %
Συχνά	37	36.6 %	65.3 %
Μερικές φορές	23	22.8 %	88.1 %
Σπάνια	10	9.9 %	98.0 %

να αναγνωρίσουν μια κοινή συλλαβή μεταξύ διαφορετικών λέξεων (π.χ. το «πα» στις λέξεις «πατάτα» και «παπί»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

να μετρήσουν τα φωνήματα μιας λέξης (π.χ. «Πόσους ήχους ακούτε στην λέξη πίτα;»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	36	35.6 %	35.6 %
Συχνά	35	34.7 %	70.3 %
Μερικές φορές	22	21.8 %	92.1 %
Σπάνια	5	5.0 %	97.0 %
Ποτέ	3	3.0 %	100.0 %

να μετρήσουν τις συλλαβές μιας λέξης (π.χ. «πόσες συλλαβές ακούτε στην λέξη πατάτα;»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	53	52.5 %	52.5 %
Συχνά	25	24.8 %	77.2 %

να μετρήσουν τις συλλαβές μιας λέξης (π.χ. «πόσες συλλαβές ακούτε στην λέξη πατάτα;»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Μερικές φορές	12	11.9 %	89.1 %
Σπάνια	7	6.9 %	96.0 %
Ποτέ	4	4.0 %	100.0 %

να συνδυάσουν φωνήματα ή συλλαβές για την δημιουργία μιας λέξης (π.χ. τους δίνουμε το «πα» και το «πι» και πρέπει να φτιάξουν μια λέξη)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	23	22.8 %	22.8 %
Συχνά	35	34.7 %	57.4 %
Μερικές φορές	22	21.8 %	79.2 %
Σπάνια	17	16.8 %	96.0 %
Ποτέ	4	4.0 %	100.0 %

να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στα φωνήματά της (π.χ. «Χτυπήστε ένα παλαμάκι για κάθε ήχο που ακούτε στην λέξη πίτα»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	41	40.6 %	40.6 %
Συχνά	32	31.7 %	72.3 %
Μερικές φορές	18	17.8 %	90.1 %
Σπάνια	8	7.9 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

να χωρίσουν (τμηματοποιήσουν) μια λέξη στις συλλαβές της (π.χ. «Χτυπήστε ένα παλαμάκι για κάθε συλλαβή που ακούτε στην λέξη πατάτα»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	50	49.5 %	49.5 %
Συχνά	33	32.7 %	82.2 %
Μερικές φορές	13	12.9 %	95.0 %
Σπάνια	4	4.0 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

να αφαιρέσουν φωνήματα ή συλλαβές από μια λέξη και να αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να προκύπτει (π.χ. «Τι θα μείνει αν βγάλεις τον ήχο «τ» από την λέξη «τώρα»; »)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	26	25.7 %	25.7 %
Συχνά	27	26.7 %	52.5 %
Μερικές φορές	23	22.8 %	75.2 %
Σπάνια	17	16.8 %	92.1 %
Ποτέ	8	7.9 %	100.0 %

να προσθέσουν φωνήματα ή συλλαβές σε μια λέξη και να αναγνωρίσουν την καινούργια που τυχόν να προκύπτει (π.χ. «Ποια λέξη θα βγει αν βάλεις το «χ» στην λέξη «ώρα»; »)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	17	16.8 %	16.8 %
Συχνά	37	36.6 %	53.5 %
Μερικές φορές	24	23.8 %	77.2 %
Σπάνια	15	14.9 %	92.1 %
Ποτέ	8	7.9 %	100.0 %

να διαλέξουν τις λέξεις που έχουν ομοιοκαταληξία ανάμεσα σε άλλες (π.χ. Τους λέμε τις λέξεις «μπόρα», «σκύλος», «χώρα», «πιάτο» και πρέπει να διαλέξουν τις δύο που μοιάζουν)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	14	13.9 %	13.9 %
Συχνά	36	35.6 %	49.5 %
Μερικές φορές	24	23.8 %	73.3 %
Σπάνια	17	16.8 %	90.1 %
Ποτέ	10	9.9 %	100.0 %

να δημιουργήσουν φράσεις με ομοιοκαταληξία

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	15	14.9 %	14.9 %
Συχνά	27	26.7 %	41.6 %
Μερικές φορές	25	24.8 %	66.3 %
Σπάνια	13	12.9 %	79.2 %
Ποτέ	21	20.8 %	100.0 %

να βρουν λέξεις που κάνουν ρίμα με μια συγκεκριμένη λέξη που τους δίνετε (π.χ. «Πείτε μου λέξεις που μοιάζουν οι ήχοι τους με την λέξη «χώρα»)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	9	8.9 %	8.9 %
Συχνά	35	34.7 %	43.6 %
Μερικές φορές	22	21.8 %	65.3 %
Σπάνια	24	23.8 %	89.1 %
Ποτέ	11	10.9 %	100.0 %

Για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε.....:

Κάρτες με εικόνες

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	65	64.4 %	64.4 %
Συχνά	24	23.8 %	88.1 %
Μερικές φορές	8	7.9 %	96.0 %
Σπάνια	2	2.0 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

Εικόνες-Βίντεο μέσω Η/Υ

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	42	41.6 %	41.6 %
Συχνά	35	34.7 %	76.2 %
Μερικές φορές	18	17.8 %	94.1 %
Σπάνια	3	3.0 %	97.0 %
Ποτέ	3	3.0 %	100.0 %

Αντικείμενα καθημερινής ζωής

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	52	51.5 %	51.5 %
Συχνά	29	28.7 %	80.2 %
Μερικές φορές	20	19.8 %	100.0 %

Παιχνίδι ρόλων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	27	26.7 %	26.7 %
Συχνά	33	32.7 %	59.4 %
Μερικές φορές	25	24.8 %	84.2 %
Σπάνια	11	10.9 %	95.0 %
Ποτέ	5	5.0 %	100.0 %

Επιτραπέζια Παιχνίδια (π.χ. παζλ)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	28	27.7 %	27.7 %
Συχνά	35	34.7 %	62.4 %
Μερικές φορές	21	20.8 %	83.2 %
Σπάνια	9	8.9 %	92.1 %
Ποτέ	8	7.9 %	100.0 %

Παιχνίδια με οικοδομικό υλικό (π.χ. τουβλάκια)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	29	28.7 %	28.7 %
Συχνά	34	33.7 %	62.4 %
Μερικές φορές	23	22.8 %	85.1 %
Σπάνια	11	10.9 %	96.0 %
Ποτέ	4	4.0 %	100.0 %

Παιδικά βιβλία

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	58	57.4 %	57.4 %
Συχνά	27	26.7 %	84.2 %
Μερικές φορές	13	12.9 %	97.0 %
Σπάνια	2	2.0 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

Τραγούδια

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	58	57.4 %	57.4 %
Συχνά	33	32.7 %	90.1 %
Μερικές φορές	9	8.9 %	99.0 %
Σπάνια	1	1.0 %	100.0 %

Μουσικά-ρυθμικά παιχνίδια ήχων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	45	44.6 %	44.6 %
Συχνά	35	34.7 %	79.2 %
Μερικές φορές	17	16.8 %	96.0 %
Σπάνια	4	4.0 %	100.0 %

Ποιήματα

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	21	20.8 %	20.8 %

Ποήματα

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συχνά	22	21.8 %	42.6 %
Μερικές φορές	32	31.7 %	74.3 %
Σπάνια	19	18.8 %	93.1 %
Ποτέ	7	6.9 %	100.0 %

Ποήματα-στιχάκια με ομοιοκαταληξία

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	19	18.8 %	18.8 %
Συχνά	33	32.7 %	51.5 %
Μερικές φορές	26	25.7 %	77.2 %
Σπάνια	9	8.9 %	86.1 %
Ποτέ	14	13.9 %	100.0 %

Αφήγηση ιστοριών

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	40	39.6 %	39.6 %
Συχνά	34	33.7 %	73.3 %
Μερικές φορές	19	18.8 %	92.1 %
Σπάνια	5	5.0 %	97.0 %
Ποτέ	3	3.0 %	100.0 %

Χέρια (π.χ. παλαμάκια)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	67	66.3 %	66.3 %
Συχνά	28	27.7 %	94.1 %
Μερικές φορές	5	5.0 %	99.0 %
Σπάνια	1	1.0 %	100.0 %

Πόδια (π.χ. χτύπημα)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	48	47.5 %	47.5 %
Συχνά	31	30.7 %	78.2 %
Μερικές φορές	22	21.8 %	100.0 %

Κινήσεις σώματος

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	58	57.4 %	57.4 %
Συχνά	29	28.7 %	86.1 %
Μερικές φορές	14	13.9 %	100.0 %

Εκφράσεις προσώπου

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	36	35.6 %	35.6 %
Συχνά	34	33.7 %	69.3 %
Μερικές φορές	14	13.9 %	83.2 %

Εκφράσεις προσώπου

	Counts	% of Total	Cumulative %
Σπάνια	12	11.9 %	95.0 %
Ποτέ	5	5.0 %	100.0 %

Χρωματισμός φωνής και επιτονισμός

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	47	46.5 %	46.5 %
Συχνά	28	27.7 %	74.3 %
Μερικές φορές	12	11.9 %	86.1 %
Σπάνια	5	5.0 %	91.1 %
Ποτέ	9	8.9 %	100.0 %

Άλλο

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	22	21.8 %	21.8 %
Συχνά	19	18.8 %	40.6 %

Άλλο

	Counts	% of Total	Cumulative %
Μερικές φορές	25	24.8 %	65.3 %
Σπάνια	8	7.9 %	73.3 %
Ποτέ	27	26.7 %	100.0 %

Για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης πόσο συχνά καλούνται τα παιδιά στην τάξη σας κατά τη διάρκεια της φετινής σχολικής χρονιάς...;

να αναγνωρίσουν τα γράμματα του αλφάβητου(π.χ. ποιο από τα γράμματα αυτά είναι το K)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	57	56.4 %	56.4 %
Συχνά	27	26.7 %	83.2 %
Μερικές φορές	13	12.9 %	96.0 %
Σπάνια	2	2.0 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

να ονοματίσουν τα γράμματα του αλφάβητου (πες μου το όνομα αυτού του γράμματος)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	30	29.7 %	29.7 %
Συχνά	29	28.7 %	58.4 %
Μερικές φορές	28	27.7 %	86.1 %
Σπάνια	12	11.9 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

να εντοπίσουν τα γράμματα μέσα σε λέξεις και κείμενα (π.χ. να βρουν το γράμμα «B» σε μια σελίδα ενός βιβλίου που τους δίνουμε)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	40	39.6 %	39.6 %
Συχνά	35	34.7 %	74.3 %
Μερικές φορές	18	17.8 %	92.1 %
Σπάνια	6	5.9 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

να παράγουν λέξεις που ξεκινούν από το γράμμα που τους δείχνω

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	44	43.6 %	43.6 %
Συχνά	38	37.6 %	81.2 %
Μερικές φορές	14	13.9 %	95.0 %
Σπάνια	4	4.0 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

να ταυτίσουν το γράμμα με το φώνημά του (π.χ. δείχνω ένα γράμμα τα παιδιά καλούνται να πουν τον ήχο του)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	47	46.5 %	46.5 %
Συχνά	33	32.7 %	79.2 %
Μερικές φορές	15	14.9 %	94.1 %
Σπάνια	5	5.0 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

να αναγνωρίσουν τα γράμματα του ονόματός τους

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	58	57.4 %	57.4 %
Συχνά	26	25.7 %	83.2 %
Μερικές φορές	16	15.8 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

να ταυτίζουν το αρχικό γράμμα του ονόματός τους με τον ήχο του

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	56	55.4 %	55.4 %
Συχνά	33	32.7 %	88.1 %
Μερικές φορές	10	9.9 %	98.0 %
Σπάνια	1	1.0 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

Για την διδασκαλία της γραφοφωνημικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε...;

Παιχνίδια γραμμάτων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	47	46.5 %	46.5 %
Συχνά	34	33.7 %	80.2 %
Μερικές φορές	16	15.8 %	96.0 %
Σπάνια	4	4.0 %	100.0 %

Κάρτες γραμμάτων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	49	48.5 %	48.5 %
Συχνά	35	34.7 %	83.2 %
Μερικές φορές	12	11.9 %	95.0 %
Σπάνια	3	3.0 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

Μαγνητάκια γραμμάτων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	39	38.6 %	38.6 %
Συχνά	33	32.7 %	71.3 %
Μερικές φορές	18	17.8 %	89.1 %
Σπάνια	6	5.9 %	95.0 %
Ποτέ	5	5.0 %	100.0 %

Κάρτες με λέξεις

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	48	47.5 %	47.5 %
Συχνά	31	30.7 %	78.2 %
Μερικές φορές	11	10.9 %	89.1 %
Σπάνια	7	6.9 %	96.0 %
Ποτέ	4	4.0 %	100.0 %

Κάρτες με λέξεις και εικόνες

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	50	49.5 %	49.5 %
Συχνά	27	26.7 %	76.2 %
Μερικές φορές	19	18.8 %	95.0 %
Σπάνια	4	4.0 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

Βίντεο με γράμματα ή λέξεις (ήχος + εικόνα γραμμάτων ή λέξεων)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	32	31.7 %	31.7 %
Συχνά	40	39.6 %	71.3 %
Μερικές φορές	21	20.8 %	92.1 %
Σπάνια	6	5.9 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

Βιβλία ή γραπτά κείμενα

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	28	27.7 %	27.7 %
Συχνά	32	31.7 %	59.4 %
Μερικές φορές	26	25.7 %	85.1 %
Σπάνια	12	11.9 %	97.0 %
Ποτέ	3	3.0 %	100.0 %

Βιβλίο με απεικονίσεις των γραμμάτων του αλφάβητου

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	27	26.7 %	26.7 %
Συχνά	30	29.7 %	56.4 %
Μερικές φορές	18	17.8 %	74.3 %
Σπάνια	20	19.8 %	94.1 %
Ποτέ	6	5.9 %	100.0 %

Για την υλοποίηση δραστηριοτήτων καλλιέργειας της φωνολογικής επίγνωσης πόσο συχνά χρησιμοποιείτε κάτι από τα παρακάτω....;

Ειδική προετοιμασία

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	24	23.8 %	23.8 %
Συχνά	45	44.6 %	68.3 %
Μερικές φορές	22	21.8 %	90.1 %
Σπάνια	9	8.9 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

Εξειδικευμένες δραστηριότητες και υλικά

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	21	20.8 %	20.8 %
Συχνά	47	46.5 %	67.3 %
Μερικές φορές	21	20.8 %	88.1 %
Σπάνια	10	9.9 %	98.0 %
Ποτέ	2	2.0 %	100.0 %

Μοντελοποίηση της δραστηριότητας (π.χ. δείχνετε στα παιδιά πως θα αναγνωρίσουν κοινά αρχικά φωνήματα)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	22	21.8 %	21.8 %
Συχνά	46	45.5 %	67.3 %
Μερικές φορές	28	27.7 %	95.0 %
Σπάνια	5	5.0 %	100.0 %

Ανατροφοδότηση (π.χ. διορθώνετε τα παιδιά και δίνετε την σωστή απάντηση, αν χρειαστεί)

Μοντελοποίηση της δραστηριότητας (π.χ. δείχνετε στα παιδιά πως θα αναγνωρίσουν κοινά αρχικά φωνήματα)]

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	25	24.8 %	24.8 %
Συχνά	44	43.6 %	68.3 %
Μερικές φορές	27	26.7 %	95.0 %
Σπάνια	4	4.0 %	99.0 %

Ανατροφοδότηση (π.χ. διορθώνετε τα παιδιά και δίνετε την σωστή απάντηση, αν χρειαστεί)

Μοντελοποίηση της δραστηριότητας (π.χ. δείχνετε στα παιδιά πως θα αναγνωρίσουν κοινά αρχικά φωνήματα)]

	Counts	% of Total	Cumulative %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία: κατά την διάρκεια μιας δραστηριότητας με αντικείμενο που δε έχει σχέση με την γλώσσα (π.χ. θεατρικό παιχνίδι, ζωγραφική)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	41	40.6 %	40.6 %
Συχνά	37	36.6 %	77.2 %
Μερικές φορές	19	18.8 %	96.0 %
Σπάνια	3	3.0 %	99.0 %
Ποτέ	1	1.0 %	100.0 %

Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία: κατά την διάρκεια της ανάγνωσης μιας ιστορίας-αφήγησης παραμυθιού

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	43	42.6 %	42.6 %
Συχνά	39	38.6 %	81.2 %
Μερικές φορές	17	16.8 %	98.0 %
Σπάνια	2	2.0 %	100.0 %

Τυχαία-ευκαιριακή διδασκαλία: με αφορμή τα λόγια ενός παιδιού

	Counts	% of Total	Cumulative %
Πολύ συχνά	48	47.5 %	47.5 %
Συχνά	39	38.6 %	86.1 %
Μερικές φορές	11	10.9 %	97.0 %
Σπάνια	3	3.0 %	100.0 %

Σε μια τάξη νηπιαγωγείου είναι σημαντικό..:

Να δίνεται ευκαιρία στο παιδί να αλληλεπιδρά με ήχους και ρυθμούς (π.χ. μουσικά παιχνίδια)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	79	78.2 %	78.2 %
Συμφωνώ	20	19.8 %	98.0 %
Δεν γνωρίζω	2	2.0 %	100.0 %

Να υπάρχουν ερεθίσματα γραφοφωνημικής επίγνωσης (π.χ. τραγούδια με ήχους φωνημάτων, κάρτες με γράμματα/συλλαβές/λέξεις)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	58	57.4 %	57.4 %
Συμφωνώ	38	37.6 %	95.0 %
Δεν γνωρίζω	4	4.0 %	99.0 %
Διαφωνώ	1	1.0 %	100.0 %

Να υπάρχουν παιχνίδια που ενισχύουν την γραφοφωνημική επίγνωση (π.χ. μαγνητικά γραμματάκια, παιχνίδια με ήχο φωνημάτων)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	63	62.4 %	62.4 %
Συμφωνώ	29	28.7 %	91.1 %
Δεν γνωρίζω	7	6.9 %	98.0 %
Διαφωνώ	2	2.0 %	100.0 %

Να υπάρχει το αλφάβητο σε εμφανές σημείο αναρτημένο μέσα στην τάξη

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	56	55.4 %	55.4 %
Συμφωνώ	28	27.7 %	83.2 %
Δεν γνωρίζω	3	3.0 %	86.1 %
Διαφωνώ	7	6.9 %	93.1 %
Διαφωνώ απόλυτα	7	6.9 %	100.0 %

Να υπάρχει πλούσιο ακουστικό και οπτικό υλικό (π.χ. μουσική, εικόνες)

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	72	71.3 %	71.3 %
Συμφωνώ	27	26.7 %	98.0 %
Δεν γνωρίζω	2	2.0 %	100.0 %

Να υπάρχει δομημένο πρόγραμμα για την διδασκαλία της φωνολογικής επίγνωσης που θα εξελίσσεται σταδιακά

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	64	63.4 %	63.4 %
Συμφωνώ	32	31.7 %	95.0 %
Δεν γνωρίζω	4	4.0 %	99.0 %
Διαφωνώ	1	1.0 %	100.0 %

Ο/Η νηπιαγωγός είναι σημαντικό..:

Να υλοποιεί καθημερινά δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	48	47.5 %	47.5 %
Συμφωνώ	46	45.5 %	93.1 %
Δεν γνωρίζω	2	2.0 %	95.0 %
Διαφωνώ	4	4.0 %	99.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	1	1.0 %	100.0 %

Να έχει συγκεκριμένους στόχους διδασκαλίας της φωνολογικής και γραφοφωνημικής επίγνωσης

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	46	45.5 %	45.5 %
Συμφωνώ	50	49.5 %	95.0 %
Δεν γνωρίζω	2	2.0 %	97.0 %
Διαφωνώ	1	1.0 %	98.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	2	2.0 %	100.0 %

Να μάθει στα παιδιά τα γράμματα του αλφάβητου

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	24	23.8 %	23.8 %
Συμφωνώ	34	33.7 %	57.4 %
Δεν γνωρίζω	15	14.9 %	72.3 %
Διαφωνώ	20	19.8 %	92.1 %
Διαφωνώ απόλυτα	8	7.9 %	100.0 %

Να βοηθήσει τα παιδιά να μάθουν τους ήχους των γραμμάτων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	53	52.5 %	52.5 %
Συμφωνώ	41	40.6 %	93.1 %
Δεν γνωρίζω	3	3.0 %	96.0 %
Διαφωνώ	4	4.0 %	100.0 %

Να μάθει στα παιδιά τις ονομασίες των γραμμάτων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	27	26.7 %	26.7 %
Συμφωνώ	29	28.7 %	55.4 %
Δεν γνωρίζω	15	14.9 %	70.3 %
Διαφωνώ	16	15.8 %	86.1 %
Διαφωνώ απόλυτα	14	13.9 %	100.0 %

Να διδάξει στα παιδιά πρώτα τους ήχους των γραμμάτων και μετά τις ονομασίες τους

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	60	59.4 %	59.4 %
Συμφωνώ	30	29.7 %	89.1 %
Δεν γνωρίζω	5	5.0 %	94.1 %
Διαφωνώ	3	3.0 %	97.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	3	3.0 %	100.0 %

Να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τις συλλαβές μιας λέξης

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	48	47.5 %	47.5 %
Συμφωνώ	44	43.6 %	91.1 %
Δεν γνωρίζω	3	3.0 %	94.1 %
Διαφωνώ	5	5.0 %	99.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	1	1.0 %	100.0 %

Να βοηθήσει τα παιδιά να αναγνωρίζουν τα φωνήματα μιας λέξης

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	56	55.4 %	55.4 %
Συμφωνώ	36	35.6 %	91.1 %
Δεν γνωρίζω	4	4.0 %	95.0 %
Διαφωνώ	4	4.0 %	99.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	1	1.0 %	100.0 %

Να δείχνει πως κάποιες λέξεις τελειώνουν ή αρχίζουν με τον ίδιο ήχο

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	49	48.5 %	48.5 %
Συμφωνώ	43	42.6 %	91.1 %
Δεν γνωρίζω	5	5.0 %	96.0 %
Διαφωνώ	3	3.0 %	99.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	1	1.0 %	100.0 %

Να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) φωνήματα στις λέξεις

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	42	41.6 %	41.6 %
Συμφωνώ	46	45.5 %	87.1 %
Δεν γνωρίζω	10	9.9 %	97.0 %
Διαφωνώ	3	3.0 %	100.0 %

Να βοηθήσει τα παιδιά να χειρίζονται (προσθέσουν ή να αφαιρέσουν) συλλαβές στις λέξεις

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	49	48.5 %	48.5 %
Συμφωνώ	35	34.7 %	83.2 %
Δεν γνωρίζω	13	12.9 %	96.0 %
Διαφωνώ	4	4.0 %	100.0 %

Να βοηθήσει τα παιδιά να καταλάβουν ότι οι ήχοι των λέξεων είναι αναπαραστάσεις γραμμάτων

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	50	49.5 %	49.5 %
Συμφωνώ	44	43.6 %	93.1 %
Δεν γνωρίζω	3	3.0 %	96.0 %
Διαφωνώ	4	4.0 %	100.0 %

Να βοηθήσει τα παιδιά να προετοιμαστούν για την μάθηση ανάγνωσης και την γραφής

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	44	43.6 %	43.6 %
Συμφωνώ	43	42.6 %	86.1 %
Δεν γνωρίζω	6	5.9 %	92.1 %
Διαφωνώ	5	5.0 %	97.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	3	3.0 %	100.0 %

Να διαβάζει στα παιδιά βιβλία/κείμενα με ομοιοκαταληξία

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	47	46.5 %	46.5 %
Συμφωνώ	29	28.7 %	75.2 %
Δεν γνωρίζω	9	8.9 %	84.2 %
Διαφωνώ	13	12.9 %	97.0 %
Διαφωνώ απόλυτα	3	3.0 %	100.0 %

Να υλοποιεί μουσικά/ρυθμικά παιχνίδια

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	55	54.5 %	54.5 %
Συμφωνώ	40	39.6 %	94.1 %
Δεν γνωρίζω	1	1.0 %	95.0 %
Διαφωνώ	5	5.0 %	100.0 %

Να εντοπίζει δυσκολίες που μπορεί να εμφανίσουν κάποια παιδιά κατά την διδασκαλία φωνολογικής επίγνωσης

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	58	57.4 %	57.4 %
Συμφωνώ	36	35.6 %	93.1 %
Δεν γνωρίζω	3	3.0 %	96.0 %
Διαφωνώ	4	4.0 %	100.0 %

Να προσαρμόζει το μαθησιακό περιβάλλον της τάξης ώστε να παρέχονται ευκαιρίες για ενίσχυση της φωνολογικής επίγνωσης

	Counts	% of Total	Cumulative %
Συμφωνώ απόλυτα	62	61.4 %	61.4 %
Συμφωνώ	34	33.7 %	95.0 %
Δεν γνωρίζω	3	3.0 %	98.0 %
Διαφωνώ	2	2.0 %	100.0 %